

pestis per uenas uegetatione corporis acti discurreret: Gallum quēdā militē iam
 fracto muro discurrentē inuitauit: eiq; iugulū præbuit. Hūc exitū Mithridates
 habuit uitæ: nobisq; sententiæ suæ fortissimū argumētū reliquit: homo omniū: ut
 fert: supstitiosissimus: annos natus: lxxv. habēs secū semp philosophos: omniūq;
 artiū peritissimos. Si estis inquit dii patrii. Ita ille diu colendo ac diu quærendo
 p̄senserat: hos nō esse certos deos: qui esse putabant. Rex multæ experiētiae atq;
 æuo grauis uerū deū: ad cuius noticiā nō nisi auditu per fidē uenit: nō intellige
 bat. hos aut falsos esse rōnis ipsius luce præuiderat: aliud cōsuetudini: aliud mēti
 suæ tribuēs. Si estis inquit dii: hoc dicere est: ego sentiens sup hoīem esse potē
 tiorē ipso hoīe potestātē precādi necessitate motus cōmendo diligentīā & excuso
 ignorantīā meā. Inuoco qui est: dum cōuenio qui nō est. Quapropter cū dolore
 & timore cōsiderandū: qua pœna: quoque iudicio digni erunt: qui cōtra interdī
 ctum iā p̄palatæ & publicæ ueritatis eos sectant & colunt: de quibus etiā
 illi iā tūc dubitare poterāt: qui adhuc præter eosdē scire nihil poterāt. Verūtāmē
 breuiter cōsulo: qualia tunc toto orienti tēpora uidebant: cum per .xl. annos mi
 seræ nationes alternis tantorū ducum uastationibus terebant. Cum quæq; ciui
 tas tantis cōcursibus media inuitabiliter piclitabatur: inde accensura alterum:
 unde alterum tempasset: hoc mox habitura supplicii quod remedii ad tēpus ha
 buisset: cum tēpidæ diuersarū puinciarū legationes inter succedētes Romanorū
 duces & truculentiorē noticiā Mithridatē alternis ad utrūq; prout quæq; fors
 belli attollebat: & incertis satisfactionibus transferebant: augendo pericula quæ
 sanabāt. Nunc quid cōtinuo Pompeius homo Romanorū moderatissimus p̄ plu
 rimas partes orientis finito Mithridatico bello egerit: paucis proferā.
 De Pōpeio dicit: q̄ cū audisset mortuū Mithridatē multa fecit bella ī oriētē.
 Nno ab urbe condita dcc. lxxxix. Marco Tullio Cicerone & Gaio
 Antonio cōsulibus: Pompeius occisi Mithridatis nuncio accepto Sy
 riam & Phœnicē bello aggressus Ithyreos primū Arabesq; p̄domuit:
 urbēq; eorū: quā petrā nomināt: cepit. Hinc ad Iudæos quibus Aristobolus ex
 pulso fratre Hircano primus ex sacerdote rex præerat: atq; ad Hierosolymā ur
 bem eorū Gabinū cum exercitu mittit. Ipse cōtinuo subsequutus: & a p̄rib; urbe
 susceptus: sed a plabe muro tēpli repulsus expugnationē eius intendit. Id nō so
 lum natura loci: uerū etiā ingenti muro fossaq; maxima munitū: cum alias aliis
 legiōes dies noctesq; succedere sine requie cogeret: uix tertio mense expugnauit
 .xiii. milia ibi Iudæorū cæsa narrantur. cætera multitudo in fidē uenit. Pompe
 ius muros ciuitatis euerit æquariq; solo impauit: & cum aliquātos Iudæorū secu
 ri percussisset. Hircanum sacerdotio restituit. Aristobolum captiuū Romā duxit.
 Hoc bellum orientis cum uiginti & duobus regibus sese gessisse ipse Pompeius
 pro concione narrauit. Interea cōiuratio Catilinæ aduersus patriā per eosdē dies
 in urbe habita ac p̄dita. In Hætruria uero ciuili bello extincta est. Romæ uero
 conscii cōiurationis occisi sunt: sed hanc historiam agente Cicerone & describēte
 Salustio satis omnibus notā: nūc a nobis breuiter fuisse perstrictam sat est: mo
 tus etiā a pelignis ortus a Marcellis patre & filio per Lucium uectium p̄ditus
 patefacta Catilinæ cōiuratione: quasi succisa radice compressus est: & de utroq;
 per Bibulum in pelignis per Ciceronem in Brutiis uindicatum est.

Mithri
 datis
 mors.

Mithri
 dades ob
 scuro

Luculli
 successus
 Mithri
 dades

Cap: VI

Pompeii
 gesta

Catilinæ
 cōiuratio

Luculli
 uictoria

LIBER SEXTVS

Hic dicit de Heluetiorum gente fortissima: & gentibus Gallorum cum quibus pugnavit Cæsar & uicit. *Cap. VII*

Nno ab urbe cōdita. dc. lxxxiiii. Gaius Cæsar & Lucio Bibulo cōsulibus: lege uatinia Cæsari tres p̄uinciæ cū legionibus septē in quinquēnium data: Gallia transalpina & Illyricū. Galliā comatā postea senatus adiecit. Hāc historiā Suetonius trāquillus plenissime explicuit: cuius nos cōpetes portiūculas decerpimus. Heluetiorū aīos fortissime Galloꝝ omniū gentis ea uel maxima cā: q̄ p̄petuo pene cū Germanis bello altercabant: a qb̄ Rheno tantū flumine dirimunt. Ortingentorix qdā princeps gētis spe totas inuadendi Gallias in arma accēderat. Quo cæteri optimates correpto: & ad mortē coacto cohibere tñ semel aīatas in prædā plæbes nequiuerūt. Qui cōiuratione facta ac die dicta exustis uicis ac domibus suis: ne quod desideriu ex spe reuertēdi foret: p̄fecti sunt. Quos cum apud Rhodanū flumē obuios Cæsar habuisset: magno difficilīq; bello bis uicit: uictosq; ad deditiōē coegit. Horū fuit: cū primū p̄gressa est oīs multitudo Heluetiorū: turringorū & baiorū utriusq; sexus ad. clvii. milia hominū. Ex his. xlvii. milia in bello ceciderunt: cætera in terras pprias remissa sunt. Postea Cæsar cōtra Ariouistum regē excitantē inuehētēq; secū incredibiles Germanorū copias: qb̄ nup̄ uniuersos Galliarū populos subegisse iactabat: apud Sequanos uicit. Cum aut̄ diu exercitus Cæsaris Germanorū multitudine & uirtute p̄territus pugna detrectasset. Ariouistus ī Germaniā arrepta nauicula Rhenum trāsuectus effugit: uxores uero eius duæ totidēq; filiaē captæ sunt. Fuerunt aut̄ in exercitu Ariouisti Arudes. Marcomanes. Triboci. Vangiones. Nemetes. Edures & Sueui. Pugna maxime grauis ex phalāge Germanorū fuit: quā coacto in unū agmine: scutisq; supra capita cōtextis ad irrumpēdā Romanorū aciē tuti undiq; præstruxerint. Sed postq̄ aliq̄ Romanorū militū agilitate audaciaq; insignes supra obductā saliere testudinē: scutisq; sigillatim uelut squāmis reuulsis de sup̄ nudos deprehensorū detectorūq; humeros p̄foderūt: territi hostes nouo mortis piculo terribilē dissoluere cōpagē. Exinde in fugā uersi p̄. l. milia passuū insatiabiliter cæsi sunt: neq; conici numerus potuit Germanorū uel q̄tus fuerit occisorū. Post hæc Belgarū gens quæ tertia pars Galliarū est: aduersus Cæsarē exarsit. Quorū distributim copia hæc fuit. Bellouagi: q̄ cæteris numero & uirtute præstare uiderent̄ habuere lectissima. lx. milia armatorū. Sueffones ex duodecim oppidis. l. milia. Neruii: quorū adeo indomita feritas prædicabat̄: ut nūq̄ in id t̄pis mercatores ad se admiserint: uina cæteraq; uenalia deferre: q̄bus inducta iocunditas torporē uirtutis afferret: habuerūt similiter. l. milia Atrabates: et̄ Abiani. x. milia. Morini. xxv. milia. Menapii. x. milia. Galeti. x. milia. Velocasses & Veromandui æque. x. milia. Atuatici. x. & ix. milia. Condrusi: Eburones: Cercesis: Cenomani: qui uno noīe Germani uocant̄. xl. milia. & ita fuisse referuntur. cc. lxxxv. milia armatorū lectissima. His repēte silua erumpētibus exercitus Cæsaris p̄turbatus atq; in fugā actus plurimis suorū amissis: tandē hortatu ducis restitit: uictoresq; aggressus usq; ad internitionem pene deleuit. Igitur Cæsar magnis in Gallia rebus gestis: cum in Italiam proficisci decreuisset: Galbam cū legione. xii. ad Veragrados Edunosq; misit. Qui cum hiemandi causa in uico Veragradorum: cui nomen erat Octodorus consedisset: mediamq; oppidi partē: quæ

Ortingē
torix.

Cæsar

Arioui/
stus.

Belgæ

torrente diuidebat accolis cōcessisset:quadā die eosdē discessisse:per noctem ac
 pximo insedisē colli uidet. Quippe illi paucitatē uix mediæ legionis despectui
 habētes:ultroneā sibi prædā nullo cessurā negocio arbitrabant: finitimosq; suos
 in hāc cædis ac prædæ societate uocauerunt. Igitur galba tā præsentibus piculis
 circūsepto ac trepido inter uarias cōsultationes certi cōsili:incerto repente Galli
 descensu montis effusi ea castra impfecta circūdant:rarosq; per uallum ppugna
 tores saxis telisq; onerāt. Cūq; iam castra irrumperent:Pacuui primipilaris &
 uoluseni tribuni cōsilio cuncti Romani portas eruperunt:incautosq; subito ag
 gressi hostes primū pturbauerunt:deinde in fugā uersos miserabili strage fude
 runt. Nā ampliusq; triginta milia Barbarorū tunc cæsa referunt. Igitur Cæsar cū
 iam pacatas uniuersas Galloꝝ gentes putaret:ad nouum & maximū bellum re
 tractus est. Nāq; dum Publius Crassus adolescēs cum legione septima oceanote
 nus apud Andegauos hyemat:Veneti cæteriꝝ cōfines repēte in arma cōiurant.
 legatos Romanoꝝ uinciūt:eosq; ita demū se reddituros:si obsides suos recipiāt:
 Romanis indicāt:socios sibi ad id bellū Olissimos:Lexouios:Namnetes:Ambi
 baritos:Morinos:Diablites:& menapios affiscunt:auxilia quoq; a Britānia ac
 cersunt. Cæsar p Crassum de rebellione deditarū gentiū certior factus quīs intelli
 geret:q̄ta ineundi belli difficultas esset:tamē rē tāti negocii nō negligēda est ra
 tus:ne cæteris exēplo eiusmodi audēdi licētia laxaret. Itaq; terrestri prælio pseq
 hostes frustra aggressus:quippe cū hostes p interfusa ex oceano æstuaria:atq; in
 accessos recessus tutis terrarū finibus munirent:naues lōgas ædificari in Lygere
 fluuio iubet:p quē in oceanū deductæ cōstituerunt. Moxq; ur ab hostibus uisæ
 sunt:continuo .ccxx. naues eorū paratæ atq; omni genere armorū instructissimæ
 pgressæ in portu ex aduerso steterunt. Bruto circūspiciēte imparē longe nauiū
 esse cōflictū:q̄a Barbarorū naues solido robore intextæ:saxorū modo adactos ro
 stratarū ictus retundebāt. Hoc primū auxilio fuit:q; falces acutissimas nō p̄tina
 citer cunctis præfixas:funibꝯ aut subnexas parauerat:q;bus cū opus esset:appre
 hensos eminus rudētes:subductis hastilibus per funē falcē retrahēdo succiderēt.
 His cæcleriter expeditis dirūpi hostiliū antēnarū armamenta præcepit. Ita antē
 nis ruentibus cōplures illico naues uelut captas imobiles reddidit. Alii hoc picu
 lo territi:suspēsis uelis qua uentus intēderet fugere conati:cessante mox uēto de
 stituti ludibrio fuere Romanis:Itaq; incensis oibus nauibus:interfectisq; his qui
 pugnauerāt:Galli reliq; sese oēs dederunt. Sed Cæsar maxime ob iniuriā lega
 torū:& ut gēti ad oīa cōsilia mobili terribilis exēpli notā inureret cunctis princi
 pibus p tormēta interfectis:reliquos sub corona uēdidit. Iisdem diebus Titurius
 Sabinus aulercos:Eburones Luxouiosq; q; primates suos:q; auctores belli resu
 scitādi esse nollent:interfecerāt:eruptione facta incredibili cæde deleuit. Publius
 uero Crassus cū in aqtaniā puenisset:bello exceptus est. Nāq; sociato magno eq
 tatu pedestribusq; copiis præualidis Romanos adorti diu grauiter turbauerūt.
 Post uicti:atq; in oppidū sociatī coacti:obsessiq; cū se expugnari uiderēt:armis
 traditis in deditiōnē recepti sunt. Aqtani clade p̄moti undiq; exercitū cōtrahūt.
 de citeriore quoq; Hispania auxilia accersunt:duces bello maxie eos præficiūt:q;
 cū Sertorio militauerāt. Hi oēs dū obsidionē Crasso parāt in castris suis Crasso
 obruente deleti sunt. Nā ex aquitanis & cantabris quorū .l. milia tūc in auxiliū

uenerāt. xxxviii. milia caesa referunt. Caesar Germanos: qui Rhenu cum immensis Germani/ copias transmiserant: simul & totas Gallias subiicere sibi parabant: bello adortus nos/ tra usq; ad internitionem cecidit. Quorum fuisse numerum ad. cccc. l. milia ferunt. Tunc Caes. ges. far in Germaniam facto ponte transgrediens Sycambros & Vbios obsidione liberat.

Hic dicit qualiter Caesar Gallias subiecit: & transiit in Britanniam. *Cap: VIII*

Veuos maximam & ferocissimam gentem: quorum esse. c. pagos & populos multi perdidere. Totamq; Germaniam aduentu suo terret: moxq; in Galliam rescisso ponte cecedit. Inde ad Morinos uenit: unde in Britanniam perxi/ mus & breuissimus transitus est. Nauibus circiter onerariis atq; actuariis. lxxx. Indubia/ preparatis in Britanniam transuehit. Vbi acerba primum pugna fatigatus: deinde ad zura/ uersa tempestate correptus: plurimam classis partem & non paruum militum: equitum uero pene omnem disperdit. Regressus in Galliam legiones in hyberna dimisit: ac. dc. naues utriusq; comodi fieri impauit. Quibus iterum in Britanniam primo uere transuectis: Britani/ dum ipse in hostem cum exercitu pergit: naues in ancoris stantes tempestate correpta uel cu bellu. collisae inter se: uel harenis illisae ac dissolutae sunt. Ex quibus. xl. perierunt: caeterae cum magna difficultate reparatae sunt. Caesaris equitatus primo congressu a Britanis uictus: ibiq; Labienus tribunus occisus est. Secundo proelio cum magno suorum discrimine uictos Britanos in fugam uertit. Inde ad flumen Tamesim profectus est: quem uno tantum loco uadis transmeabilem ferunt. In huius ulteriore ripa Cassouelauno duce imensa hostium multitudo confederat: ripamq; fluminis ac pene totum sub aqua uadum acutissimis sudibus perstruxerat. Quod ubi a Romanis deprehensum ac uitatum est: Barbarae legiones non ferentes siluis sese abdidere: unde crebris eruptionibus Romanos grauiter ac saepe lacerabant. Interea Trinobantum firmissima ciuitas cum Androgorio duce datis. xl. obsidibus Caesaris sese dedit. Quod exemplum secutae urbes aliae quam plures in foedus Romanorum uenerunt: iisdemq; demonstrantibus Caesar oppidum Cassouelaunum inter duas paludes situm: obtentu insuper siluarum munitum: omnibusq; rebus confortissimum tandem graui pugna cepit.

Capitulū reuerso uidelicet caesare a britania iterum galli rebellauerunt & uicti sunt. *Cap: IX*

EXin Caesar a Britanis reuersus in Galliam postquam legiones in hyberna misit: repetinis bellorum tumultibus undique circumuentus & conflictatus est. Namq; Ambiorix cum eburonibus & atuaticis conspirans animatus tre/ Ambio/ uiorum consilio Cottam & Sabinum legatos apud Eburonas cum tota funditus legione rix insidiis circumuentos interfecit. Ambiorix hac uictoria elatus atuaticos & neruios plurimosq; alios raptim in arma contrahit: atq; ad Ciceronem legatum qui similiter tunc legioni in hybernis praerat: contedit. Multitudo hostium ex hoc colligi potuit: quod cum in obsidione castrorum uallum circumdandum esse a captiuis Romanis docerent: & instrumenta ruralia non haberent: gladiis concidendo terram & sagulis exportando uix tribus horis uallum pedum. x. & fossam pedum. xv. per milia passuum. xv. in circuitu perfecerunt. Praeterea. c. xx. turres mirae altitudinis extruxerunt: & cum septem dies noctesq; succidui hostium cunei pugnarent: ac uentus subito plurimus exortus esset. testas fundis feruentes intorsere: flammataq; tela focus: ac mox concepto igne rutilantia intra castra iecerunt. Quo facto per cuncta culmina rapti uentus insistens sparsum animauit incendiū. Sed nec sic quidem Romani cum undique obruerentur uulneribus: laboribus: uigiliis: ieiuniis incendiisue cesserunt.

Tandem Cæsari nunciatū est. Vnā deletā esse legionē: alterā iam pene confectā. Aduentante uero cū duabus legionibus Cæsare deseruere hostes obsidionē: atq; in eū cuncti raptis copiis ruunt. Cæsar paruissimis castris cōsulto cōditis equitibusq; præmissis: ut fugā fingerēt: impauit: ut ad transitū uallis quæ media erat: sibiq; piculosa uidebat: hostes cōtēptu sui inuitaret. Quibus aduētātibus insup obstrui portas præcepit. Quo uiso Galli quasi iā uicissent: ad obducēdū extrinsecus uallo cōuersi sunt. Cæsar totis repēte portis paratū effudit exercitum: uerfosq; in fugā Gallos uastissima cæde cōfecit. Nā. lx. milia fuisse tunc referuntur: e quibus pauci per paludes inuias euaserunt. Induciomarus treuiroꝝ princeps magnas armatoꝝ copias habēs: postq̄ de cōsensu Gallia totius certior redditus est. Labieni castra legionēq; cui is præerat: quod facile factu arbitrabat: delere statuit: ac deinde eburonibus neruiisq; cōiunctus ad opprimendum Cæsare p̄gere. Labienus quibus p̄t artibꝯ simulat timorē: atq; ita Induciomarꝯ negligētiorē cū insultātibus copiis pro uallo oberrantē repētina eruptiōe p̄strauit. Hac uictoria Labieni reliq; Galloꝝ conatus repressi sunt: & Cæsar paulo quietior reliqua parte hyemis fuit. Sed intelligēs sibi maiora belli supesse negocia: maxime qa pluri ma pte exercitus amissa: aliisq; grauiter sauciis: ne ad sustinēdū qdē sibi idoneus ne dicā ad cōprimēdū Galloꝝ impetū uideret: Gneio Pōpeio cōsule cōscribi legiones: sibiq; in auxiliū mitti petit. Itaq; ante exactā hyemē tres ad eū legiones uenerunt. Igit' Cæsar prius q̄ in unū hostiū copiarū coirent: ineunte uere aggredi trepidos & opprimere sparsos in finibus suis parat. Primū itaq; neruiorū fines diripit: prædā uero quæ copiosissima erat: exercitui p̄mittit. Deinde menapios qui sibi p̄p̄ imensas paludes atq; impeditissimas siluas munitissimi uidebant: tribus agminibus inuadit: nimiaq; cæde uulgo agitato residuos supplices in deditiōne recepit. Labienus sequēti prælio oēs treuiroꝝ copias iterfecit: arte in bellū puocatas: prius q̄ germanis aduētātibus iungerent: & cōtinuo ipsam ciuitatē capit. Cæsar ulcisci mortē Sabini & cottæ legatoꝝ uolens in ambiorigē & Eburones deletæ legionis auctores: postq̄ in Arduēnā siluā refugisse cōperit: quæ silua totius Gallia maxima est: atq; a ripis rheni finibusq; treuiroꝝ ad neruios usq; pertingit: & in lōgitudine plus q̄. l. M. passuū patet: p̄metiens rē sui maximi piculi fore: si per obstructas spatiosasq; siluas ignoti diuiderent: hostēq; locis notissimū quærerēt: oēm Galliā per nūcios inuitat: ut quiq; secundū placitū suū recōditas in Arduēna silua prædas quærat: diripiātq;. Quo facto Gallis utrinq; morientibus maximas Romanoꝝ iniurias sine cuiusq; Romani discrimine uindicauit. Ita hoc tutissimo uincēdi genere securus ī Italiā rediit. Igit' Cæsare in Italiā reuerso Gallia rursus in arma cōiurat: multiq; simul populi cocūt. Dux his Vergentorix fuit: cuius cōsilio statim oēs Galli ciuitates suas ultro incēderūt: prima a suis incēsa Biturigo: inde ad Cæsare qui magnis itineribus per Narbonensem puinciā clā ad exercitum recurrerat: impetū faciunt. Cæsar tunc oppidum noīe cenapū obsidione cōcluserat. Quod diu oppugnatum tādē post multas Romanoꝝ clades pluuio die cum hostilium machinarū augmēta: Neruiiq; elāguerent: applicitis turribus captum atq; deletum est. xl. ibi hoīum. M. fuisse referuntur: e quibus uix. lxxx. p̄ fugā lapsi ad p̄xima Galloꝝ castra uenerunt. Præterea aruerni cæteriꝯ confines sollicitatis etiā ad se heduis multis aduersus Cæsare præliis

Inducio
marus.Cæsaris
succensusArduē/
na silua.Vergen/
torix.

LIBER SEXTVS

bellauerūt: Qui cū se pugnādo fatigati in quoddā castellum recepissent: milites
 praeda inhiātes ad expugnationē oppidi animū intēdunt: frustra Cæsare de loci
 iniquitate causante. Itaq; ibi Cæsar erūpētibus desup hostib⁹ pressus multa exer
 citus sui pre p̄dita uictus aufugit. Dū hæc ad chaiestā gerunt. Vergentorix: quē
 oēs cōsensu pari regē præoptauerāt: suadet: uti ex tota Gallia oēs: qui arma fer
 re possent: huic bello præsto sint. Hoc enim esse unū bellū: quo aut p̄petua liber
 tas: aut æterna seruitus: aut mors oīum cōsequat̄. Itaq; absq; eo numero quē infi
 nitū ante cōtraxerat: eqtū circiter octo. M. peditū. ccl. M. cōtracta sunt. Dehinc
 duos colles sibi inuicē obuertos Romani Galli⁹ ceperūt. Vnde multis sæpe eru
 ptionib⁹ & uariis puētibus præliātes tādē Romani præcipua Germanorū equi
 tum: quos sibi iā dudū amicos nūc in auxiliū acciuerāt uirtute uicerūt. Vergen
 torix alia die cōgregatis oībus: qui fuga euaserāt: dixit se auctore bona fide de
 fendēdæ libertatis atq; rūpēdi fœderis fuisse: & nunc siue Romanis sese ad mor
 tem oēs offerāt: siue solū pro oībus dedāt: paratū aīo fore. Itaq; Galli uoluntatē:
 quā pudore aliq̄diu texerāt: quasi ex cōsilio regis assumerēt: ilico sibi ueniā pre
 cantes: eū solū uelut auctore magni sceleris dediderunt. Bellouagi oībus finibus
 Galloꝝ gētis ipsoꝝ opinione fortiores hēbant. Hi Correo duce bellū instaurāt:
 sibi⁹ in hāc suscepti belli societate Ambianos Aulercos Velocasses Athrabatesq;
 cōiungunt: & locū quēdā cinctum atq; impeditū undiq; paludibus capiunt: cō
 missoq; prælio magnā remorū manū: quæ auxilio Romanis erat trucidāt. Dein
 de cū opportunū sibi locū insidiis p̄uisum occupassent atq; hoc cōperto Roma
 ni ad insidiarū locū instructi ordinatiq; uenissent: cōmisso prælio Gallos fugien
 tes eisdē locoꝝ munitionibus qbus clausi fuerāt: incluserūt: cunctosq; ad internī
 tionē ceciderūt. Ibi Correas uel fugā uel deditiōē detrectās Romanos: ne uiu⁹
 caperēt instanter occidēdo: ut occideret: coegit. Igitur cū pacatā esse uniuersam
 Galliā Cæsar: neq; ausurā fore ad aliquos aspirare motus arbitraret̄ legiones in
 hyberna dimisit: ipse tamē Ambiorigis fines qui tot bella excitauerāt: horrenda
 hoīum strage uastauit. At uero Gaius Caninius legatus bellū apud Pictonas in
 uenit: ubi magna hostiū multitudo impeditā itinere legionē circūdedit: atq; ad
 extremum discrimē adduxit. Porro Fabius alter legatus acceptis Caninii litteris
 in Pictonas p̄ficiscit̄. Ibiq; a captiuis de opportunitate locoꝝ certior factus ino
 pinātes hostes opprimit: magnisq; stragib⁹ factis plurimas prædas agit. Deinde
 cū Caninio signum aduētus sui dedisset: Caninius totis castris subito exiliēs sese
 iniecit hosti. Ita Fabio ex alia pte & Caninio ex altera insistente maximo & diu
 turno bello innumeræ Galloꝝ copiarū trucidatæ sunt. Inde Fabius in carnutes p̄fe
 ctus est. Sciebat enī Dommacū ducē antiquissimū rebellionis otius incentore ab
 hoc bello elapsū: si a remoricis gētibus adiūctus esset: maximos iteꝝ tumultus
 in Gallia esse moturū: sed adhuc eos ipsa nouitate trepidātes mira uirtute & cæ
 leritate p̄domuit. Interea Draptes unaq; literis cum adesse Caniniū & legiones
 esse in finibus suis uiderēt: undiq; collectis copiis oppidū intrāt quod in editissi
 ma mōtis arce p̄dens: duabus p̄tibus p̄ abrupta latera nō paruo flumine cinge
 batur: medio deinde descensu largissimo fonte secūꝝ plurimaq; introrsum copia
 frumētī tutū irritos p̄cul discursus hostiū despiciebat. Caninius quod solū Ro
 mana p̄uisione potuit: ambos duces cū parte copiarū plurima in cāpū euocatos

Vergēto
ricis de/
ditioCorreas
duxFabi⁹ le/
gatus

Caninius

maximo praelio superavit. Nam uno e ducibus interfecto alter cum paucissimis fugit. Nullus in oppidum rediit: sed ad id oppugnandum Caesare opus fuit. Itaque certior per nuncios factus Caesar accurrit: circumspicitque omnibus: uidet: si expugnare uim moliat: ludo & spectaculo hostium delendum esse exercitum suum: hoc solum esse praesidium si quo quo modo hostes aqua arceant. Sed & hoc quoque nisi Caesar nemo potuisset: siquidem fons quo ad potum utebantur: medio deuexi montis latere fundebatur: Caesar ad proximum fontis admoueri uineas turremque extrui iubet: fit magnus illico concursus ex oppido. Quibus sine periculo praecipientibus: Romani quousque pertinaciter obsisterent: crebriusque succederent: complures tandem trucidantur. Igitur extruitur agger: & turris pedum .lx. cuius uertex aequare ad fontis locum posset: ut uel ex aequo tela conici queant uel praecipitata desuper saxorum uolumina non timeri. Oppidani autem ubi exanimari siti non solum pecora sua: uerum et infirmiores hominum aetates uident: cupas pice seuo & fundulis repletas: ac deinde imposito igne in praesentia praecipitant: easque ipsi toto oppido effusi subsequuntur. Ardentibus machinis cum graue praecelium suis Caesar ac periculo sum uideret imminere: cohortes in circuitu oppidi ire uelociter per occultum impat atque undique subito uastum clamorem attollere. Quo facto consternati oppidani: dum recurrere ad muniendum oppidum uolunt: ab oppugnatione turris uel demolitione aggeris recesserunt. Illi tamen qui ad incidendas fontis uenas sub obtentu aggeris tuti cuniculos perfodiebant: reptos in abstruso aquarum meatus per multa diuidendo tenuari in semetipsis: consumique fecerunt. Oppidani fonte siccato ultima desperatione correpti de ditione sui faciunt. Caesar autem omnibus qui arma tulerant manus sustulit: & uitam reliquit: quo testatior esset et posteris poena improborum. Multum enim ad coercendam audaciam ualet propositum punitionis exemplum: cum ipsa miseri praesens forma uiuentis: & ad recordationem admonet conscios: & ad sciscitationem cogit ignaros.

Hic dicit quando Galli exhausti & domiti sunt. *Cap: x*
 Exhaustis atque edomitis Gallis Caesar securus cum legionibus in Italiam rediit: nullos post se Gallorum motus pertimescens: certo se sciens minime aliquos: qui uel moueri audeant: uel si moueantur: timendi sunt reliquos: constitui nunc ante oculos uelim exanguem defaetamque Galliam post illas ardentissimas febres internumque aestus uitalium molliora torrentes: ut sese habebat: quanta macie: quantoque pallore sit: quam demissa ac resoluta iaceat: quam ipsos quoque necessarii officii motus ne eundem incussum malorum reuocet: pertimescat. Irruit enim in eam repente impetu Romanus exercitus: ueluti fortissimo corpori fortior lues: quae tanto grauius accedit: quanto impatiētius tolerat. Sitebat misera: cum instante gladio proferri spem seruitutis aeternae auulsis insuper obsidibus cogere. Sitebat: ut dixi: nota illam omnibusque suauissimam uelut aquae gelidae dulcedinem libertatis: quantoque eam magis subtrahi intelligebat: tanto uidius desiderabat. Hinc illam tam frequens contra uetita praesumptio inuadebat: & pro defendenda libertate: importuna libertas praerepta: insatiabiliter potius licentia: quam male conceptam perniciem restringere uidebat: augebat. Hinc Romanus exercitus ante pugnam insidiator argutior: hic in pugna hostis infestior: hic post pugnam uictor imitior: hinc omnia ad domandam impatiētiā crudescētia: hic iam nec remediis credebat. Itaque si interrogare possem hanc: de qua loquimur nationem: quid tunc: cum haec ipsa sustinebat: de illis temporibus iudicaret: responderet: ut arbitror: dicens. Sic me illa tunc febris exanguem reddidit ac frigidam fecit: ut etiam haec: quae omnes pene

Fons de
siccatio

V
ob
omib

Caesaris i
Italia re/
ditus.

Vergen

Caninus

LIBER SEXTVS

perstrinxit: feruefacere uel cōmouere nequiuerit: atq; ita me Romani inclinauerunt: ut nec ad Gothos surgam. Sed ne ipsa quidē Roma clades quas intulit cui tauit. Exercitae nāq; diu actaeq; sunt p totos mundi cardines potētia ducum: uiresq; legionū: quae in sese cōcurrētes eius dāno uincerēt: cuius piculo uincerent.

Victorem scilicet a Gallia Cæsare reuersum ciuilia bella sequunt: & Crassus consul prouinciam sortitus est in Parthos. *Cap: X*

S Am uictorem Cæsare de Gallia reuersum ciuilia bella comitata sunt: aliaq; grauissima mala: interfecti apud Parthos Crassi & trucidati exercitus praecesserunt. Anno ab urbe cōdita. dc. lxxxvii. Crassus in con *Crassi* sulatu collega Pompeii prouinciā sortitus in Parthos: homo inexplebilis cupidi *auaritia* tatis: audita in Hierosolymis tēpli opulentia: quā Pompeius intactā reliquerat: in Palestinā diuertit. Hierosolymā adit: tēplum inuadit: opes diripit. Inde p Mesopotamiā tēdens in Parthiā quacūq; iter habuit sociis ciuitatibus auxilia indicxit: precia exegit: moxq; ut Euphratē trāsiit: Illico Abegesen legatū ab Harode rege Parthorū ad se missum obuiū habuit: a quo uehemēter increpitus est: q; cōtra foedus Luculli Pompeii auaritia inductus Euphratē trāsierit. Quamobrē sine mora futurū: ut pro auro Parthico serico ferro oneraret. Itaq; cum ppe caras uentū cēt. Parthi subito ingruētes cū succena & sylacea praefectis: sagittis oppresere Romanos. Cecidere ibi plurimi senatores: aliq; ēt cōsulares & praetorii uiri. *Roma* Crassus quoq; fili⁹ Crassi lectissimus iuuenis in acie occisus est. Praeterea q̄ttuor *nostrages.* cohortes cū Vargūteio legato mediis deprehensae cāpis interfectae sunt. Surenas raptō eq̄tatu Crassum pseq̄ intēdit: eūq; circūuētū ac frustra colloquiū ei⁹ petētem interfecit: quīs uiuū auferre maluisset. Pauci noctis bñficio liberati caras cōfugerunt: cognita clade Romanorū multae orientis puiciae a societate & fide populi Romani defecisset: ni castius collectis ex fuga militibus paucis itumescētē Syriā egregia animi uirtute ac moderatiōe pressisset: Qui & Antiochū copiasq; eius ingētes p̄celio uicit: & interfecit. Parthos quoq; ab Harode i Syriā missos: iāq; ingressus Antiochiā bello expulit: ducēq; eorū Osagem interfecit.

Narratur hic de Romano exercitu: qualiter ut oceanus crescit & minuitur. *Cap: XI*
S Gitur Romani status agit̄ semp̄ alterna mutatio: & uelut forma oceani maris: quae omni die dispar nūc succiduis p̄ septē dies attollit̄ incrementis: nunc cōsequentibus totidē dieb⁹ naturali dāno & defectu in teriore subducit̄. Ut enī de proximis ordiar: Cimbris Tigurinisque uincētib⁹: cū apud Rhodanū flumē Romanus exercitus periit: & artissimas Roma sensit angustias: refusa cōtinuo clade Cimbroꝝ magis elata puentibus priorū oblita defectuū est. Hāc deinde recētissimae p̄speritatis iactantiā Italicū bellū & dilaceratio Syllana castigat. Rursus post hāc domesticā intestināq; perniciē: qua usq; ad medullas pene euiscerata & exesa est: parib⁹ p̄p̄modū spatiis tēporū nō solū reparata: uerū etiā extenta est: cū Lucullus Asiā: Pompeius Hispaniā: Cæsar Galliā p̄domuit. Romanūq; impium usq; ad extremos p̄p̄modū terrae terminos p̄pagatū est. Hāc nūc amplissimā dilatationē uastissima ruina cōsequit̄. Apud Parthos enī cōsul Romanus occidit̄: exercitusq; delet̄: atrocissimum illud Pompeii & Cæsaris bellū ciuile cōscribit̄: & inter hāc Roma ipsa repentino correpta in *Vrbis incendio cōcremat̄.* Anno siqdem ab urbe cōdita. dcc. incertū unde cōcretus pluri cendium

mā partē urbis ignis inuasit: neq; unq̄ antea tanto correptā ac uastatā ciuitatē ferunt. Nā. xiiii. uicos cū uico iugario cōsumptos memoriæ pditū est. Hinc iā ciuile bellū cōmittit: quod magnis iā dudū dissensionib⁹ ac molitionib⁹ parabat.

Hic de bello ciuili dicitur inter Cæsare & Pompeiū: & de incendio urbis. *Cap. 2.*

Bellum
ciuile

Am rediens Cæsar uictor de Gallia decerni sibi absenti alteri cōsulatū poposcit. Cōtradictū est a Marcello cōsule adnitente Pompeio: deinde decretū est a senatu: ut ī urbē Cæsar nō nisi dimisso exercitu ueniret: & ex Marcelli cōsulis auctoritate ad legiōes quæ apud Nuceriā erāt Pompeius cū imperio missus est. Cæsar Rauēnā sese cōtulit. Marcus Antonius & Publius Cassius tribuni plæbis pro Cæsare intercedētes: intercedēte Lentulo cōsule curia foroq; phibiti ad Cæsare pfecti sunt: curione cœlioq; simul comitātibus. Cæsar rubicone flumine transmeato mox ut ariminū uenit. v. cohortes: quas tunc solas habebat: cū qbus: ut ait Liuius: orbē terrarū adortus est: qd facto opus esset edocuit. Deplorās aut̄ iniurias suas cām belli ciuilis pro restituēdis in patriā tribu- nis esse testatus est. Inde p̄ Antoniū septē cohortes: quæ apud Salonē morabant̄ a Lucretio recepit: tresq; legiones: quæ Domitio apud Corphiniū erāt ad partes suas traduxit. Pompeius atq; oīs senatus crescētibus Cæsaris uiribus trepidi: tāq; Italia pulsi: in Græciā transuecti durachiū gerēdi belli sedem delegerunt. Cæsar Romā uenit: negatq; sibi ex arario pecuniā fractis foribus inuasit: ptulitq; ex eo auri pōdera. iiii. M. cxxxv. argēti pondera ppe. dcccc. M. Inde digressus ariminū ad legiones mox alpes trāsuectus Massiliā uenit: ad quā oppugnādā q; receptus nō esset: Treboniū cū tribus legionib⁹ relinquēs ad Hispanias cōtendit: quas Lucius Afranius & Marcus Petreius & Marcus Varro Pompeiani duces cū legionib⁹ obtinebāt. Ibi multis præliis Petreium Afraniūq; supatos cōposita pactione dimisit. In ulteriore uero Hispania duas legiōes a Marco Varrone suscepit: similiter & duces eius. Post hæc Curio Catonem Sicilia expulit. Valerius Cottā Sardinia. Tuberonē Aphrica Varrus eiecit. Cæsar Massiliā rediens obsidione domitā uita tantū & libertate cōcessa cæteris reb⁹ abrasit. At uero Dolo- bella ex parte Cæsaris in Illyrico per Octauiū & Libonē uictus: copiisq; exutus ad Antoniū fugit. Basilus & Salustius parantes singulas legiones: qbus præerat similiter & Antonius. Hortēsius quoq; ab infimo mari cum classe cōcurrēs: oēs pariter aduersus Octauiū & Libonē pfecti & uicti sunt. Antoniūcū se Octauiocū. xv. cohortib⁹ dedisset: oēs ad Pompeiū a Libone deducti sunt. Curio ex Sicilia in Aphricā cū exercitu transgressus est. Quē iuba rex cōtinuo exceptū cum oibus copiis trucidauit. Octauius Salonas oppugnare conatus oēs pene copias quas duxit: amisit. Cœlius desciiuit a Cæsare: ac se Miloni exuli iunxit. Cūq; ambo seruorū manu capuā oppugnare molirent̄: occisi sunt. Bibulus apud Corcyrā pudore uictus: quod custodia eius quā pelago & oppido prætebat hostis illu- serat: inedia sese uigiliisq; cōfecit. Appius Claudius Censorinus: qui iussu Pōpei Græciā tuebat̄: iā abolitā poetici oraculi fidē uoluit expiri. Quippe ab eo Vates adactus descēdere in Specū respōdisse fert̄ de bello cōsulenti. Nihil ad te hoc Romane bellū ptinet. Euboicæ cœla obtinebis. Cœla aut̄ uocant Euboicū sinū. Ita Appius pplexa incertus sorte discessit. Admonet nos aliqd obtrektorib⁹ nr̄is cōsultor iste consulere. Querebantur utiq; fide christianorū sibi sacra interdicta

LIBER SEXTVS

carimoniaſq; ſublatas: & ob hoc ideo maxime: q; extis uaticiniſq; ceſſantibus
 futuræ clades: quia ſciri nequeūt: nō uitant. Cur ergo longe ante impiū Cæſaris
 natiuitatēq; chriſti: ſicut ipſorū auctores atteſtant: abolita fuerit poetici oraculi
 fides? Abolita aut̄ ideo: quia cōtempta. Poro aut̄ quare cōtēpta: niſi quia uel fal/
 ſa: uel uana: uel dubia? Vnde prudēter poeta præmonuit. Incōſulti abeūt ſedēq;
 odere ſibyllæ: & ne forte id paruipendā: quod cōtēptu abolitū atq; antiquatum
 fuit: hoc eſt aut nomē: aut ſedem: Appollo ille Phythius erat: quē ferunt magno
 illo Phytone ſerpēte interfecto: totius uaticinationis auctore & principe: hæredē
 & ſedis & diuinationis & nominis extitiſſe: ibiq; eū reddere elegiſſe reſpōſa: ubi
 orta cum auctore ipſa diuinationo uidebat. Præterea quæ per alias quoq; terrarū
 partes ſpumātibus buccis: rabidoq; diſcurſu oīs furiatorū ruētat inſania: ad quē
 plurimi terrarū reges: quaſi ad uiuā uocē cōſulti numinis cucurrerūt: cui ſæpiſ/
 ſime ipſi Romani quoq; opulētiffima dona miſerūt. At ſi Appollo iſte Phythius
 paulatim diſcernēte experiētia cōtemptus relictus atq; abolitus eſt: quid uiuum
 de mortua pecude: quid uerū de amēte muliercula ſperari poteſt? Quid poſtre
 mo: inflauit cū pinguis ebur Tyrrenus ad aras: expoſitis opimæ pecudis inte/
 ſtinis nō finxit eſuriēs? Nam ſicut ipſi fatentur: uel obſcura uel falſa dicēdo ipſe
 Appollo ſeducit. Quamobrem æquo animo ferāt: ſi imitari interim nolunt: nos
 id ueritatis iudicio etiā phibere: quod potuerūt maiores eorū uel experiēdo cō
 temnere. Interea apud Durachiū multi orientis reges ad Pompeiū cum auxiliis **Durachi**
 cōuenerūt. Quo cū Cæſar ueniſſet: Pompeiū obſidione fruſtra cinxit: ipſe terrā **nū bellū**
 .xv. M. paſſuū foſſa præſtruēs: cū illi maria paterēt: Pompeius caſtellū quoddā
 p̄pinquū mari: quod Marcellinus tuebat: cuertit: præſidiaq; Cæſaris: quæ ibidē
 morabant occidit. Cæſar Torquatū legionēq; unā: ut expugnaret: aggreſſus eſt.
 Hoc periculo ſociorū Pompeius cognito: oēs eo copias cōtraxit: in quē ſe illico
 Cæſar omiſſa obſidione cōuertit. Torquatus aut̄ eueſtigio præumpēs auerſum in
 ſecutus eſt. Ita Cæſaris milites ancipiti piculo territi ipſo Cæſare fruſtra obſiſten
 te fugerūt. Pompeius uero Cæſaris quoq; teſtimonio uictor p̄ſequentē reuocauit
 exercitū. xxiiii. M. militū Cæſaris: Centuriones. xxxii. equiteſq; Romani cōplu
 res in eo prælio cæſi ſunt. Cæſar inde citato agmine per Epirū in Theſſaliā per
 rexit. Pompeius uero cū maximis copiis ſecutus: bellūq; cōmiſſum eſt. Itaq; in/
 ſtruit utrinq; acies. Pompeius. lxxxviii. cohortes triplici ordine locauit. Fuerūt
 aut̄ peditū. xl. M. equites in ſiniſtro cornu. dc. in dextro. d. Præterea reges mul
 ti ſenatores: equiteſq; Romani plurimi: abſq; leuium armaturarū magna copia
 Cæſar ſimiliter. lxxx. cohortes triplici ordine diſpoſuit: cui fuerūt minus q̄. xxx.
 .M. peditū. equites. M. Videre ibi & gemere erat cōtractas Romanorū uires in
 cāpis Pharfalicas ad occiſionē mutuā cōſtituſſe: quas ſi cōcordia rexiffet: nulli po
 puli: nulli reges ferre potuiſſent. Prima cōgreſſione equitatus Pompeii pulſus ſi **Pugna**
 niſtra latera nudauit. Deinde cū diu utrinq; dubia ſorte cederentur: atq; ex alia **pharſa**
 pte Pompeius inter hortādū diceret: parcite ciuibus nec tamē faceret: ex alia ue
 ro Cæſar hoc faceret: quod urgeret: dicēs: miles faciē feri: parce ciuibus: tandem
 uniuerſus Pompeii fugit exercitus: caſtraq; direpta ſunt. Cæſa ſunt in eo prælio
 Pompeianorū. xv. M. Centuriones. xxxiiii. Hic exitus pugne ad paleopharſalū
 fuit. Pompeius fugiēs in hoſtio penei amnis onerariā nauē nactus ī Aſiā trāſiit.

Pompeii mors Idē per Syriā in Aegyptū uenit: ibiq; mox ut littus attigit iussu Ptolemæi adoleſcētis in grām Cæſaris uictoris occiſus eſt. Pompeii uxor filiiq; fugerūt. Cætera Pompeiana claſſis direpta eſt: oībus qui ī ea erāt crudeliſſime trucidatis: ibiq; & Pompeius Bithynicus occiſus eſt. Lentulus uero uir cōſularis apud Peluſium interfectus eſt. Cæſar cōpoſitis apud Theſſaliā rebus Alexādrīā uenit: platoq; ad ſe ac uiſo Pompeii capite annuloq; fleuit. Cūq; ſe in regiā recepſiſſet: eludebat a tutoribus: quominus pecuniā acciperet: tēpla ſua aſtu ſpoliātib; ut & regioſ theſauros uacuos eſſe oſtēderet: & in inuidiā Cæſaris populum cōcitarēt. Præterea

Achillæ defectio Achilles dux Regius: imbutus ſemel Pompeii ſanguine Cæſaris quoq; necē meditabat. Nam iuſſus exercitū dimittere cui præerat. xx. M. armatorū nō modo ſpreuit imperiū: uerū & aciē direxit. In ipſo prælio regia claſſis forte ſubducta iubet incendi. Ea flāmā cū partē quoq; urbis inuaſiſſet. cccc. M. librorū p̄ximis forte ædibus cōdita exuſſit: ſingulare p̄fecto monumētū ſtudiis: curæq; maiorū. qui tot tantaq; illuſtrium ingeniorum opa cōgeſſerāt: unde q̄libet hodie: quæ in tēplis extant: quæ & nos uidimus armaria librorū: q̄bus direptis exinanita ea a noſtris hominibus noſtriſq; tēporibus memorent: quod quidē uerum eſt: tamen honeſtius credit: libros alios fuiſſe quaſitos: qui priſtinas ſtudioſū curas æmularentur: q̄ aliā ullam fuiſſe tunc Bibliothecā: quæ extra. cccc. M. librorū fuiſſe ac per hoc euaiſſe credat. Cæſar poſtea inſulā ubi pharus eſt: cepit. Eo Achilles cū Gabinianis militibus uenit: ingēs pugna cōmiſſa eſt: magna ibi Cæſarianorū militum multitudo cecidit: omnes etiam interfectores Pompeii interfecti ſunt. Cæſar ui inſiſtentium hoſtium preſſus Scapham aſcēdit: qua mox pondere ſubſequentium grauata ac merſa per. cc. paſſus ad nauem una manu cleuata: qua chartas tenebat natando peruenit: mox nauali certamine pulſatus magna facilitate claſſem regiam depreſſit & cepit.

Potentibus Alexandrinis regem reddidit Cæſar. *Cap: xiv*

Ptolemei mors a Lexādrinis potentibus regē reddidit: monitū: ut magis amicitia Romanā: q̄ arma experiri ſtuderet: qui tamē ut liber fuit ilico bellū intulit: ſed cōtinuo cum toto exercitu ſuo & ipſe deletus eſt. Nam. xx. M. hominū in eo bello caſa referunt. xii. M. cum. lxx. longis nauibus dedita. v. naues ex uictoribus cecidiſſe referunt. Rex ipſe adoleſcēs Scapha exceptus ut fugeret: multis inſiliētibus merſis necatus eſt. Corpus eius ad littus deuolutū indicio lorice aureæ cognitum fuit. Qua Cæſar Alexādrīā præmiſſa Alexādrinos oēs ad deditiōne deſperatione cōpulit: regnumq; Aegypti Cleopatraz dedit. Inde Syriā peragatus pharnacē in ponto uicit: poſteaq; Romā uenit: dictator & cōſul creatus: in Aphricā tranſiit: & apud Tapſum cū Iuba & Scipione pugnauit: maximāq; hominū multitudinē ibi interfecit. Caſtra utriuſq; direpta ſunt. lx. elephantum capti.

Catonis mors Cato ſeſe apud Uticā occidit. Iuba percuffori iugulum precio dato præbuit. Petreius eodē ſe gladio p̄fodit. Scipio in nauī: qua ad Hispanias fugere cōtendēs uento coactus in Aphricā redierat: ſemetipſum iugulauit: in eadē nauī et Titus Torquat; occiſus eſt. Cæſar Pompeii magni nepotes: filiāq; Pompeiā: ſimulq; cū his fauſtum Syllam & Afrannium & Petreium filium iuſſit occidi. Inde quattuor triumphis urbem ingreſſus: diſpoſito: recuperatoq; reipublicæ ſtatu continuo in Hispanias cōtra Pompeios Pompeii filios p̄fectus. xvii. q̄ egreſſus ab urbe fu-

LIBER SEXTVS

erat: die Saguntū peruenit: statimq; aduersus Pompeios duos & Labientum atq; Actium uarū multa bella & uaria sorte gessit. Vltimum bellum apud mundam urbē gestum est. Vbi tantis est uiribus dimicatum: tantaq; cædes acta: ut Cæsar quoq; ueteranis etiā suis cedere nō erubescens cum cedi cogiq; aciem suam cerneret: præuenire morte futurū uicti dedecus cogitarit: cum subito uersus in fugam Pompeiorum cessit exercitus. Et quidē eo die hoc bellum actum est: quo Cæsar
Pompeius pater ab urbe bellum gesturus aufugerat. iiii. q; annis hoc ciuile bellum indefinēter toto orbe tonuit. Titus Labienus & Actius Varus in acie cæsi sunt. Gneus Pompeius cū .c. eqtibus aufugit: frater eius Sextus Pompeius cōtra ceta celeriter nō parua Lusitanorū manu cū cæsonio cōgressus est uictus: fugiēsq; interfectus est. Munda ciuitas cum imensa hominum cæde Cæsare oppugnante uix capta est.

Cæsar
discrimē

Cap. XV

Qualiter in curia a senatu interfectus sit Cæsar. Cæsar Romā rediit: ubi dum reipublicæ statum contra exempla maiorum clēmēter instaurat: auctoribus Bruto & Cassio: conscio etiam senatu plurimo in curia. xxiiii. uulneribus cōfossus interiit: In qua cōiuratione fuisse amplius q̄ .lx. conscios ferunt. Duo Bruti & Gaius Cassius aliiq; socij strictis pugionibus in Capitoliū secesserunt. Diu deliberatum est utrū Capitolium cum auctoribus cædis oporteret incendi. Corpus enim ratum populus dolore instimulatus in foro fragmētis tribunalium ac subseliorū cremauit. Perceusuit latitudinē regni sui Roma cladibus suis: atq; in suam conuersa cæde singulas quasq; gentes ibidem: ubi domuit: uindicauit. Asiæ Europæ atq; Africæ non dico tribus mundi partibus: sed totis trium partium angulis edidit gladiatores suos: feriatq; inimicis spectaculū miseræ ultionis ingessit. Nec tamē sufficit ipsas quoq; cum auctoribus causas fuisse consumptas: recidiua semina in eodem agro germinauerunt: magna cōtinuo metentibus malorum incremēta cum magno sudore factura. Victor ciuilibus a ciuibus Cæsar occiditur: in eadem unius trahuntur agmina consciorum. Certum enim erat: q; Cæsar indigne peremptus plures posset habere ultores. Plurima nobilitas una simul cathena sceleris copulatur: ne fore tanta malorum materia nō belli magnitudine suppleat: sed uindictæ breuitate tenuetur. Medea illam fabulæ ferunt dentes quondam se uisse serpentis: e quibus quasi cōpetētes semini seges armati homines terra emerferunt: seseq; mox inuicem pugnādo pstrauerunt. Equidē hoc poetarū cōmentum finxerūt. Nostra autē Roma Cæsare occiso q̄ta de cineribus eius agmina armata parturiit: q̄ta bella in testimoniū miseræ scæcunditatis nō legenda pueris: sed spectanda populis excitauit: & tamē horum omnium malorum initium supbia est. Inde surrexerunt bella ciuilia: inde iterum pullularunt. Non ergo iniusta cædes est eorū qui eam iniuste insectantur: si ambitionis æmulatio per ipsos & in ipsis & agitur & punitur: donec qui detractauere collegium discāt ferre dominatum: summaq; imperii totius ad unum redacta longe aliud oēs homines uiuendi genus subcant: ut omnes humiliter placere studeant nō insolenter offendere: sed ad tam salubrem humilitatis doctrinā magistro opus est. Itaq; opportune cōpositis
rebus Augusti Cæsaris tēporibus natus est dominus christus. Qui cū in forma saluator dei esset: formā serui humiliter assumpsit: ut tunc demū aptior fieret humilitatis
institutio: quādo iam per totum mundū pœna superbiæ omnibus esset exēplo. Augustus

Cōpara/
tio a Me
deaChristus
nat⁹ sub
Augusto

a Nno ab urbe cōdita. dccc. interfecto Iulio Cæsare Octavius qui testamento Iulii Cæsaris auūculi & hæreditatē & nomē assumpserat: idēq; qui postea rerū potitus Augustus est dictus: simul ut Romā adolescēs admodū uenit: indolem suā bellis ciuilibus uouit. Nā ut breuiter coaceruationē malorū explicē bella ciuilia qnq; gessit: Mutinense: Philippense: Perusinū: Siculū: Actiacum. Equitibus duo: hoc est primū & nouissimū aduersus Marcū Antonium: secundū aduersus Brutū & Cassiū: tertiū aduersus Luciū Antoniū: quartū aduersus Sextū Pompeium Cnei Pompeii filium cōfecit. Antonius a senatu hostis p̄nunciatus Deciū Brutum apud Mutinā obsidione cōcluserat: cōsules Hircius & Pāsa: & cū his Cæsar ad liberādū Deciū Brutū expugnādūq; Antoniū missi. Pansa primo ueniēs exceptus insidiis inter suorū clades ipse quoq; pilo grauiter uulneratus ab eodē uulnere interpositis dieb; est mortuus. Hircius auxiliū collegæ ferēs magnas Antonii copias uasta strage deleuit: Cæsar eatenus castra custodiuit. Secūda illa aduersū Antoniū pugna: magnæ utrinq; strages actæ sunt. Nāq; tunc ibi Hircius cōsul occisus est: uictus fuit Antonius: Cæsar uictoria potitus est: cui Decius Brutus de cōiuratione occisi Iulii Cæsaris confessus preces p̄nitentiæ fudit. Dolobella Treboniū unum ex interfectorib; Cæsaris Smyrnæ interfecit. Dolobellā senatus hostē p̄nunciauit: cōsiliū occisorū uterq; exercitus Cæsari paruit. Postea Decius Brutus ī Gallia a Sequanis captus & occisus ē. Basilus autē æque unus de p̄cussoribus manu seruorū suorū necatus est. Lepidus satis a gēte Cæsare Antonium recepit in gratiā: atq; ob fidē recōciliatæ gratiæ filiā eius matrimonio sortitus est. Inde cum ad urbem accessissent: ac rumor de futura p̄scriptione ortus esset: Caius Toranius uir prætorius nihil tamē metuens incursum militū domi suæ iterfectus est: aliiq; cōplures trucidati sunt. Itaq; ne latius atq; effrenatius p̄scriptorum cædes agerēt. cxxxii. senatorum noīa in tabula p̄posita sunt. Primū Lepidi præcepto & noīe: deinde Antonii: tertio Cæsaris. Ibi Antonius Tulliū Ciceronē inimicū suū: ibi Luciū Cæsare auunculum suū: & quod exaggerādo sceleri accessit: uiuā matrē p̄scripserat: ibi Lepidus Lucium Paulum fratrem suū. In eodē p̄scriptorum numero triginta eqtes Romani: multæ diu & uariæ cædes actæ. Domus p̄scriptorū direptis oibus dirutæ sunt. At Dolobella in Syria multa cū Cassio bella gessit: a quo uictus ipse se iterfecit. Brutus & Cassius magnis exercitib; cōparatis apud Athenas cōuenerunt: totāq; Græciā depopulati sunt. Rhodios Cassius terra mariq; oppugnatos ad deditio-nem coegit: qbus præter uitā nihil reliqt. Igit̄ Cæsar & Antonius eosdē ī Macedonia magnis bellorū apparatib; p̄secuti ad mortē cōpulerūt: quibus manifestissime illa tūc pugna nō uirtute partis: Antonii: sed Cæsaris foelicitate confecta sit. Cæsar. n. tunc æger cū se in castris capiēdæ quietis causa tenere statuisset: hortatu & precib; medici sui: qui p̄ somnium admonitū sese fatebat: ut ea die castris Cæsare salutis ipsius cā educeret ī cāpū: agre iter copias egressus est: ac mox castra eius ab hostib; capta sunt: sed rursus cæsariani milites Cassii castra cæpunt. Quare ad despationē adacti Brut; & Cassi; imaturā sibi mortē ante belli terminū cōsciuerūt. Nā inuitatis p̄cussoribus Cassius caput: Brutus latus præbuit. At Romæ fuluia uxor Antonii: socrus Cæsaris dñatū: ut mulier agitabat: incertum

LIBER SEXTVS

in hac ~~mutacione~~ consularis regniq; fastigii: utrum deficientis potentiae ultima: an
 incipientis prima nominanda: certe etiam in eos insolens per quos: ut insolesceret
 agebatur. Nam & Caesarē reuersum apud Brundisiū cōtumeliis: factionibus: in
 sidiisq; periit. A quo ppulsata ad Antoniū cōcessit in Græciā. Sextus Pompeius
 postq; se in pscriptorū numerū relatum comperit: cōuersus in latrocinia oēm orā
 Italiae caedibus rapinisq; uastauit. Sicilia prærepta: cōmeatibusq; impeditis Ro
 mā fame affecit. Mox cum eo pacē triumuiui: ut nō dicam tyrāni: idest lepidus:
 Caesar: Antoniusq; fecerūt. Sed cōtinuo cum cōtra pactum Pompeius fugitiuos
 allegeret: ut hostis habitus est. Mœna libertus Pompeii cū .lx. nauium classe ad
 Caesarē defecit: eidēq; classi ipse iussu Caesaris præfuit. Idemq; cōtinuo cū Stati
 lio Tauro aduersus Menecratū Pompeianū ducem nauale bellum gessit. Deinde
 ipse Caesar aduersus eosdem Pompeianos cruentissimū bellum gessit nauale cō
 fecit: sed cōtinuo uicticē classem pene uniuersam apud Syllaceū naufragio ami
 sit. Ventidius Persas & Parthos in Syriā irrūpentes tribus bellis maximis fudit:
 regemq; eorū pacorū in acie interfecit: ea scilicet die qua Crassus a Parthis fuerat
 occisus: Antonius uno uix castello expugnato pacem cū Antiocho fecit: ut ipse
 tantā rē cōsumasse uideret. Ventidiū Syriæ præfecit: iussitq; ut Antigono bellū
 inferret: qui Iudæos tunc forte debellauerat: captisq; Hierosolymis tēplū spolia
 uerat: regnumq; Hærodi dederat. Quem cōtinuo uictum in deditiōne recepit.
 Mœna libertus cum sex nauibus ad Pompeium rediit: a quo clemēter receptus
 Caesaris classem incendit: quā nuper Caesar alterā secundo naufragio pdidisset.
 Idemq; Mœna postea ab Agrippa nauali prælio circūuentus cum sex triremi
 bus ad Caesarē transiit. Sed hunc Caesar tertio transfugam indulta tantū uita se
 gnem reliquit. Deinde Agrippa inter Milas & Liparas aduersus Democham &
 Pompeium nauale bellum gessit: ac uicit: ibiq; tūc naues .xxx. aut demersit aut
 cepit: reliquis laceratis. Pompeius deniq; Messanā cōfugit. Caesar interea Tauro
 meniam traiecerat: quem repentino impetu Pompeius afflixit. Vnde multis di
 uersis nauibus suis ac magna multitudine suorum militū perdita in Italiam Cæ
 sar aufugit: nec interueniente mora in Siciliā rediit: ibiq; Lepidum ex Aphria
 aduentantē obuium habuit: summas sibi partes terrore: minis: ac superbia uen
 dicantem. Post dies paucos Agrippa iussu Caesaris a littore cum acie instructa
 prospectans atrocissime nauali prælio aduersus Pompeiū cōfligit: & uicit. Nam
 .clxiii. naues aut demersit: aut cepit. Pompeius cum .x. & .vii. nauibus uix ela
 psum euasit. Lepidus magna .xx. legionū insolentia tumens: cum Messanā mili
 tibus permissam diripuisset: ipsum Cæsarem ad se uenientem semel atq; iterum
 spreuit: ac potius telis appeti iussit. Quæ ille collecta in leuum brachium lacer
 na repellendo uitauit. Mox imisso equo ad suos reuersus instructo exercitu ad
 uersus Lepidum ueniens plurimas legiones Lepidi: paucis interfectis: transire in
 suam partem compulit. Lepidus tamen intelligens: quo uanitas sua tenderet: de
 posito paludamento: assumptaq; ueste pulla supplex Cæsari factus uitam & bo
 na impetrauit perpetuo quidē mulctatus exilio. Taurus Caesaris præfectus to
 tam pene Siciliam ferro pertentatam: cōterritamq; in fidem recepit. xliiii. legio
 nes sub unius tunc imperio Caesaris erant. Milites multitudine ferociiores quos
 dam pro accipiendis agris tumultus excitauerunt.

¶ Ed Cæsar animo ingens. xx. M. militū exauctorauit. xxx. M. seruoꝝ dominis restituit. vi. M. quoꝝ domini nō extabāt: in crucē egit. Ouās urbem ingressus: ut in ppetuum tribunitiæ potestatis esset: a senatu decretū est. His diebus trans Tyberim e taberna meritoria fons olei terra exundauit: ac per totum diē largissimo riuo fluxit. Antonius uero postq̄ araxem transmisit: omnibus undiq; malis circūuentus: tandem Antiochiā cum paucis rediit. Nam cum multitudine equitum & sagittarioꝝ ab oibus præliis: quæ plura tentauit uictus effugeret: tū præterea incertis & ignotis locis impeditus grauissima fame ad nefandos cibos coactus est: plurimiq; militū sese hostibus dediderūt. Inde in Græciam trāsīit: iussitq; Pompeiū: qui uictus a Cæsare exercitū bellumq; reparabat: cum paucis ad se uenire. Pompeius fugiēs a tito & formo antonianis ducibꝯ sæpe terrestri naualiq; bello uictus & captus: ac post paululū interfectus est. Cæsar Illyricū & Pānoniā partēq; Italiæ bellis subegit & domuit. Antonius Artabanē Armeniæ regē pditione & dolo cepit: quem argentea cathena uinctū ad confessionē thesauroꝝ regioꝝ coegit. Expugnatoq; oppido: in quo cōditos esse pderat: magnā uim auri argentiq; abstulit: Quæ elatus pecunia denunciari bellū Cæsari atq; octauix sorori Cæsaris & uxori repudiū indici iussit: & Cleopatrá sibi ex Alexādia occurrere impauit: Ipse actiū: ubi classē cōstituerat pfectꝯ: cū prope tertiā partē remigum fame absumptā offendisset: nihil motus: remi inquit modo salui sint. Nā remiges nō deerūt: quoad Græcia hoies habuerit: Cæsar. cc. .xxx. rostratis nauibꝯ a Brundusio in Epiꝝ pfectus est. Agrippa uero præmissus a Cæsare multas onerarias naues frumēto atq; armis graues ab Aegypto Syria Aliaq; ad subsidiū Antonio ueniētes cepit. Peragratoq; Pelopōnensium sinu Methonā urbē ualidissimo Antoniano præsidio munitā expugnauit. Inde Corcyrā cepit: fugiētes nauali prælio psecutus & pfligauit: multisq; rebus cruētissime gestis ad Cæsare uenit. Antonius defectu & fame militū suoꝝ cōmotus bellum instituit maturare: ac repēte instructis copiis ad Cæsaris castra pcessit: & uictus est. Tertio post fugā die castra Antonius ad actium trāstulit nauali prælio dimicare paratus. ccxxx. rostratæ fuere Cæsaris naues: & .xxx. sine rostris: triremes uelocitate liburnicis pares: & octo legiones classi suppositæ absq; cohortibus. v. prætoriis. Classis Antonii. clxx. nauium fuit: q̄tum numero cedēs: tātum magnitudine præcellens. Nā. x. pedū altitudine a mari aberat: Famosum & magnum hoc bellū apud actium fuit. Ab hora quinta usq; in horam septimā: incerta uincēdi spe grauissimæ utrinq; cædes actæ: reliquū dici cum subsequente nocte in uictoriā Cæsaris declinauit. Prior regina Cleopatra cū. lx. uelocissimis nauibus fugit. Antonius quoq; detractō insigni prætoriæ nauis fugientē secutus uxore est. Illucescente iam die uictoriā Cæsar cōsumauit. xii. M. ex uictis cecidisse referunt. vii. M. uulnerata sunt: e quibus. M. intercurandum defecerunt. Antonius & Cleopatra cōes liberos cū parte regiæ gazæ ad rubrum mare præmittendos censuerunt: ipsi præsidiis circa duo Aegypti Pelusiū parethoniūq; dispositis classē: & copias instaurādo bello parauerunt. Cæsar sextū impator appellatus: & quartū ipse cū Marco Lycinio Crasso cōsul Brūdusiū uenit: ibiq; orbis terræ præsidia diuisis legionibꝯ cōposuit. Inde in Syriā: mox Pelusiū adiit:

LIBER SEXTVS

ubi ab Antonianis praesidiis ultro susceptus est. Interea Cornelius Gallus praemissus a Caesare.iiii.legiones quas Antonius apud Cyrenas praesidii loco constituerat: suscepit in fide: atque inde Parethonium primam Aegypti a Libyae parte ciuitatem uicto cepit Antonio: ipsumque continuo apud Phary uicit. Antonius equestre aduersus Caesarem bellum inuit: in eo quoque miserabiliter uictus aufugit. Kalendis sextilibus prima luce Antonius cum ad instruendam classem in portum descenderet: subito uniuersae naues ad Caesarem transferunt. Cumque unico praesidio spoliatus esset: trepidus se cum paucis recepit in regiam. Deinde imminere Caesare turbataque ciuitate idem Antonius sese ferro transuerberauit: ac semianimis ad Cleopatram in monumentum: in qua se illa mori certa condiderat: platus est: Cleopatra postquam se ad triumphum seruari intellexit: uoluntariam mortem petens: serpetis: ut putatur: morsu in sinistro tacta brachio exanimis inuenta est: frustra Caesare etiam psyllos admouente: qui uenena serpentium e uulneribus hominum haustu reuocare atque exugere solent: Caesar Alexandria urbe omnium longe opulentissima & maxima uictor potitus est. Nam & Roma intantum opibus eius aucta est: ut propter abundantiam pecuniarum duplicia: quae usque ad id fuerat: possessionum aliarumque rerum uenaliu precia statuerent. Occisi sunt iussu Caesaris maior Antonii filius & Publius Caninius infestus semper Caesari: sed & Antonio infidus: & Cassius Parmensis ultima uiolati patris Caesaris uictima: & Quintus Quinius ob eam maxime notam: quod obscenissimae lanificio textrinoque reginae: senator populi Romani praesse non erubuerat. Dehinc Caesar pedestribus copiis in Syriam uenit: deinde in Asiam ad hiberna concessit: ac post per Graeciam Brundisium peruectus est.

Hic Caesar primum impator Augustus est salutatus. *Cap: XVIII.*
a Anno ab urbe condita. dcccxxvi. ipso impante Caesare Augusto & Lucio Appuleio consulibus: Caesar uictor ab oriente rediens octauo idus Ianuarii urbem triplici triumpho ingressus est: ac tum primum ipse Iani portas: sopitis omnibus finitisque bellis ciuilibus clausit. Hoc die primum Augustus consalutatus est. Quod nomen cunctis antea inuiolatum: & hucusque ceteris inausum dominis: tantum orbis licite usurpatum apicem declarat impii: atque ex eodem die summa rerum ac potestatum penes unum coepit esse: & mansit: quod Graeci monarchiam uocant. Porro autem hunc esse eundem diem: hoc est octauo idus Ianuarias: quem nos epiphaniam: hoc est apparitionem siue manifestationem dominici sacramenti obseruamus: nemo credentium siue etiam fidei contradicentium nescit. De quo nostrae istius fidelissimae obseruationis sacramento uberius nunc dicere: nec ratio nec locus flagitat: ut & quarentibus reseruasse: & negligetibus non ingessisse uideamur. Hoc autem fideliter commemorasse ideo par fuit: ut per omnia uenturi christi gratia praeparatum Caesaris imperium comprobetur. Nam cum primum Gaius Caesare auunculo suo interfecto ex Apollonia rediens urbem ingrederetur: hora circiter tertia repente liquido ac puro sereno circulus ad speciem caelestis arcus orbem solis ambiit: quasi unum eum ac potissimum in hoc mundo solumque clarissimum in orbe monstraret. cuius tempore uenturus esset: qui ipsum solum solus: mundumque totum & fecisset & regeret.

De restoratione seruorum dominis. *Cap: XIX.*
d Deinde cum secundo in Sicilia receptis a Pompeio & Lepido legionibus. xxx. seruosque. M. dominis restituisset: & .xlvi. legiones solum impio suo ad tutamem

orbis terrarū distribuisse: ouansq; urbē ingressus oīa superiora populi Romani impatori dedita donāda litterarū etiā monumētis nedū aboleri censuisset: in diebus ipsis fons olei largissimus: sicut supius expressi: de taberna meritoria p totū diē fluxit. Quo signo qd euidētius q̄ in diebus Cæsaris toto orbe regnātis futura christi natiuitas declarata est: Christus enim lingua gētis in qua & ex qua natus est: unctus interpretat̄. Itaq; cū eo tpe: quo Cæsari ppetua tribunitia potestas decreta est: Romæ fons olei p totū diē defluxit sub principatu Cæsaris Romano impio p totū diē hoc est p omne Romani tēpus impii: christū & ex eo christianos: idest unctum atq; ex eo unctos demeritoria taberna: hoc est de hospitali largaq; ecclesia affluēter atq; incessabiliter pcessuros: restituēdosq; p Cæsare oēs seruos: qui tñ cognoscerēt dñm suū ceterosq; qui sine dño inuenirent: morti supplicioq; dedēdos: remittēdaq; sub Cæsare debita peccatorū in ea urbe: in qua spōtaneū fluxisset oleū: euidētissima his: q; pphetarū uoces nō audiebāt: signa ī cælo & terra p̄digia pdiderūt. Tertio autē cum urbē triumphās quintū cōsul ingressus est: eo scilicet die quē supra nominauimus: cū & Ianū post. cc. annos primū ipse clausit: & clarissimū illud Augusti nomē assumpsit: qd fidelius ac uerius credi: aut cognosci potest. cōcurrētibus ad tantā manifestationē pace: noīe: die: quā hunc occulto quidē gestorū ordine ad obsequiū præparatiōis eius prædestinatū fuisse: qui eo die: quo ille manifestādus mūdo post paululum erat: & pacis signū prætulit: & potestatis nomē assumpsit. Quid autē ī quarto reditu cū finito Cantabrico bello: pacatisq; oībus gētibus: Cæsar urbē repetiit ad cōtestationē fidei: quā exprimimus actum sit: ipso ordine melius proferetur.

Cap XX
Hic dicit ubi Cæsar ī Hispania uti gētes legibus suis phibēs Iani portas apuit. Nno ab urbe cōdita. dccxxvi. impatore Augusto Cæsare sexies: & bis Marco Agrippa cōsulibus: Cæsar parū in Hispania p ducentū annos actū intelligēs: si Cantabros atq; astures duas fortissimas gētes Hispaniæ suis uti legibus sineret: apuit Iani portas: atq; in Hispanias ipse cū exercitu pfectus est. Cantabri & Astures Gallatiæ puinciæ portio sunt: qua extentū Pyrenæi iugū haud pcul secūdo oceano sub septētrione deducit̄. Hi nō solū ppriā libertatē tueri parati: uerū etiā finitimorū præripe ausi uacceos & Gurgonios & Aurigonas assiduis eruptionibus populabant̄. Igit̄ Cæsar apud Segissamā castra posuit: tribus agminibus totā pene amplexus Cantabriā. Diu itaq; fatigato frustra atq; in piculū sæpe deducto exercitu: tandē ab aqtanico sinu p oceanū in cautis hostibus admouere classem: atq; exponi copias iubet. Tunc demū Cantabri sub mœnibus Belgicæ maximo cōgressu belli eucti ī Vinniū montē natura tutissimū cōfugerunt: ubi obsidiōe famis ad extremū pene cōsumpti sunt. Aracillum deinde oppidū magna ui ac diu repugnās postremo captū ac dirutū est. Præterea ultiores Gallatiæ ptes: quæ mōtib; siluisq; cōsitæ oceano terminant̄: Antistius & Firmius legati magnis grauibusq; bellis pdomuerūt. Nā & Medullium montē Minio flumini iminētē: in quo se magna multitudo hoīum ruebat̄ per. xv. milia passuū fossa circūseptū obsidione cinxerūt. Itaq; ubi se gēs hoīum trux natura: & ferox: neq; tolerādæ obsidioni sufficiētē: neq; suscipiēdo bello parē rem intelligit ad uoluntariā mortē seruitutis timore cōcurrit. Nā se pene oēs certatim igne: ferro ac ueneno necauerūt. Astures uero positis castris apud asturam

LIBER SEXTVS

flumē Romanos: nisi proditi præuentiq; essent: magnis consiliis uirtutibusq; op-
 pressissent. Tres legatos cū legionibus suis in tria castra diuisos tribus æque ag-
 minibus obruere moliti repenti suorum pditione detecti sunt. Hos postea Cari-
 sius bello exceptos: nō parua etiā Romanorum clade superauit. Pars eorū præ-
 lio elapsa lanciam cōfugit. Cūq; milites circūdatam urbē incendio adoriri para-
 rent: dux Carisius & a suis cessationē impetrauit incendiū: & a Barbaris uolun-
 tatem deditionis exegit. Studiose enim nitebat integrā atq; incolumē ciuitatem
 uictoriæ suæ testē relinquere. Cantabricæ uictoriæ hunc honorē detulit Cæsar:
 ut tunc quoq; belli portas claustro cohiberi iuberet. Ita tūc secūdo per Cæsarem
 quarto post urbē conditā clausus est Ianus. Post hoc Claudius drusus priuignus
 Cæsaris: Galliā Rhetiāq; sortitus maximas fortissimasq; gētes Germaniæ armis
 subegit. Nā tunc ueluti ad cōstitutū diē pacis festinarent: ita oēs ad experiētiā
 belli: decisionēue fœderis undatim gētes cōmouebant: aut suscepturæ cōditionē
 pacis: si uincerent aut usuræ quietā libertate: si uincerēt: Norici: Illyrici: Pāno-
 nii: Dalmatæ: Mœsij: Thraces & Daci: Sarmathæ plurimiq; & maximi Germa-
 niæ populi per diuersos duces uel supati uel repressi: uel etiā obiectu maximorū
 fluminū Rheni Danubiiq; seclusi sunt. Drusus in Germania primo Susiperes:
 deinde Tencateros & Cathos pdomuit. Marcomānos pene ad internitionē ceci-
 dit. Postea fortissimas nationes: & qbus natura uires: cōsuetudo expiētiā uirium
 dabat. Cheruseos. Sueuos & Sycābros pariter uno bello: sed etiā suis aspero su-
 perauit. Quorū ex eo cōsiderari uirtus ac feritas pōt: q; mulieres quoq; eorum si
 quādo præuentu Romanorū inter plaustra sua concludebant: deficientibus telis:
 uel qualibet re: qua uelut telo uti furor possit. paruos filios collisos humi in ho-
 stium ora iacebāt: in singulis filiorū necibus bis parricidæ. Tunc etiā in Aphricā
 Vfulanos & Getulos latius uagātes: Cossus dux Cæsaris artatis finib; coercuit:
 atq; Romanis limitibus abstinere metu cōpulit. Interea Cæsare apud Tarraconē
 citerioris Hispaniæ urbē legati Indorū & Scytharū toto orbe trāsmisso tandem
 ibi inuenerūt: ultro quod iā quærere nō possent: Refuderunt in Cæsare Alexan-
 dri magni gloriā: quē sicut Hispanorū Gallorūq; legatio in medio oriente apud
 Babylonē cōtēplatione pacis adiit: ita hunc apud Hispaniā in occidentis ultimo
 supplex cū gentilico munere Eous: Indus & Scytha Boreus orauit. Cantabrico
 bello per qnq; annos acto: totaq; Hispania in æternā pacē cū quadā respiratione
 lassitudinis reclinata ac reposita: Cæsar Romā rediit. Quibus etiā diebus multa
 per se: multaq; per duces & legatos bella gessit. Nā inter cæteros & Piso aduer-
 sum Vindelicos missus est. Quibus subactis uictor ad Cæsare Lugdunū uenit.
 Pannonios nouo motu intumescētes Tyberius priuignus Cæsaris cruentissima
 cæde deleuit. Idemq; cōtinuo Germanos bello arripuit: e quibus. xl. M. captiuos
 uictor adduxit. Quod reuera bellum maximū & formidolosissimū. xv. legioni-
 bus per triēniū gestum est: nec fere ullum maius bellū: sicut Suetonius attestat
 post Punicum fuit. Sub eodē uero tēpore Quintilius Varus cū tribus legioni-
 bus a Germanis rebellantibus: mira superbia atq; auaritia in subiectos se agens:
 funditus deletus est. Quā reipu. cladem Cæsar Augustus adeo grauiter tulit: ut
 sæpe per uim doloris caput parieti collidens clamaret: Quintili Vare redde le-
 giones: Bosphoranos uero Agrippa supauit: & signis Romanis: quæ illi quondā

sub Mithridate sustulerant: bello recuperatis uictos ad deditiōē coegit. Parthi
 quasi toto terrarū orbe uel domito uel pacato omniū oculis signarentur: atq; in
 se solos omnis uigor Romani imperii uertendus esset: quippe quos pristina ulci
 scendæ Crassianæ cædis cōscientia mordebat: ultro signa: quæ Crasso interfecto
 abstulerant: ad Cæsarē remiserunt: regisq; obsidibus traditis: firmū scædus fideli
 supplicatione eruerunt. Anno ab urbe cōdita. dcclii. Cæsar Augustus ab oriente
 in occidentē: a septentrione in meridiē: ac per totum oceani circulum cunctis gē
 tibus una pace compositis Iani portas tertio ipse clausit. Quas æuo per. xii. fere
 annos quietissimo semp obseratas ocio ipsa etiā rubigo signauit: nec prius unq;
 nisi extrema senectute Augusti pulsata Atheniensiu seditiōe & Dacorū cōmo
 tione patuerant. Clausis igitur Iani portis rēpū. quā bello quæsiuerat pace enu
 trire: atq; amplificare studens: leges plurimas statuit: per quas humanū genus li
 bera reuerentia disciplinæ morē gereret. Domini appellationē ut homo declina
 uit. Nam cū eodē spectante ludos p̄nunciatū esset a quodam mimo: o dominū
 æquū & bonū: uniuersiq; quasi de ipso dictum esse exultantes approbauissent:
 statim quidē manū uultuq; indecoras adulationes repressit: & in sequēti die gra
 uissimo corripuit edicto: dominūq; se post hoc appellari: ne liberis quidē aut ne
 potibus suis uel serio uel ideo passus est. Igitur eo tēpore: idest eo anno: quo fir
 missimā uerissimāq; pacē ordinatione dei Cæsar cōposuit: natus est Christus: cu
 ius aduētui pax ista famulata est: in cuius ortu audiētibus hominibus exultātes
 angeli cecinerūt. Gloria in excelsis deo & in terra pax hominibus bonæ uolūta
 tis: eodēq; tēpore hic: ad quē rerū omniū summa concesserat: dominū se omniū
 appellari nō passus est: imo nō ausus: quia uerus dominus totius generis huma
 ni inter homines natus erat: eodēq; anno tunc primū idem Cæsar: quē his tantis
 mysteriis prædestinauerat deus: censum agi singularū ubiq; puinciarū: & censerī
 omnes homines iussit: quādo & deus homo uideri & esse dignatus est. Tūc igit
 natus est Christus: Romano censui statim ascriptus est. Hæc est prima illa cla
 rissimāq; p̄fessio: quæ Cæsarem omniū principem: Romanosq; dominos rerū si
 gillatim cunctorū hominum edita ascriptione signauit: in qua se & ipse qui cun
 ctos homines fecit inueniri hominē ascribi inter homines uoluit. Quod nūquā
 penitus ab orbe cōdito: atq; ab exordio generis humani in hunc mundū: ne Ba
 bylonico quidē uel Macedonico: ut non dicā minori cuiq; regno cōcessum fuit:
 nec dubiū: quin omniū cognitioni fidei inspectioniq; pateat q; dñs noster Iesus
 Christus hāc urbē nutu suo auctam defensamq; in hūc rerū apicē p̄uexerit: cu
 ius potissime uoluit esse: cū uenit dicendus utiq; ciuis Romanus census p̄fessioē
 Romani. Quamobrē quia ad id tēporis peruentū est: quo & dñs Iesus Christus
 hunc mundū primū aduentu suo illustrauit: regnūq; Cæsari tranquillissimū de
 dit: hunc quoq; sextū libellum hoc fine cōcluserim: ut germinantia tēpora chri
 stiana: magisq; inter reprimentiū manus crescentia: & quæ adhuc in p̄uectu po
 sita horū ipsorū: quibus hæc respōdere cogimur insectatione mordentur: septimo
 libello si tamē adiuuante domino suffecerim: cōprehendam: ut quoniā ab initio
 & peccare homines & puniri propter peccata nō tæui. Nunc quoq; quæ perse
 cutiōes christianorū actæ sunt: & quæ ultiones secutæ absq; eo quod omnes ad
 peccandū generaliter proni sunt: atq; ideo sigillatim corripuntur: expediam.

LIBER SEPTIMVS

Pauli Orosii uiri doctissimi in septimum historiarum librum prologus.

Vfficienter: ut arbitror: documenta sunt collecta: quibus absque
 ullo archano: quod paucorum fidelium est: probari de medio
 quaerat: unum illum & uerum deum: quem christiana fides praedi-
 cat: & condidisse mundum creaturamque eius cum uoluit: & dispo-
 suisse per tempora multa: cum a multis ignoraret: & confirmasse
 ad unum: cum per unicum declaratus est: simulque potentiam patien-
 tiaque eius multimodis argumentis eluxisse. In quo quidem angustas deiectasque men-
 tes offendi paulisper intelligo: quod tantae potentiae patientia tanta miscet. Si enim
 potes erat inquit creare mundum: componere pacem mundi: insinuare mundo cul-
 tum ad noticiam sui: quid opus fuit tanta: uelut ipsi sentiunt: & tam perniciose pa-
 tientia: ut in ultimo erroribus: cladibus: laboribusque hominum fieret: quod a prin-
 cipio uirtute eius: quem praedicas: dei sic potius cepisse potuisset. Quibus quidem
 ueraciter respondere possem: ad hoc ab initio creatum & institutum humanum ge-
 nus: ut sub religione cum pace & sine labore uiues fructum obedientiae aeterni-
 tatem promeretur: sed ab usum bonitate creatoris libertatem indulgentis in cotu-
 maciae uertisse licentiam: atque ex contemptu in obliuionem defluxisse: iustamque nunc
 esse patientiam dei: & iusticiam in utraque parte: ut nec contemptus disperdat in totum:
 cui misereri uelit: & affici laboribus dum uelit: sinat contemptus potens. Deinde
 subsequens esse: iuste semper adhibere: quis ignoranti gubernationem: cui aliquando
 pie restitutus sit poenitenti antiquae gratiae facultatem. Sed haec quoniam: etsi ue-
 rissime fortissimeque dicuntur: fidelem tamen atque obedientem requirunt: mihi autem si
 uidero aliquem ex credituris: certe nunc cum incredulis actio est: promptius ea pro-
 feram: quae ipsi etsi probare noluerint: improbare non possint. Itaque quantum ad consci-
 entiam humanarum mentium pertinet: utriusque sub reuerentia religionis & confessione: cul-
 tuque supernae potentiae uiuimus: distate dumtaxat fide: quia nostrum est fateri ex uno
 & per unum deum constare omnia: illorum tam multos deos putare: quam multa sunt ele-
 menta. Si potentiae dei inquit quae praedicatis fuit: ut Romanum imperium tam
 amplum ac tam sublime fieret: cur igitur patientiae eiusdem obfuit ut ante non fieret?
 Quibus sub eodem uerbo respondebitur. Si potentiae & deorum: quos praedica-
 tis fuit: ut Romanum imperium tam amplum ac tam sublime fieret: cur igitur pa-
 tientiae eorundem obfuit ut ante non fieret: an ipsi dii nondum erant: an adhuc
 Roma ipsa non erat: an illi non colebantur: an haec nondum idonea ad imperium
 uidebatur? Si nondum erant dii: aut potentia: cessat intentio. Ut quid enim iam
 ibi eorum discussio moratur: ubi ne ipsam quidem inuenio naturam? Si autem erant
 dii: aut potentia eorum: ut ipsi iudicant: aut patientia in culpa est: uel patientia si
 fuit: uel potentia si defuit: aut si magis suasibile uidetur esse: tunc quidem deos
 qui peruenire potuissent: sed nondum extitisse Romanos qui peruenire iure possent.
 Nos autem auctorem rerum potentiam: non artificem scientiam quaerimus. De diis
 quippe ut putant: magnis non de fabris uilissimis quaestio est: quibus nisi mate-
 ria accedat ars cessat. Si enim praescisse illis ac uoluisse praesto semper fuit: immo
 etiam subiacente praescientia: quia apud omnipotentiam de operibus dumtaxat suis hoc
 est praescire: quod uelle. quodcumque illud praesciebatur: cui uoluntas astipularetur:

non expectari oportuit: sed creati maxime cum & iuonem illum suum accruos formicarum in populos hominum ludo uertere solitum ferant. Porro aut de cura carimoniarum: nec recensendum arbitror: quonia inter sacra continua incessabilibus cladibus nullus finis: nulla requies fuit. nisi cum saluator mundi christus illuxit: cuius aduentui predestinata fuisse imperii Romani pacem: & sua sufficienter ostendisse me arbitror: paucis tamen adhuc supplere conabor. Principio secundi belli cum tempora Romanæ conditionis stili tenore perstringerem: multa conuenienter inter Babyloniam urbem Assyriorum tunc principem gentium: & Romanam nunc æque gentibus dominantem compacta conscripsi: fuisse illud primum: hoc ultimum imperium: illud paulatim cadens: at istud sensim conualescens defluxisse: illi sub uno tempore nouissimum regem: isti primum regem fuisse. Iam deinde tunc inuadente Cyro captam uelut in mortem concidisse: cunctam fiducialiter assurgentem: post expulsos reges: liberis uti cepisse consiliis: præcipue cum uendicante libertatem suam Roma: tunc quoque Iudæorum populus: qui apud Babyloniam sub regibus seruebat: in sanctam Hierusalem recepta libertate redierit: templumque domini: sicut a prophetis prædictum fuerat: reformarit. Præterea intercessisse dixeram inter Babylonium regnum: quod ab oriente fuerat: & Romanum: quod ab occidente consurgens: hæreditate orientis enutriebatur: Macedonicum Africanumque regnum: hoc est quasi a meridie ac septentrione breuibus uicibus partes tutoris curatorisque tenuisse. Orientis & occidentis regnum æque Babylonium & Romanum iure uocitari: neminem unquam dubitasse scio. Macedonicum regnum sub septentrione esse cum ipsa cæli plaga: tum Alexandri magni aræ positæ usque ad nunc sub Rhypeis montibus docent. Carthaginensem uero uniuersam præcelluisse Africam: & non solum in Siciliam: Sardiniam: cæterasque adiacentes insulas: sed etiam in Hispaniam regni terminos tetendisse: historiarum simul monumenta urbiumque declarant. Dictum est etiam uastatæ per Medos Babyloniam: & irruptæ per Gothos Romæ pares admodum annorum numeros cucurrisse. Nunc autem his illud adiicio: quo magis clareat unum esse arbitrum sæculorum: regnorumque locorumque omnium deum. Regnum Carthaginense a conditione usque ad euerisionem eius paulo amplius quam .dccc. annis stetit: æque regnum Macedonicum a Carano usque ad Persen paulominus quam .dccc. utrumque tamen septenarius ille numerus: quo iudicantur omnia terminat. Roma ipsa etiam quis ad aduentum domini nostri Iesu christi perfecto pueret imperio: tamen paululum & ipsa in occursum numeri huius offendit.

Hic dicitur quomodo Roma graui incendio uastata est. *sup: l*

Am. .dccc. conditionis suæ anno .xiiii. uicos eius incertum unde consurgens flamma consumpsit: nec unquam: ut ait Liuius: maiore incendio uastata est adeo: ut post aliquot annos: Cæsar Augustus ad reparationem eorum: quæ tunc exusta erant: magnam uim pecuniæ ex ærario publico largitus sit. Poteram quoque ostendere eundem duplicatum numerum mansisse Babyloniam. quæ post .M. .cccc. & quod excurrit: annos ultima a Cyro rege capta est: nisi presentium cõtèplatione reuocaret. Illud sane libenter adiicio: quod primum illius regnum omnium Ninus: cuius & pater eius Belus obscure primus regnasse referatur: anno postquam regnare cepit. .xliii. natus est ille sanctus Abraam: cui dictæ sunt re-promissiones: ex cuius semine repromissus est christus: deinde nunc primi istius im-

LIBER SEPTIMVS

peratorum omnium Augusti cæsaris: quibus & pater eius Cæsar metator imperii potius quam imperator extiterit. Istius inquam Cæsaris: posteaquam imperare cepit emenso propemodum anno. xlii. natus est Christus: qui abraam sub Nino primo rege fuerat repromissus. Natus est autem. viii. Kalendas Ianuarii: cum primum incrementa omnia anni uenientis incipiunt. Ita factum est ut cum abraam. xliii. natus sit anno sub fine. xlii. Natiuitatis Christi conueniret: ut iam non ipse in parte tertii anni: sed in ipso potius tertius annus oriretur. Qui annus: quibus nouis: quibus inusitatis bonis abundauerit: satis etiam me non proferente comperit haberi arbitror: toto terrarum orbe una pax omnium: non cessatione: sed abolitione bellorum: clausæ ianæ gemini portæ extirpatis bellorum radicibus non repressis: census ille primus & maximus fuit: cum in hoc unum Cæsaris nomen uniuersa magnarum gentium creatura iurauit. simulque per communionem census unius societatis effecta est. Igitur anno ab urbe condita. dcc. xlii. natus est Christus salutare mundo afferens fidem: uere petra medio rerum posita: ubi cominuere qui offenderet: qui crederet saluaretur. uere ignis ardens: quem qui sequitur: illuminatur: qui tetat exurit. Ipse est Christus christianorum caput: saluator bonorum: malorum punitor: iudex omnium: qui forma secuturis uerbo & opere statuens: quo magis doceret patientes in persecutionibus: quas pro uita æterna exciperent: esse oportere: mox ut uirginis partu editus mundo apparuit: a passionibus suis cepit. Namque cum rex iudeæ Herodes simul ut natum comperit: necare decreuit: plurimosque tunc paruulos: dum unum insectatur occidit. Hic malignis improbe incurritibus digna punitio est. Hinc inquam tranquille agitur mundus: credentium gratia: in quantum pernitiōse inquietatur: blasphemantium poena est: securis per omnia christianis fidelibus: quibus aut æternæ uitæ requies in tuto: aut etiam huius in lucro est: quod promptius cum per ordinem referam: ipsis rebus ostendam. Postquam redemptor mundi dominus iesus christus uenit in terras: & cæsaris censum ciuis Romanus ascriptus est dum per. xii. ut dixi annos: clausæ belli portæ beatissimæ pacis tranquillitate cohiberentur: Gaium nepotem suum Cæsar Augustus ad ordinandas Aegypti syriæque prouincias misit: qui præteriens ab Aegypto fines palestinae apud Hierosolymam in templo dei tunc sancto & celebri adorare contempsit: sicut Suetonius tranquillus refert. Quod ut Augustus comperit: prauo usus iudicio: eum prudenter fecisse laudauit. Itaque anno imperii Cæsaris. xlviii. adeo dira Romanos famēs consecuta est: ut Cæsar lanistarum familias omnesque peregrinos: seruorum quoque maximas copias: exceptis medicis & præceptoribus trudi urbe præceperit. Ita peccante principe in sanctum dei & correpto per famem populo: quantitatem offensionis qualitas ultionis ostendit. Deinde ut uerbis Cornelii taciti loquar: sene Augusto ianus patefactus: dum apud extremos terrarum terminos nouæ gentes sæpe ex usu. & aliquando cum dano quaeruntur: usque ad Vespasiani durauit imperium. Hucusque Cornelius. Cæterum & tunc capta euerfaque urbe Hierosolymarum: sicut prophetae pronūciauerat: extinctisque iudæis Titus: qui ad uindicandum domini nostri iesu christi sanguinem iudicio dei fuerat ordinatus: uictor triumphans cum Vespasiano patre Ianum clausit. Igitur etsi sub extremis Cæsaris temporibus apertus est Ianus: tamen per multa tempora ex eo: quis in procinctu esset exercitus: nulla bella sonuerunt. Vnde etiam dominus iesus christus in euāgeliis cum temporibus illis in summa tranquillitate uniuersus mundus ageretur: cunctasque gentes

tes pax una uelaret: & a discipulis suis interrogatus esset: de cōditione tēporū sub
 sequentiū inter cetera sic ait. Audituri autē estis praelia & opiniones praeliorū:
 uidete ne turbemini. Oportet enim hæc primū fieri: sed nondum est finis. Con-
 surget enim gens in gentē: & regnum in regnum: & erunt pestilentia & fames
 & terræmotus per loca. Hæc autē oīa initia sunt dolorū. Tunc tradēt uos in tribu-
 lationē: & occidēt uos: & eritis odio oībus gētibus ppter nomē meū. Hoc autē
 diuina puidētia docēs: & credētes præmonēdo firmauit: & incredulos prædicā-
 do cōfudit. Anno ab urbe cōdita. dcc. lxxvii. post mortē Augusti Cæsaris Tyber-
 rius Cæsar imperiū adeptus est: mansitq; in eo annis. xxiii. Hic per semetipsum
 nulla bella gessit: sed ne per legatos qdē aliqua grauia: nisi q; tantū in aliquantis
 locis præcogniti cito gentiū tumores cōprimebant. Sane. iiii. imperii eius anno
 Germanicus Drusi filius: Caligulæ pater de Germanis: ad quos ab Augusto se-
 ne missus fuerat: triūphauit. Ipse autē Tyberius plurima imperii sui parte cū ma-
 gna & graui modestia reipu. præfuit: adeo ut quibusdā præsidibus augēda pro-
 uinciis tributa suadētibus scripserit. Boni pastoris esse tondere pecus: nō deglu-
 bere. At postq; passus est dñs Iesus christus: atq; a mortuis resurrexit: & discipu-
 los suos ad prædicandū misit. Pilatus præses Palestinæ prouinciæ ad Tyberium
 imperatorē atq; ad senatum rettulit de passione & resurrectione christi: cōsequē-
 tibusq; uirtutibus: quæ uel per ipsum factæ fuerant: uel per discipulos ipsius in
 noīe eius fiebant: & de eo q; certatim crescente plurimorū fide deus cederetur.

Hic Tyberius Cæsar rettulit ad senatum: ut christus deus haberetur. //

Yberius cum suffragio magni fauoris rettulit ad senatum: ut christus
 deus haberetur. Senatus indignatione motus: q; nō sibi prius secūdu
 morē delatū esset: ut de suscipiēdo cultu prius ipse decerneret: conse-
 crationē christi recusauit: edictoq; cōstituit exterminandos esse ex urbe christia-
 nos: præcipue cum & Scianus præfectus Tyberii suscipiēdæ religioni obstina-
 tissime cōtradiceret. Tyberius tamē edicto accusatoribus christianorū morē cō-
 minatus est. Itaq; paulatim iminuta est illa Tyberii Cæsaris laudatissima mode-
 stia in pœnam cōtradictoris senatus. Nam regi quæcūq; uoluntate faciebat: uo-
 luntas erat: atq; ex mansuetissimo principe saeuissima bestia exarsit. Nam pluri-
 mos senatorum pscriptis & ad mortē coegit. Viginti sibi patricos uiros cōsiliū
 causa legerat. Horū uix duos incolumes reliquit: ceteros diuersis causis necauit.
 Scianū præfectū suū res nouas molientē interfecit. Filios suos Drusum & Ger-
 manicū quorū Drusus naturalis: Germanicus adoptiuus erat: manifestis ueneni
 signis perdidit. Filios Germanici filii sui interfecit. Referre sigillatim facta eius
 horret animus: pudetq; tanta libidinis & crudelitatis rabie efferbuit: ut qui spre-
 uerant christo rege saluari: rege Cæsare punirent. Huius tamē impii anno. xii.
 noua & incredibilis clades apud Fidēnatiū urbē accidit. Amphitheatri cauea
 populo gladiatorū munus spectante collapsa est: & plus q. xx. milia hominū occi-
 dit. Dignū sane posteris tātæ correctiōis exēplū: tūc ad spectādas hominū mor-
 tes: auidos hoīes cōuenisse: qñ pro salute hoīum puidēda deus hō esse uoluisset.

Hic dicit ubi dominus passus est: & q; terræmotus factus est per orbem. ///

Einde anno eiusdē. xv. cum dominus christus Iesus uoluntarie quidē
 se tradidit passioni: sed impie a Iudæis apprehensus: & patibulo suspē-

Ex Terulliani Apologias
 misallor.

LIBER SEPTIMVS

sus est: maximo terræmotu per orbem factus: saxa in montibus scissa sunt: maxi-
 marumque urbium plurimæ partes plus solita concussione ceciderunt. Eadē quoque
 die ad horam diei sextam sol in toto orbe obscuratus: tetraque nox subito obdu-
 cta terris est: & sicut dictum est: impiaque æterna timuerunt sæcula noctē. Usque
 adeo autē neque lunam lumini solis: neque nubes obstitisse manifestum est: ut. xiiii.
 lunā ea die tota cœli regione interiecta longissime a cōspectu solis abfuisse: & stel-
 las tunc diurnis horis uel potius in illa horrenda nocte toto cœlo fulsisse referat.
 Quod nō solum sanctorum euangeliorum fides: sed etiam aliquāti Græcorum libri atte-
 stantur. Iam hinc post passionē dñi. quæ Iudæi quātū in ipsis fuit persecuti sunt: cōti-
 nue clades Iudæorum: donec exinaniti disperisq; deficiāt: incessabiliter perstreperūt.
 Tyberius siquē iuuentutē eorum per speciē sacramenti in puincias grauioris cœli
 relegauit: reliquas gentes eiusdem uel similia sectantes urbe submouit sub pœna
 perpetuæ seruitutis: nisi obtēperassent. Sane Asiæ ciuitates illo terræmotu dirutas
 tributo dimisso propria etiā libertate donauit. Hic ambiguus signis ueneni obiit. **Tyberii**
 Anno ab urbe condita. dcc. lxxx. tertius ab Augusto Gaius Caligula cœpit re- **mors.**
 gnare: māsitque in impio annis nō plenis. iiii. homo ante se oīum flagitiosissimus:
 & qui uere dignus Romanis blasphemantibus: & Iudæis persecutoribus punitor adhibi-
 tus uideretur. Hic ut breuiter magnitudinē crudelitatis eius exprimā: exclamasse
 fertur. Vtinā populus Romanus unā ceruicē haberet. Sæpe etiā de cōditione tem-
 porum suorum cōquestus est: quod nullis calamitatibus publicis insignirentur. O beata ger-
 mina temporis christiani quantum præualuistis in rebus humanis: ut etiā crudelitas hoīs
 magis potuerit clades desiderare: quā inuenire. Ecce de tranquillitate generali feritas
 inuicem cōqueritur. Furor impius intus sæua sedēs super arma: & centū uinctus ahe-
 nis post tergum nodis: fremit horridus ore cruento. Serui fugitiui & rebelles gla-
 diatores perturbare Romam: euertere Italiā: Siciliā deleuere: iam pene uniuerso hu-
 mano generi toto orbe metuēdi. In diebus autē salutis: hoc est temporibus christianis
 cōuellere quietē nō potest uel Cæsar infestus. Hic siquē magno & incredibili ap-
 paratu perfectus quærere hostem uiribus ociosis: Germaniā Galliāque percurrēs in ora
 oceani circa prospectum Britaniæ restitit. Cūque ibi Minocynobellinū Britanorum re-
 gis filiū: qui a patre pulsus: cū paucis oberrabat: in deditiōem recēpisset: deficiēte
 belli materia Romam rediit. Iisdem autē diebus Iudæi: qui iam tūc ob passionē chri-
 sti meritis ubique cladibus exagitabantur: apud Alexandriā seditione excitata perfligati
 cæde: atque ab urbe pulsi expromendarum querelarum causa Philonē quēdam uirū sane
 in primis eruditū legatū ad Cæsarem miserunt. Sed Caligula cū omnibus homini-
 bus: tū præcipue Iudæis esset infestissimus: sprete legatione Philonis: oēs Iudæo-
 rum sacras ædes: atque in primis antiquū illud in Hierosolymis sacrarium perpha-
 nari sacrificiis gentiliū: ac repleti statuīs simulacrisque impauit: sequi ibi ut deum
 coli præcepit. Pilatus autē præses: qui sententiā damnationis in christū dixerat:
 postquam plurimas seditiones in Hierosolymis explicuit & fecit: tantis irrogante Ga-
 io angoribus coartatus est: ut sua se transuerberans manu malorum cōpendiū mor-
 tis celeritate quæsiuerit. Gaius uero Caligula libidinibus suis etiā illud sceleris
 adiecit: ut sorores suas primum stupro pollueret: deinde exilio damnaret. Qui
 post omnes simul exules iussit occidi. Ipse autem a suis persecutoribus occisus est.
 Duo libelli in secretis eius reperti sunt: quorum alteri pugio: alteri gladius pro

signo nominis ascriptus erat:ambo lectissimorum uirorum utriusque ordinis senatorii & equestris nomina & notas continebant morti destinatorum. Inuenta est & archa ingens uariorum uenenorum pocula continens:quibus mox Claudio Cæsare iubente:demersis infecta maria traduntur non sine maguo piscium exitio:quos enecatos per proxima littora passim æstus eiecit. Magnū uero iudiciū miserentis dei propter suffragium gratiæ in populum continue ex parte crediturum:& propter iræ temperamentū in populum tunc infideliter obstinatum:ut quæ multitudo hominū præparatā mortē euaserit:ex multitudine interfectorum piscium disceret:omnibusque notesceret:quid tanta ueneni moles arte aucta agere in miserā ciuitatē potuisset:quæ negligenter effusa etiam maria corrupit.

1V Hic dicitur ubi primum uenit Romā beatus Petrus apostolus sub Claudio.

Nno ab urbe cōdita.dcc.lxxxv.Tyberius Claudius ab Augusto quartus regnū adeptus est:mansitque in eo annos.xiiii. Exordio regni eius

Petrus apostolus dñi nri Iesu christi Romā uenit:& salutarē cunctis credētibus fidē fidei uerbo docuit:potentissimisque uirtutibus approbavit. Exin christiani Romæ esse cœperūt:sensitque hoc collatū fidei suæ Roma beneficium. Nā cū interfecto Caligula multa mala de abrogādo impio:ac repu. i antiquū ordinē restituēda:euertēdaque pœnitus Cæsaris uniuersa familia senatus & consules decreuissent:Cladius mox ut cōfirmavit imperiū:magna atque adhuc Romæ incognita usus clāmētia:ne in tantā nobiliū multitudinē ultio si esset cœpta:sauiret:iudiciū illud:quod ex reipu. statu infeliciter consultatū actūque fuerat memoria exemit:omniūque factorū dictorumue in eo ueniā & obliuionē in perpetuū sanxit. Ita illā præclarā & famosam Atheniēsiū amnestiā:quā quidē Romæ inducere Iulio Cæsare interfecto:senatus Cicerone suadēte tentauerat. sed & Octauiano & Antonio ppter ultionē extincti Cæsaris irrūpentibus in irritū cesserat:hāc Cladius quiuis multo truculentiore causa in eadē cōspiratorū stimulare:ultronea clāmētia nullo expetēte firmavit. Accidit etiā eodē tpe præsentis gratiæ dei grāde miraculū. Si quēdē Furius Camillus Scribonianus Dalmatiæ legatus:bellū ciuile mollitus legiones multas fortissimasque ad sacramenti mutationē pellegerat. Itaque die dicto:ut in unū undique ad nouū impatorē cōueniretur:neque aquilæ ornari. neque cōuelli quoquomō signa:moueriue potuerūt:exercitus tanta & tam inusitata miraculi fide motus & cōuersus in pœnitentiā impatorē Scribonianū qnto statim die destitutū interfecit:seseque sacramento prioris militiæ cōtinuit. Tristius ac pnciosius urbi Romæ nihil unquam fuisse:quā bella ciuilia satis notum est. Itaque ppter aduentum apostoli Petri & tenera christianorum germina uix dum adhuc pauca ad sanctæ fidei professionē erūpentia hanc exorientē tyrānidem & consurgēs istud ciuile bellum quisnā diuinitus esse cōpressum neget:qui præteritis tēporibus de cōpressionē belloꝝ ciuiliū simile probarit exemplum. Cladius quarto imperii sui anno:cupiēs se utilem reipu. ostētare principē:bellum ubique & uictoriam undecūque quæsiuit. Itaque expeditionē in Britāniam mouit:quæ excitata in tumultū propter nō redhibitos transfugas uidebatur:transuectusque in insulam est:quā neque ante Iulium Cæsare:neque post eum quisque adire ausus fuerat. Ibi:ut uerbis Suetonii Tranquilli loquar. sine ullo proelio ac sanguine intra paucissimos dies plurimam insulæ partem in deditionem recæpit.

LIBER SEPTIMVS

Orchadas etiã insulas ultra Britãniã in oceano positas Romano adiecit impe-
 rio: ac sexto q̄ profectus erat mense Romã rediit. Conferatur nunc: si cuiq̄ placet
 insula & insula: tēpus & tēpus: bellum & bellum: Cæsar & Cæsar. Nam de fine
 nihil profero: quoniã hoc scelicissima uictoria: illud acerbissima clades fuit: & sic
 demũ Roma cognoscat per eius latentē prouidentiam in agendis rebus antea se
 partē scelicitatis habuisse: cuius agnitione suscepta plenissima scelicitate p̄fruit:
 nō tamē inquãtum blasphemiarũ offendiculis deprauatur. Eodem anno imperii
 eius fames grauissima per Syriã facta est: quã etiam prophetæ prænunciauerãt:
 sed christianorũ necessitatibus apud Hierosolymã conuectis ab Aegypto frumẽ
 tis Helena Adiabenorũ regina conuersa ad fidem christi largissime ministrauit.
 Anno imperii eius quinto in Theram & Therasiam insulas de p̄fundo emicuit
 belua. xxx. stadiorum extenta spacio. Anno eius septimo sub procuratore Iudeæ
 Cumano in Hierosolymis tanta seditio in diebus azimorũ exorta est: ut in por-
 tarum exitu populo coartato. xxx. M. Iudæorũ cæde prostrata & compressione
 suffocata referantur. Anno eiusdẽ nono expulsos per Claudium urbe Iudæos Io-
 sephus refert: sed me magis Suetonius mouet: qui ait hoc modo. Claudius Iu-
 dæos impulsore christo assidue tumultuantes Roma expulit. Quod utrum cõ-
 tra christum tumultuantes Iudæos coerceri & cõprimi iusserit: an etiã christia-
 nos simul: uelut cognatæ religionis homines uoluerit expelli: nequaquã discernit.
 Verũtamen sequenti anno tanta fames Romæ fuit: ut medio foro Impator corre-
 ptus a populo cõuiciis & fragminibus panis turpissime infestatus ægre p̄ Pseu-
 dotyrum in palaciũ refugiens: furorẽ excitatæ plæbis euaserit. Paruo autẽ inter-
 cedẽte tēpore. xxxv. senatores. & .ccc. simul equites Romanos nominis causis in-
 terfecit: ipse autem manifestis ueneni signis mortuus est. Anno ab urbe condita
 .dccc. viii. Nero Cæsar ab Augusto quinto principatum adeptus est: mansitq; in
 eo annis non plenis. xiiii. Gaii Caligulæ auũculi sui erga omnia uicia ac scælera
 sectator: imo trãsgressor. petulantia: libidinem. luxuriam: auaritiam: crudelitãtẽ
 nullo non scelere exercuit. Siquidem percitus petulantia omnia pene Italiæ ac
 Græciæ Theatra perlustrans: assumpto etiã uarii uestitus dedecore: Ceritos: Cy-
 tharistas: Tragædos & Aurigas sæpe sibi superasse uisus est. Libidinibus porro
 tantis exagitatus est: ut ne a matre quidẽ uel sorore uel ulla cõsanguinitatis re-
 uerentia abstinuisset referatur: uirum in uxorẽ duxerit: ipse a uiro ut uxor accẽ-
 ptus sit. Luxuriæ uero tã effrenatæ fuit: ut retibus aureis piscaretur: quæ purpu-
 reis funibus extrahebantur: frigidis & calidis lauaretur unguentis. Qui etiam
 nunq̄ minus. M. carucis cõfecisse iter traditur. Deniq; urbis Romæ incendium
 uoluptatis suæ spectaculum fecit. Per sex enim dies septemq; noctes ardens ciui-
 tas regios pauit aspectus. Horrea quadro structa lapidæ magnæq; ille ueterũ in-
 sulæ: quas discurrens adire flãma nō potuit: magnis machinis quondã ad extre-
 ma bella præparatis labefactatæ atq; inflammatæ sunt: ad monumentorũ busto-
 rũq; diuersoria infelici plæbe cõpulsã. Quod ipse ex altissima illa mercenatia-
 na turre p̄spectans: lætusq; flãmæ: ut aiebat: pulchritudine tragico habitu iliadẽ
 decantabat. Auaritiæ aut tam præruptæ extitit: ut post hoc incendiũ urbis: quã
 se augustus ex lateritia marmoreã reddidisse iactauerat: neminẽ ad reliquias res-
 ustarũ adire pmiserit: cuncta quæ flãmæ quoquo modo supfuerãt ipse abstulit.

Centies centena milia sestertiū ad annuā impensam a senatu sibi cōferri impera-
uit: plurimos senatorum nulla extāte causa bonis priuauit: negotiatorū omnium
sub una die tormētis quoq; adhibitis oēm penitus censum absterfit.

Nero hic primū p̄secut⁹ est christianos: q̄ ēt apostolos Petrū & Paulū occidit.

Rudelitatis aut̄ rabie ita efferatus est: ut plurimā senatus partem in-
terfecerit: equestrem ordinē pene destituerit: sed ne parricidiis quidē
abstinuit. Matrē: fratrē: sororē: uxorē: ceterosq; cognatos & propin-
quos sine hæsitatione p̄strauit. Auxit hanc molem facinorum eius temeritas im-
pictatis in deum. Nam primus Romæ christianos suppliciis & mortibus affe-
cit: ac per omnes puincias pari persecutione excruciarī impauit: ipsumq; nomē
extirpare conat⁹ beatissimos christi apostolos Petrū cruce: Paulū gladio occidit.
Mox accruatim miserā ciuitatem obortæ undiq; clades oppressere. Nam subse-
quēte autūno tanta urbi pestilentia increbuit. ut. xxx. M. funerum in rationem
Libytinæ uenirent. Britānica deinde clades cūestigio accidit: qua duo præcipua
oppida magna uiuū sociorūq; clade & cæde direpta sunt. Præterea in orientem
magnis Armeniæ puinciis amissis Romanæ legiones sub iugū Parthicū missæ:
ægreq; Syria retēta est. In Asia tres urbes: hoc est Laodicea Hierapolis: Colosse
terramotu cōciderūt. At uero Nero postq̄ Galbā in Hispania impatorē creatū
ab exercitu cognouit: totus aīo ac spe cōcidit. Cūq; incredibilia p̄turbandæ: imo
subruēdæ reipu. mala molliret: hostis a senatu p̄nunciatū: ignominiosissime fu-
giens ad quartū ab urbe lapidē sese iterfecit: atq; in eo oīs Cæsarū familia cōsum-
pta est. Anno ab urbe cōdita. dccc. xxii. Galba apud Hispanias usurpauit impe-
riū. Qui ut Neronis mortē cōperit: Romā uenit. Cūq; omni auaritia & sæuitia
segnitiāq; ostenderet: Pisonē sibi nobilem industriūq; adolescentē in filiū atq; in
regnū adoptauit: cū quo septimo mense impii sui ab Othone iugulatus est. Luit
Roma cædib⁹ principū excitatis ciuilib⁹ bellis recētes christianæ religiōis iniu-
rias: & signa legionū illa: quæ sub aduētū in urbē Petri apostoli diuinitus coer-
cita: cōuellī nullo modo ad excitandū ciuile bellū ualuerāt: quod p̄ Scribonianā
parabat. Petro in urbe interfecto: & christianis pœnarū diuersitate laniatis: toto
se orbe soluerunt. De Hispania liquidē illico Galba surrexerat. quo mox presso:
Otho Romæ. Vitellius in Germania. Vespasianus in Syria impia simul atq; ar-
ma rapuerūt. Probēt sane ēt inuiti potētīā simul & clamētīā dei: qui christianis
tēporibus offendunt: q̄ta cœleritate tantorū incēdia belloꝝ & excitata sunt & re-
pressa: cū antea & minimis causis magnæ ac diutinæ clades agitarēt: & nūc ma-
ximi undiq; cōstrepentes magnorū malorū fragores minimo negocio sopirentur.
Iam enī erat Romæ: quīs p̄secutione uexāte ecclesia: quæ iudici oīum christo ēt
pro inimicis & p̄secutoribus supplicaret. Igit̄ Otho cū Galba & Pione Romæ
interfectis iter tumultus cædesq; inuasisset imperiū: ac mox creatū impatorē in
Gallia p̄ Germanicas legiōes Vitelliū cōperisset: bellū ciuile mollitus tribus pri-
mū leuib⁹ præliis: hoc est uno apud Alpes: alio circa Placētīā: tertio circa locū
quē castoris uocāt: cōtra Vitellianos duces cōgressus uictor extitisset: q̄rto apud
Bebryacū prælio: cū aiaduertisset suos uinci. mense. iiii. q̄ impare experat sese in-
terfecit. Vitellius uictor Romā uenit: ubi cū multa crudeliter ac nequiter age-
ret: incredibili etiam uoracitatis appetitū humanam uitam probris aggrauaret.

LIBER SEPTIMVS

Postq̄ de Vespasiano comperit: primum deponere est mollitus imperium: postea a quibusdam animatus Sabinū Vespasiani fratrem nihil mali tum suspicantem cum cæteris Flauianis in Capitoliū compulit: succensq; templo & mixta simul flāma ruinaq; omnes in unum pariter interitū ac tumultū dedit. Post deficiente in Vespasiani nomē exercitu suo destitutus: appropinquātibus iam hostibus trepidus: cum se in quandā cellulam proximā pallatio cōtrussisset. Turpissime inde protractus: cum per uiam sacram nudus duceretur: passim cunctis finium in os eius cōiectantibus in forum deductus. viii. q̄ regnum præsumpserat mense apud Gemonias scalas minutissimoz ictuum crebris cōpunctionibus excarnificatus atq; inde unco tractus & in Tyberim mersus etiam cōmuni caruit sepultura. Multis autē & nefariis modis per cōplures dies a Vespasianis militibus aduersum senatum populumq; Romanū indiscreta cæde sæuitum est. Anno ab urbe condita. dccc. xxv. breui illa quidē: sed turbida tyrānorum tempestate discussa: tranquilla sub Vespasiano duce serenitas rediit. Nāq; ut paulo altius repetā Iudæi post passionē christi destituti in totum gratia dei: cum omnibus undiq; malis circūuenirentur: quidam in carmellum montem seducti fortibus quæ portēderent: exortos a Iudæa duces rerum potituros fore: bellum ad se trahentes in rebellionem exarserunt. Extinctisq; Romanis præsiidiis: legatum quoq; Syriæ suppetias ferentem: rapta aquila & cæsis copiis fugauerūt. Ad hos Vespasianus a Nerone missus Titum filium suum maiorē inter legatos habuit. Nam multas & uarias legiones secum in Syriam traiecit.

Hic dicitur ubi Hierosolyma euerfa est a Vespasiano & Tito Iudæi capti uel interfecti sunt. VI

Itaq; cū Iudæos multis eorum oppidis captis in urbē Hierosolymoz præcipue ob diē festum cōgregatos obsidione clausisset: cognita Neronis morte: hortatu plurimoz regū & ducū maxime Iosephi Iudæorum ducis sentētia: qui captus cū in uincula coniceret: cōstantissime dixerat: sicut Suetonius refert cōtinuo se ab eodē: sed impatore soluendum: imperiū adeptus est. Relictoq; in castris ad pcurationē obsidionis Hierosolymoz filio Tito per Alexandriā pfectus est Romā. Sed cognita interfectione Vitellii paulisper Alexādriæ substitit. Titus uero magna ac diuturna obsidione Iudæos premens machinis cūctisq; bellicis molibus nō sine suoz multo sanguine tandē muros ciuitatis irrupit. Sed ad expugnandā interiorē tēpli munitiōnē quā inclusam multitudo sacerdotū ac principū tuebat: maiore ui & mora opus fuit. Quod tamē postq̄ in potestatē redactum ope & antiq̄tate suspexit: diu deliberauit: utrū tāq̄ incitamentū hostiū incenderet: an in testimoniū uictoriæ reseruaret: sed ecclesia dei iam per totū orbē uberrime germināte: hoc tāq̄ effectum ac uacuum: nulliq; usui bono cōmodum arbitrio dei auferendū fuit. Itaq; Titus impator pronunciatus ab exercitu tēplum in Hierosolymis incēdit ac diruit: quod a diē cōditionis prima usq; ad diē euerfionis ultimā māserat annis. M. c. ii. Muros urbis uniuersos solo adæquauit. dc. M. Iudæoz eo bello iterfecta Cornelius & Suetonius referūt. Iosephus uero Iudæus: qui ei tūc bello præfuit: & apud Vespasianū pp prædictum imperiū ueniā gratiamq; meruerat: scribit undecies centena. M. Iudæoz gladio & fame perisse. Reliquias uero Iudæoz diuersis actas cōditionib9

roto orbe dispersas: quarum numerus ad nonaginta. M. hominum fuisse narratur. Vespasianus autem & Titus imperatores magnificum agentes de Iudæis triumphum urbem ingressi sunt. Pulchrum & ignotum ante cunctis mortalibus inter. ccc. xx. triumphos: qui a conditione urbis usque in id tempus acti erant: hoc spectaculum fuit: patrem & filium uno triumphali curru uectos gloriosissimam ab his qui patrem & filium offenderant: uictoriam reportasse. Qui continuo omnibus bellis ac tumultibus domi forisque compressis pacem totius orbis pronunciauerunt: & Ianum geminum obseratis cohiberi claustris: sextum demum ipsi post urbem conditam censuerunt. Iure enim idem honos ultioni passionis domini impensus est: qui etiam natiuitati fuerat attributus. Tunc deinde sine ullis bellorum tumultibus in imensum respublica humana prouehitur. Siquidem Achaia: Lycia: Rhodus: Byzantium: Samos: Thracia: Cilicia: Comagene tum primum redactae in prouincias: Romanis iudicibus legibusque paruerunt. Nono autem imperii eius anno tres ciuitates Cypri terrae motu corruerunt: & Romae magna pestilentia fuit. Vespasianus autem in uilla propria circa Sabinos. ix. anno principatus sui profluo uentris mortuus est. Anno ab urbe condita. dccc. xxxiiii. Titus segregatis a numero principum Othone & Vitellio ab Augusto octauus biennio post Vespasianum regnauit. Cuius tanta tranquillitas in impio fuit: ut nullus omnino sanguinem in reipublica administranda fuisse referatur. Et tamen tunc Romae orto repente incendio plurimae aedes publicae crematae sunt: abruptum tunc etiam Vesuuii montis uerticem magna profuisse incendia ferunt: torrentibusque flammis uicina regionis cum urbibus hominibusque deesse. Titus cum ingenti omnium luctu in eadem uilla qua pater eius morbo absumptus est.

Domitianus hic secundam persecutionem fecit in christianos.

VII

¶ Anno ab urbe condita. dccc. xxxv. Domitianus Titus frater ab Augusto nonus fratri successit in regnum. Qui per annos. xv. ad hoc paulatim per omnes scelerum gradus creuit: ut confirmatissimam toto orbe christi ecclesiam: datis ubique crudelissimae persecutionis edictis conuellere auderet. Is in tantam superbiam prolapsus fuit: ut dominum ac deum sese uocari: scribi: colique iusserit: nobilissimos senatu inuidiae simul ac praedae causa alios palam interfecit: alios in exilium trussit: ibique impauit trucidari. Libidinis intemperantia quicquid cogitari potest. fecit. plurimas urbis aedes destructis populi Romani propriis rebus extruxit. Bellum aduersum Germanos & Dacos per legatos gessit pari reipublicae perniciem: cum & in urbe ipse senatum populumque laniaret: & foris malum circumactum exercitum assidua hostes caede conficeret. Nam quanta fuerint Diurpanei dacorum regis cum Fusco duce proelia. quantaque Romanorum clades longo textu euoluerent: nisi Cornelius tacitus: qui hanc historiam diligentissime contexuit: de reticendo intersectorum numero & Salustium Crispum & alios auctores quam plurimos sanxisset: & seipsum quidem potissimum elegisset dixisset. Domitianus tamen prauissime elatus iactantia sub nomine superatorum hostium de extinctis legionibus triumphauit. Idemque efferatus superbia: qua se deum coli uellet: persecutionem in christianos agi secundus a Nerone impauit. Quo tempore etiam beatissimus Iohannes apostolus in Pathmo insula fuit. Inter Iudaeos quoque acerbitate tormentorum & crudelissimae quaestionis exquiri genus Dauid: atque interfici praecipit: dum prophetis sanctis & inuidetur & creditur: quasi adhuc futurus esset ex semine Dauid: qui regnum posset adipisci. Continuo tamen

LIBER SEPTIMVS

Domitianus crudeliter in palatio a suis interfectus est: cuius cadauer populari sandapila per uespiliones exportatum atq; ignominiosissime sepultum est. Anno ab urbe cōdita. dccc. xlvj. quibus Eutropius. l. hunc esse annū scripserit. Nerua admodum senex a Petronio præfecto prætorio & Parthenio Spadone interfectore Domitiani impator decimus ab Augusto creatus Traianū in regnū adoptauit: per quē reuera afflictæ reipu. diuina p̄uisio cōsuluit. Hic primo edicto suo cunctos exules reuocauit. Vnde & Ioānes apostolus hac generali indulgētia liberatus Ephesum rediit. Emensoq; anno imp̄ii sui Nerua cōfectus morbo diē obiit.

Hic dicitur de Traiano.

a Anno ab urbe condita. dccc. xlvii. Traianus genere Hispanus. xi. ab Augusto reipu. gubernacula Nerua tradēte suscepit: ac per ānos. xix. tenuit. Apud Agrippinam Galliæ urbē insignia sumens imperii mox Germaniā trans Rhenū in pristinū statum reduxit. trans Danubiū multas gentes subegit. Regiones autem trans Euphraten & Tigrim sitas prouincias fecit. Seleuciam & Ctesiphontē & Babylonē occupauit. In persequendis christianis errore deceptus tertius a Nerone cū passim repertos cogi ad sacrificandū idolis ac detractantes interfici præcepisset: plurimiq; interficerent: Plinii secūdi qui inter ceteros iudices p̄secutor datus erat: relatu admonitus: eos hoīes præter cōfessionē christi honestaq; cōuenticula: nihil cōtrariū Romanis legibus facere: fiducia sane innocētis cōfessionis nemini mortē grauē ac formidolosam uideri: rescriptis ilico leuioribus tēperauit edictum. Verūtāmē cōtinuo Romæ aurea domus a Nerone tot priuatis publicisq; reb; impensis cōdita repētino cōflagrauit incēdio: ut intelligeretur missa etiā ab alio p̄secutio in ipsius potissime monumētis: a quo primū exorta esset: atq; in ipso auctore puniri. Terræmotu. iiii. urbes Asiæ subuersæ Helea: Myrma: Pythane: Cynie: & Græciæ ciuitates duæ Pynthoriū & orthoriū. Tres Gallaciæ ciuitates eodē terræmotu dirutæ. Pantheon Romæ fulmine cōcrematū: terræmotus Antiochiā pene totā subruit ciuitatē. Incredibili deinde motu sub uno tpe uideri: quasi rabie efferati per diuersas terrar; ptes exarserūt: nā & per totā Libyā aduersus incolas atrocissima bella gesserūt: Quæ adeo tūc interfectis cultoribus desolata est: ut nisi postea Hadrianus imperator collectas illuc aliūde colonias deduxisset: uacua penitus terra abraſo habitatore māſisset. Aegyptū uero totā & Cyrenē & Thebaidam cruētis seditionibus turbauerunt. In Alexādia aut cōmissio p̄celio uicti & attriti sunt: in Mesopotamia quoq; rebellantib; iussu impatoris bellū illatū est. Itaq; multa. M. eor; uasta cæde deleta sunt. Sane Salaminā urbē Cypri: interfectis oibus accolis: deleuerūt. Traianus: ut qdē ferūt: apud Syleuciā Isauriæ urbē p̄fluuiū uētris extinctus est. Anno ab urbe cōdita. dccclxvii. Adrianus cōsobrinæ Traiani filius. xii. ab Augusto principatū adeptus uno & .xx. ānis impauit. Hic p̄ Quadratū discipulū apostolor; & Aristidē Atheniēsem uir; fide & sapiētia plenū & p̄ Serenū graniū legatū libris de crastina religiōe cōpositis instructus atq; eruditus præcepit p̄ epistolā ad Minutiū fundaniū p̄cōsulē Asiæ datā ut nemini liceret christianos sine obiectu criminis: aut p̄batiōe dānare. Idē quoq; cōtinuo p̄ priā in senatu ultra morē maior; appellat: & uxor eius Augusta. Andrianus rēpublicā iustissimis legib; ordinauit: bellū cōtra Sauromatas gessit: & uicit. Iudæos sane p̄turbatione scelerum

viii

suorum exagitatos: & Palestinā puinciā quondā suā depopulantes ultima cæde
pdomuit: ultusq; est christianos: quos illi Cotheba duce quod sibi aduersus Ro/
manos nō assentarent: excruciabāt. Præcepitq; ne cui Iudæo introcūdi in Hie/
rosolymā esset licētia: christianis tantū ciuitate permissa: quā ipse in optimū sta/
tum muroꝝ extructione reparauit: & Aeliā uocari de prænominē suo præcepit.

18

Quartam hic persecutionem christianorum ab Antonio factam refert.

Nno ab urbe cōdita. dcccclxxxix. Antonius cognomēto Pius. xiii. ab
Augusto impator creatus cū liberis suis Aurelio & Lucio. xx. & non
plenis tribus annis rempublicā gubernauit adeo tranquille & sancte:
ut merito Pius & pater patriæ noīatus sit. Huius tamē tpibus Valentinus Hæ/
resiarches & Credo magister Martionis Romā uenerūt. Verꝝ Iustinus philoso/
phus librum pro christiana religione cōpositum Antonio tradidit: benignumq;
cum erga christianos hoīes fecit. Antonius ad duodecimū ab urbe lapidē mor/
bo correptus interiit. Anno ab urbe condita. dcccclxxi. Marcus Antonius Verus
.xiiii. ab Augusto regnū cum Aurelio Commodo fratre suscepit: mansitq; in eo
annis. xiiii. Hi primi rempublicā æquo iure tutati sunt. Bellū deinde cōtra Par/
thos admirabili uirtute & fœlicitate gesserunt. Annius Antonius Verus ad id
bellum pfectus est. Vologessus enim rex Parthoꝝ graui eruptione Armeniam
& Cappadociā Syriamq; uastabat. Sed Antonius per strenuissimos duces ma/
gnis rebus gestis. Seleuciā Assyriæ urbē super Ydaspem fluuiū sitam cū. cccc.
.M. hominū cepit: & cum fratre de uictoria Parthica triumphauit: ac nō multo
post dum cū fratre in uehiculo sederit: casu morbi: quē apoplexiā Græci uocāt:
suffocatus interiit: Quo defuncto Marcus Antonius solus reipublicæ præfuit:
sed in diebus Parthici belli psecutiōes christianoꝝ. iiii. iam post Neronē uice in
Asia & in Gallia graues præcepto eius extiterūt: multiq; sanctoꝝ martyrio co/
ronati sunt. Secuta est lues plurimis infusa puinciis. totaq; Italiā pestilentia tāta
uastauit: ut passim uillæ agri atq; oppida sine cultore atq; hītatore deserta in rui/
nas silualsq; cōcesserint. Exercitū uero Romanoꝝ cunctasq; legiōes p longinqua
late hyberna dispositas ita cōsumptas ferūt: ut Marcomānicū bellū: quod cōti/
nuo exortum est nō nisi nouo delectu militū: quē triēnio iugiter apud Carnotū
Marcus Antonius habuit: gestū fuisse referat. Hoc qdē bellū puidētia dei ad/
ministratū esse cū plurimis argumētis: tum præcipue epistola grauissimi ac mo/
destissimi impatoris aptissime declaratū est. Nam cū insurrexissent gētes imani/
tate Barbaræ: multitudine innumerabiles: hoc est Marcomāni: Qualli Vuandali
Sarmatæ Sueui: atq; omnis pene Germania: & in Qualloꝝ usq; fines pgressus
exercitus: circūuentusq; ab hostibus pp aquarꝝ penuriā potius sitis q̄ hostis peri/
culum sustineret ad inuocationē noīs christi quā subito magna fidei constantia
quidā milites effusi in preces palā fecerāt: tanta uis pluuiæ effusa est: ut Roma/
nos quidē largissime ac sine iniuria refecerit: Barbaros aut crebris fulminū icti/
bus pterritos: præsertim cū plurimi eorꝝ occiderent: in fugā coegerit. Quorum
terga Romani usq; ad internitionē cædentes gloriosissimā uictoriā: & oībus pe/
ne antiquoꝝ titulis præferendam rudi paruocq; militū numero: sed potentissimo
christi auxilio reportarunt. Extare etiā apud plærosq; dicunt litteræ impatoris
Antonij: ubi inuocatione noīs christi per milites christianos & sitim illā expul/

LIBER SEPTIMVS

sam & collatam fatetur fuisse uictoriam. Idemq; Antonius Commodum filium suum assumpsit in regnum. Præteriti etiam tēporis per omnes puincias tributa donauit: omniaq; simul fiscalium negotiorū calumniola monumenta congesta in foro iussit incendi. Seueriusq; leges nouis cōstitutionibus temperauit. Postremo in Pannonia cōstitutus repentino morbo diem obiit.

Hinc dicit de flagitiis & malis: quæ gessit Cōmodus.

a Nno ab urbe condita. dcccc. xxx. Lucius Antonius Cōmodus. xv. ab Augusto patri successit in regnum: mansitq; in eo annis. xiii. & aduersus Germanos bellum fœliciter gessit. Cæterum per omnia luxuriæ: & obscenitatis dedecore deprauatus gladiatoris quoq; armis sœpissime in ludo depugnauit: & in amphitheatro feris sese obiecit frequenter: interfecit etiam q̄ plurimos senatores: maxime quos animaduertit nobilitate industriaq; excellere. Flagitia regis pœna urbis insequitur. Nam fulmine Capitoliū ictum: ex quo facta inflammatio Bibliothecam illam maiorē cura studioq; compositā: ædesq; alias iuxta sitas rapaci turbine cōcremauit. Deinde aliud incendium postea Romæ exortū: ædem Vestæ & pallatium: plurimāq; urbis partem solo coæquauit. Commodus cunctis incōmodus in domo Vestiliani strangulatus interiisse fertur: hostis generis humani etiam uiuus iudicatus. Post hūc a senatu creatus est senex Aelius p̄tinax. xvi. ab Augusto: qui. vi. mense q̄ regnare cœperat: Iuliani iurisperiti scelere in pallatio occisus est. Iulianus interfecto p̄tinace inuasit imperiū. vi. mox a Seuerō apud pontē Miluium bello ciuili uictus & interfectus est mense. vii. Postq̄ cœperat imperare. Ita in p̄tinacem & Iulianum unus annus consumptus est.

Quintam persecutionem hic dicit a Seuerō factam.

a Nno ab urbe cōdita. dcccc. xliiii. Seuerus genere Apher Tripolitanus ab oppido Lepti: qui se ex nomine imperatoris quē occisum ultus fuerat: p̄tinacē appellati uoluit. xvii. ab Augusto destitutum adeptus imperium. x. & vi. annis tenuit. Hic natura sœuus multis sœpe bellis laceffitus fortissime quidē rempublicam: sed laboriosissime rexit. Pescennium nigrum: qui ab Aegypto & Syria ad tyrannidem aspirauerat: apud Cyzicum uicit: & interfecit: ludæos & Samaritas rebellare conātes ferro compescuit. Parthos & Arabas Adiabenosq; superauit. Quinta post Neronē persecutione christianos excruciauit: plurimiq; sanctorū per diuersas puincias martyrio coronati sunt. Hanc p̄phanā in christianos & ecclesiā dei præsumptionē Seueri: cœlestis ultio cuestigio acta subsequitur. Nam continuo rapitur: uel potius retrahitur in Galliam Seuerus e Syria ad tertium ciuile bellum. Iam enim unū Romæ aduersus Iulianū. Aliud in Syria cōtra Pescennium gesserat: tertium Dodiū Albinus Iuliani in occidēdo p̄tinacē socius: qui se in Gallia Cæsarē fecerat: suscitabat: cuius bello multū utrinq; Romani sanguinis fusum est. Albinus tamen apud Lugdunū oppressus & interfectus est. Seuerus uictor in Britāniam defectu pene omnium sociorum trahitur: ubi magnis grauibusq; p̄celiis sœpe gestis receptam partem insulæ a cæteris indomitis gētibus uallo distinguendam putauit. Itaq; magnā fossam firmissimūq; uallum crebris insuper turribus cōmunitū per. cxxxii. M. passuum a mari ad mare duxit. Ibiq; apud Eboracum oppidum morbo obiit: relinquens duos filios Bassianum & Getam. Quorū Geta hostis publicus iudicatus interiit.

Bassianus uero Antonii cognomine assumpto regno potitus est. Anno ab urbe condita. dcccc. lxxvii. Aurelius Antonius Bassianus idēq; Caracalla. xviii. ab Augusto principatū adeptus est: māsitq; ī eo annis nō plenis septē. Vixit uero p̄re asperior: oībus libidine intēperantior: qui etiā nouercā suā Iuliā uxorē duxerit. Hic cōtra Parthos bellū molliēs inter Edessam & Caras ab hostibus circūuētus occisus est. Post hūc. xviii. ab Augusto Ophilus Macrinus: qui prāfectus pratorio erat cū filio Diadumeno inualit imperiū: sed emenso anno cōtinuo apud Archelaidē militari tumultu occisus est. Anno ab urbe condita. dcccc. lxx. Marcus Aurelius Antonius. xx. ab Augusto imperiū adeptus tenuit ānis. iiii. Hic sacerdos heliogaballi tēpli nullā sui nisi stuproꝝ & flagitioꝝ totiusq; obscœnitatis infamē fatis memoriā reliquit. Tumultu autē militari exorto Romæ cum matre interfec̄tus est. Anno ab urbe condita. dcccc. lxxiiii. Aureli⁹ Alexāder. xxi. ab Augusto senatus ac militū uoluntate impator creatus. xiii. annis dignus equitatus præconio fuit: Cuius mater Mamea christiana origenē presbyterum audire curauit. Nam statim expeditione in Persas facta Xerxem regem eorū maximo bello uictor oppressit: Vlpiano usus assessore summā sui moderationē reipublicæ exhibuit: sed militari tumultu apud Magontiacum interfectus est.

De sexta persecutione a Maximino facta.

XII
a Anno ab urbe condita. dcccc. lxxxvii. Maximinus. xxii. ab Augusto nulla senatus uoluntate impator ab exercitu postq̄ bellum in Germania p̄spere gesserat creatus p̄secutionē in christianos sextus a Nerone exercuit. Sed cōtinuo hoc est tertio q̄ regnabat anno a Pupieno aq̄leia interfectus: & p̄secutionis & uitæ finē fecit. Qui maxime p̄pter christianā Alexādri: cui successerat & Mameæ matris eius familiā p̄secutionē in sacerdotes & clericos: idest doctores: uel præcipue p̄pter origenem presbyterū miserat. Anno ab urbe condita. dcccc. lxxxxi. Gordianus uigesimalis tertius ab Augusto impator creatus est: mansitq; in eo annis septē. Nam Pupeienus interfector Maximini: & frater eius Albinus qui usurpauerant imperiū: in pallatio mox interfecti sunt: Gordianus admodū puer in orientē ad bellū Parthicū p̄fectus: sicut Eutropius scribit: iam portas aperuit: quas utrū post Vespasianū & Titū aliquis clauserit: neminē scripsisse memini: cū tamē eas ab ipso Vespasiano post annū aptas Cornelius Tacitus probet. Igitur Gordianus ingētibus præliis aduersum Parthos p̄spere gestis suorū fraude haud longe a Cyrceſo sup̄ Euphratē interfectus est.

Primum hic Philippus cum filio suo ambo christiani facti sunt.

XIII
a Anno ab urbe condita. dcccc. lxxxvii. Philippus. xxiiii. ab Augusto impator creatus Philippum filium suum cōsortē regni fecit mansitq; in eo annis. vii. Hic primus imperatorum omniū christianus fuit: ac post tertium imperii eius annum. M. a conditione Romæ annus impletus est. Ita ludis magnificis Augustissimis omniū præteritorū hic natalis annus a christiano imperatore celebratus est. Nec dubium est quin Philippus huius tantæ deuotionis gratiam & honorem ad Christum & ad ecclesiam reportarit: quando uel ascensum fuisse ab eo Capitolium immolataq; ex more hostias nullus auctor ostendit. Ambo tamen quāuis diuersis locis tumultu militari & Decii fraude interfecti sunt.

LIBER SEPTIMVS

De septima persecutione facta a Decio.

XIV

Anno ab urbe condita. M.iiii. Decius civilis belli incētor & repressor: occisis Philippis. xxv. ab Augusto inuasit imperiū: tenuitq; annis tribus. idē cōtinuo in quo se etiā ob hoc Philippos interfecisse docuit: ad psequendos interficiēdosq; christianos. vii. post Neronē feralia dispsit edicta: plurimosq; sanctorū ad coronas christi de suis cruciatibus misit. Idemq; filiū suū Cæsarem legit: cum quo simul cōtinuo in medio Barbarorū sinu interfectus est. Anno ab urbe condita. M. vii. Gallus Hostilianus. xxvi. ab Augusto regnum adeptus uix duobus annis cū Volusiano filio obtinuit. Exoritur ultio uiolati nominis christiani: & quatenus ad pfligandas ecclesias edicta Decii cucurrerunt: eatēus incredibilium morborū pestes extenditur. Nam nulla fere puincia Romana: nulla ciuitas: nulla domus fuit: quæ nō illa generali pestilentia correpta atq; uastata sit. Hac sola pnicie insignes Gallus & Volusianus: dum contra Aemilianum nouis rebus studentē bellum ciuile moliuntur: occisi sunt. Aemilianus tamē tertio mēse inuasæ tyrānidis extinctus est. Anno ab urbe condita. M. x. duo imperatores. xxvii. post Augustū loco creati sunt: Valerianus in Rhetia ab exercitu Augustus est appellatus. Romæ autē a senatu Galenus in regno infelicitē annis. xv. sublimatus respirante paulisper ab illa supra solitum iugi & graui pestilentia humano generi puocat penam suam obliuiosa mālicia. Impietas enim flagella quidem excruciatā sentit: sed a quo flagellatur: obdurata nō sentit: Et ut de superioribus taceam: facta a Decio christianorum psecutione totum Romanum imperium pestilentia magna uexauit. Mentita est iniquitas sibi: prauo in perniciem suam circūuenta iudicio: pestilentia cōmunis casus esse accidentemq; ex morbis mortē naturæ finē esse nō pœnam. Rursus igitur atq; in breui irā dei sceleratis actionibus puocat: excepturus plagam: cuius aliquādo meminisse cogatur.

De octaua psecutione facta a Valeriano.

XV

Valerianus siquidē mox: ut arripuit imperiū: octaua sane Romæ psecutione adigi per tormēta christianos ad idolatriam: abnegantesq; interfici iussit fuso per oēm Romani regni latitudinē sanctorū sanguine. Valerianus ilico nefarii auctor edicti a sapore Persarū rege captus impator populi Romani ignominiosissima apud Persas seruitute consenuit: hanc infamis officii cōtinuāt: donec uixit: damnationē sortitus: ut ipse accliuis regem humi semp ascensurum in equū nō manu sua: sed dorso attolleret. Et Galenus quidē tā claro dei iudicio territus tāq; misero collegæ p̄motus exemplo: pacē ecclesiis trepida satisfactione restituit. Sed nō compensat iniuriæ ultionisq; mensurā unius impii: quis ppetua & supra modū abomināda captiuitas cōtra tot. M. excruciatā sanctorū iustorūq; sanguis ad deū clamās: in eadē sese terra ubi fusus est uindicari rogat. Nō enim de solo cōstitutore præcepti iusto suppliciū iudicio flagitabatur: sed etiā executores: delatores: accusatores: spectatores: ac iudices: postremo q; iniustissimæ crudelitati uel tacita uoluntate assentabant: q̄a deus secretorū cognitor est: & quorū maxima per oēs puincias pars hominū uersabatur: eadē ultionis plaga corripī iustū erat. Soluuntur repēte undiq; pmissu dei ad hoc circūpositæ relictæq; gentes: laxatisq; habenis in oēs Romanorū fines inuehunt. Germani alpibus Rhetia totaq; Italia penetratis Rauēnam usq; pueniūt. Alemāni Gallias puagantes etiā

in Italiã transeunt. Græcia Macedonia Pontus & Asia Gothorū inūdatione delet. Nam dacia trans Danubiū in ppetuū aufertur. Quadi & Sarmatae Pannonias depopulant: Germani ultiores abrafa potiunt Hispania. Parthi Mesopotamiã auferunt: Syriãq; corradunt. Extant adhuc p diuersas puincias in magna urbiū ruinis parua & paupes ædes: signa miseriae: & nominū indicia seruātes: ex quibus nos quoq; in Hispania Taraconē nostrā ad cōsolationē miseriae recentis ostēdimus. Et ne qd forte Romani corporis ab hac dilaceratione cessaret: cōspirant intrinsecus tyrāni: cōsurgūt bella ciuilia: fundit ubiq; plurimus sanguis Romanorū: Romanis Barbarisq; seruitibus: sed cito ira dei in misericordiã uertitur: & ceptae ultionis maior forma q̄ pœna in mensurā plenitudinis reputat. Igit̄ primus Genuus: qui purpurā impii sumpserat: apud Myrsam occidit. Posthumius in Gallia inuasit tyrānidē: multo quidē reipublicae cōmodo. Nam p decē annos ingēti uirtute ac moderatione usus & dominātes hostes expulit: & pditas puincias in pristinā faciē reformauit: seditiōe tamē militū iterfectus est. Aemilianus apud Maguntiã: cū res nouas moliret̄ oppressus est. Post mortē Posthumii Marius ibidē inuasit imperiū: sed cōtinuo iterfectus est. Deinde Victorinus a Gallis ultro creatus post paululū occisus est. Huic successit Tetricus: qui tunc aqtaniae praesidatus ministrabat officiuu: multasq; seditiōes militū pertulit. At uero in oriente per Odenatū quendā collecta agresti manu uicti repulsiq; Persae: defensa Syria: recepta Mesopotamia est: & usq; ad Ctesiphontē iusticani Syriae cū Odenato uincēdo uenerūt. Galenus aut̄ cū rempublicā deseruisset: ac Mediolani libidinibus inseruiret: occisus est. Anno ab urbe cōdita. M. xxv. Claudius. xxviii. uoluntate senatus sumpsit imperiū. Statimq; Gothos iam p annos. xv. Illyricum Macedoniãq; uastantes bello adortus: incredibili strage deleuit: cui a senatu clypeus aureus in curia: & in Capitolio statua aequae aurea decreta est: sed continuo apud Syrmium prius q̄ imperiū expleret: morbo correptus interiit. Claudio mortuo Quintillius frater eius ab exercitu impator electus uir quidē moderationis unicae: & solus fratri praefereūdus. xvii. impii die iterfectus est. Anno ab urbe cōdita. M. xxvii. Aurelianus. xxix. imperiū adeptus qnq; annis & .vi. mensibus tenuit: uir industria militari excellentissimus. Expeditionē i Danubiū suscepta Gothos magnis praeliis strauit: ditionēq; Romanā antiquis terminis statuit. Inde in orientē cōuersus Zenobiã: quae occiso Odenato marito suo Syriã receptam sibi uendicabat praeliis magis terrore q̄ praelio in potestātē redegit. Tertiū in Gallia minime sufficientē sustinere seditiōes militū suorū: scribentēq; etiã me eripe his inuicte malis: ac p hoc pditorē exercitus sui sine labore supauit. Sic orientis & aqilonis receptor magna gloria triūphauit: urbē Romā muris firmiorib; cinxit.

De. ix. psecutione p Aurelianū in christianos facta.

Quissime cū psecutionē aduersum christianos agi. ix. a Nerone decerneret: fulmē ante eū magno pauore circūstatiū ruit: ac nō multo post in itinere occisus est. Anno ab urbe cōdita. M. xxxii. Tacitus. xxx. adeptus imperiū sexto mēse occisus in Ponto est. Post quē Florianus pte regni in sortē ferēs: tertio demū mēse apud Tharsum iterfectus est. Anno ab urbe cōdita. M. xxxiii. Probus. xxxi. regnū sortitus obtinuit annis. vi. & mēsis. iiii. Gallias iã dudū a Barbaris occupatas p multa & graua praelia deletis tadē hostibus ad pfectū li.

LIBER SEPTIMVS

beravit. Bella deinde ciuilia equidē plurimo sanguine duo gessit: unū in oriente: quo Saturninū tyrānide subnixū oppressit & cepit: aliud: quo proculū & bono sum apud agrippinam magnis proeliis superatos interfecit. Ipse apud Syrmū in turre ferrata militari tumultu iterfectus est. Anno ab urbe cōdita. M. xxxix. Carus Narbonensis. xxxii. suscepit imperiū ac biennio tenuit. Qui cum filios suos Carinum & Numerianum cōsortes regni efficeret bello Parthico: postquā duas nobilissimas Parthorū urbēs Cothem & Ctesiphontem cepit: super Tigridem in castris fulmine ictus interiit. Numerianus: qui cum patre fuerat: rediēs fraude apri soceri sui iterfectus est. Anno ab urbe cōdita. M. xli. Dioclitianus. xxxiii. ab exercitu impator electus annis uiginti fuit. Statimq; ut potestatis copiam habuit: Aprum interfectore Numeriani manu sua interfecit. Carinū deinde: quē Charus Cæsarem in Dalmatia reliquerat: flagitiose uiuentē: difficillimo bello & maximo labore superauit. Dehinc cum in Gallia Amandus & Aeliandus collecta rusticanorū manu: quos Vacaudas uocabāt: perniciosos tumultus excitauissent: Maximianū cognomento Herculum Cæsare fecit: misitq; in Gallias: qui facile agrestiū hominū imperitā & confusam manū militari uirtute compefcuit. Deinde Carausius quidā genere quidē infimus: sed cōsilio & manu promptus: cum ad obseruanda oceanī littora: quæ tūc Franci & Saxones infestabant positus: plus in perniciē: q̄ in prouectum reipublicæ ageret: ereptam prædonibus prædam nulla ex parte restituēdo dominis: sed sibi soli uendicādo accēdens suspicionē: quia ipsos quoq; hostes ad incurfandos fines artificis negligētia permitteret: quamobrē est a Maximiano iussus occidi: purpurā sumpsit: ac Britannias occupauit. Igitur per omnes Romani imperii fines subitarū turbationum fragores cōcrepauerunt. Carausio rebellante in Britannia: Achilleo in Aegypto: cum & Aphricam. Quinquegentiani infestarent: Narseus etiam Rex Persarum orientem bello premeret. Hoc periculo itaq; Dioclitianus permotus Maximianum Herculiū ex Cæsare fecit Augustum. Cōstantiū uero & Maximianū Galerium Cæsares legit. Constantius Herculi Maximiāni priuignam Theodoram accepit uxore: ex qua sex filios fratres Constantini sustulit. Carausius Britannia sibi per .vii. annos fortissime uendicata ac retenta: tandem fraude allecti socii sui iterfectus est. Allectus postea ereptā Carausio insulam per trienniū tenuit: quē Asclepiodotus præfectus prætorio oppressit. Britāniamq; post decē annos recepit. Constantius uero Cæsar in Gallia primo proelio ab Alemānis pfligato exercitu suo uix ipse surreptus est: secūdo autem secuta est satis secunda uictoria: nā paucis horis. lx. M. Alemānorū cæsa referuntur. At Maximianus Augustus Quinquagētianos in Aphrica perdomuit. Porro autē Dioclitianus Achilleum obsessum per octo menses apud Alexādriam ccepit & interfecit. Sed immoderata uictoria usus Alexādriam direptioni dedit. Aegyptum totā proscriptionibus cædibus scedauit. Præterea Galerius Maximianus cū duobus iā proeliis aduersum Narseū cōflifixisset: tertio iter Gallienicū & Caras cōgressus & uictus amissis copiis ad Dioclitianū refugit. A quo arrogātissime exceptus est: ita ut per aliquot. M. passuū purpuratus ante uehiculum eius cucurrisse referat. Verūtamen hac cōtumelia quasi cote usus est ad uirtutē. per quā detrita regii fastus rubigine: aciem mentis expediit. Itaq; mox per Illyricum & Mæsiā undiq; copias cō-

traxit: raptimque in hostem reuersus Narsecum magnis consiliis ac uiribus superauit. Extinctisque Persarum copiis: ipsoque Narseo in fugam acto: castra eius inuasit. uxores: sorores: liberosque cepit: immensam uim gazae Persicae diripuit. captiuos quamplurimos Persarum nobilium abduxit. Reuersus in Mesopotamiam a Dioclitiano plurimo honore susceptus est. Postea per eosdem duces strenue aduersus Carpos Basternasque pugnatum est. Sarmatas deinde uicerunt. Quorum copiosissimam captiuam multitudinem per Romanorum finium disperferunt praesidia.

Dioclitiani persecutio. x. loco post Neronem refertur.

XVII
 i Nterea Dioclitianus in oriente. Maximianus Herculus in occidente uastari ecclesias. affligi interficique christianos decimo post Neronem loco praeeperunt: quae persecutio omnibus fere ante actis diuturnior atque immanior fuit. Nam per decem annos incendiis ecclesiarum. praescriptionibus innocentium. caedibus martyrum incessabiliter acta est. Sequitur terrae motus in Syria: ex quo apud Tyrum & Sidonem passim labentibus tectis: multa. M. hominum prostrata sunt. Secundo persecutionis anno Dioclitianus ab inuito exegit Maximiano: ut simul purpura imperiumque deponerent: ac iunioribus in rempublicam substitutis ipsi in priuato ocio conuenerent. Itaque sub una die Dioclitianus apud Nicomediam. Maximianus apud Mediolanum potestatem imperii simul cultumque posuerunt. Galerius & Constantius Augusti primum Romanum imperium in duas partes determinauerunt. Galerius Maximianus Illyricum Asiam & orientem. Constantius Italiam Africam & Gallias obtinuit. Sed Constantius uir tranquillissimus Gallia tantum Hispaniaque contentus Gallerio in ceteris partibus cessit. Galerius duos Caesares legit: Maximum: quem in oriente constituit: & Seuerum cui permisit Italiam: ipse in Illyrico constitutus. Constantius uero Augustus summae mansuetudinis & ciuilitatis in Britannia mortem obiit: qui Constantinum filium ex concubina Helena creatum imperatorem Galliarum reliquit. Anno ab urbe condita. M. lxi. Constantinus. xxxiiii. gubernacula imperii a Constantio patre suscepit: quae uno & xxx. annis felicissime tenuit. Occurritur mihi subito & tripudiis quibusdam insultatur. Eia inquit. tandem in foueas nostras diu expectate uenisti. Hic te decursurum opprobriabamur. Hic delapsus opprimimus. Hic confusum tenemus: Sustinuimus te hactenus artificiose quodam modo & calide: fortuitas temporum mutationes christianorum ultionibus coaptantem. Interdum quidem uerisimilium specie permoti: utpote homines ignari diuinorum secretorum timore palluimus: sed nunc euacuauit Maximianus noster omnem scenam fabulae tuae: nostraeque religionis antiquatae columna inexpugnabilis fulsit. per annos decem euerse sunt ecclesiae uestrae: ut tu fateris. dilacerati cruciatibus. exinaniti mortibus toto orbe christiani. Tenemus euidentem testimoniū tuum. nullam superiorē persecutionē adeo uel grauem uel diuturnam fuisse. Et tamē ecce inter tranquillissima temporum bona ipsorum quoque impatorum: qui ista fecerunt inusitata felicitas: nulla domi fames. nulla pestilentia: nullum foris bellum nisi uoluntarium: quo exerceri uires non periclitari queant. Res praeterea humano generi hucusque incognita: multorum simul regum patiens consortium: & magna concordia potestasque communis. alias nunquam nisi nunc in comune prospiciens. Deinde etiam quod absque ulla hactenus mortalium noticia est: impatores illi Maximi quippe & secu-

tores honore deposito & assumpta quiete priuati: quod beatissimū hoies & sum-
mū bonū uitæ bonæ iudicāt. & hoc tūc uelut præmii loco auctores psecutionis
adepti sunt: quādo accensa psecutio medio sui tēpore toto orbe sæuiebat. An ēt
hanc beatitudinē illis tēpibus pœnaliter accidisse asseris: & nos hinc quoq; terre-
re moliris: quibus humiliter respōderi: me plurima cura pietatis accinctū cōmone-
re de ueris. nō terrere de falsis: Decē psecutiones a Nerone usq; ad Maximianum
ecclesia christi passa est. Nouem ut ego dixi ultiones: ut ipsi nō negāt calamita-
tesq; e uestigiis cōsecutæ sunt. Nec in uerbo premor: uerū debitæ ultiones: an for-
tuitæ pmutatiōes fuisse uideant: quæ tamē meo suoq; testimonio clades fuerūt.
In decima hæsitatū putāt miseri & cæci nō uidētes tātō eā ipsis fuisse grauiorē:
q̄to minus intellecta est. Impius enim flagellat: & nō sentit: quod cum expositū
fuerit: inuiti licet propter ipsam reꝝ fidem fatebuntur: quia ex illa Maximianæ
psecutionis maxima punitione ista sunt uulnera: quibus etiam nūc isti dolent
& intantū dolent. ut etiam clament: nosq; ad reclamādum laceasant sollicitos fi-
eri: qualiter conticescant. In primo libello expositum a nobis est: Pompeiū Tro-
gum & Cornelium Tacitū cōmemorasse nō plene quidem: nostrum uero Moy-
sen etiam ipsorum testimonio fidelem fideliter sufficienterq; dixisse: Aegyptios
& regem eorū cum populum dei seruire intentum & paratum deo suo impediē-
dæ deuotionis instinctu: ad lutū paleasq; reuocarent. x. acerbissimis plagis fuisse
uexatos. Deinde uiolentia malorū edomitos nō solum coegisse festinantem. Sed
etiam ppriis suis argenteis & aureis uasis accumulauisse. Post uero oblitos pla-
gæ suæ & cupidos prædæ indebitæ: inuidos etiam religionis alienæ dum inno-
centes auide persequuntur: mari rubro ultimo receptos omnes funditus interisse.
Quod ego nunc refero ac renuncio. & si forte fide nō acceptatum: exitu tamen
probandum: quia hæc in figuram nostri facta sunt.

Hic dicitur q̄ populus dei cum in Aegypto affligitur decem plagis percussa
est Aegyptus & populus christianus dum. x. psecutionibus Romanis affligi-
tur. x. plagas acceperunt.

XVIII

V Terq; populus unius dei est. una populi utriusq; causa. Subdita fuit
Israelitarum synagoga Aegyptiis: subdita est christianorum ecclesia
Romanis. Persecuti sunt Aegyptii Hebræos. Persecuti sunt Romani
christianos. Decē ibi cōtradictiones aduersus Moysen. Hic decem edicta aduer-
sus christum. Diuersæ ibi plagæ Aegyptiorum. Diuersæ hic calamitates Roma-
norum. Nam ut etiam inter ipsas se plagas inquantū tamen figura formæ com-
parari potest conferam: ibi prima habuit correptio sanguinem uulgo uel ma-
nasse de puteis uel in fluminibus cucurrisse. Hic prima sub Nerone exegit pla-
ga: ut ubiq; morientū sanguis uel morbis in urbe correptus: uel bellis in orbe
profusus esset. Ibi sequēs plaga prodidit perstreptentes: persultantesq; in penetra-
libus ranas inedia propemodum causam habitatoribus atq; exilii fuisse. Hic se-
quens sub Domitiano pœna similiter ostendit Satellitum militūq; eius impro-
bis effrenatisq; discursibus cruentissimi iussa principis exequentiū ad inopiā per-
oēs ciues Romanos adactos exilioq; dispersos. Ibi tertia uexatio habuit scinifi-
ces musculas scilicet paruissimas ac sæuissimas: quæ mediis sæpe æstibus p loca
squalida se coadunādo & uibrādo densatæ: nōnullo uolatu allabi solent capillisq;

hominū ac pecudum fetis cū urente morfu interseri. Hic itidem tertia sub Traiano plaga Iudæos excitauit: qui cū antea ubiq; dispersi ita: iam quasi nō essent: quiescerēt: repētino oēs calore p̄moti in ipsos: inter quos erant: toto orbe sæuierunt absq; magnis multarū urbium ruinis: quas crebri terræmotus iisdem tēporibus subruerūt. Ibi in quarta plaga muscæ caninæ fuerunt: reuera alumnae putredinis uermiūq; mātres. Hic itidē quarta sub Marco Antonio plaga lues plurimis infusa p̄uinciis Italiam quoq; cū urbe Roma uniuersa exercitūq; Romanum per longinquos limites & diuersa hyberna dispersum in mortē dissolutum putredine simul ac uermibus dedit. Ibi quinta correptio pecorū ac iumentorū repentino interitu expleta est. Hic similiter quinta ultione sub p̄secutore. Seuero creberrimis ciuilibus bellis p̄pria uiscera & adiumēta reipublicæ: hoc est plæbs p̄uinciarū & legiones militū cōminutæ sunt. Ibi sexta uexatio intulit uescas effervescentes ulceraq; manātia. Hic æque sexta punitio: quæ post Maximini p̄secutionē fuit. qui sp̄aliter episcopos clericos omīssa turba populari. Hoc est ecclesiarū primates trucidari impauerat: intumescens crebro ira atq; inuidia non per uulgi cædē: sed per uulnera morteq; principū ac potentiū exaltata est. Ibi septima plaga numerat' coactō aere grādo p̄fusa quæ hominibus iumentisq; ac satis exitio fuit. Hic similiter .vii. plaga sub Gallo & Volusiano: qui p̄secutori Decio mox interfecto successerāt plaga extitit corrupto aere pestis infusa: quæ per oīa Romani regni ab oriente in occidentē spatia cum omne p̄pmodū genus hominum & pecudū neci dedit: tum etiā corrupit lacus infecit pabula tabo. Ibi octauam Aegypti contritionē fecere excitatæ undiq; locustæ tenentes ac terentes tergentesq; omnia. Hic .viii. æque subuersionē Romani orbis excitatæ undiq; intulere gentes: quæ cædibus atq; incendiis cunctas p̄uincias deleuerunt. Ibi nona turbatio diuturnas & crassas ac pene tractabiles tenebras habuit: plus oīno periculi cōminata q̄ fecit. Hic itidem .ix. correptio fuit: cum Aureliano p̄secutionē decernēti diris turbinibus terribile ac triste fulmen sub ipsius pedibus ruit: ostēdens: quid cum ultio talis exigeretur: tantus posset ultor: nisi & clemens esset & patiens: quāq; intra sex abhinc menses succidui tres imperatores: hoc est Aurelianus Tacitus & Florianus diuersis causis interfecti sunt. Ibi postremo .x. plaga: quæ & nouissima omniū fuit. interfectio filiorū: quos primos quippe genuerant. Hic nihilominus .x. idest nouissima p̄cena omniū idolorū perditio est: quæ primitus facta in primis amabant. Ibi rex potentiam dei sensit. probauit. & timuit: ac per hoc populum dei liberum abire permisit. Ibi nūq; populus dei postea ad seruitutem retractus. Hic nunq; populus dei ad idolatriam coactus est. Ibi Aegyptiorum uasa p̄ciosa Hebræis tradita sunt. Hic in ecclesias christianorum p̄cipua paganorū templa cesserunt. Sane illud ut dixi denunciandum puto quia sicut Aegyptiis post has .x. plagas dimissos Hebræos persequi molientibus irruit per sup̄inductum mare æterna perditio: ita & nos libere quidē peregrinantes sup̄uentura quādoq; persecutio gentilium manet: donec mare rubrum hoc est ignē iudicii ipso domino nostro Iesu christo duce & iudice transcamus. Hi uero in quos Aegyptiorū forma transfunditur: ad tēpus potestate permīssa sæuientes grauissimis quidē permīssu dei christianos cruciatibus persequuntur. Verūtamen iidem omnes inimici christi cum rege suo antichristo accepto signo

LIBER SEPTIMVS

ignis æterni: in quæ magna impediēte caligine dum nō uīdetur intrant: ppetuā
 pditionē imortalibus arfuri suppliciis sortient. Igitur mortuo: ut dixi: Constan-
 tino in Britannia Constantinus impator est creatus primus imperator christia-
 nus: excepto Philippo: qui christianus annis admodū paucissimis ad hoc tantū
 cōstitutus fuisse mihi uisus est: ut. M. Romæ annus christo potius: q̄ idolis dica-
 retur. A Constantino autē semp oēs christiani impatores usq; in hodiernum diē
 creati sunt: excepto Iuliano: quē impia ut aiūt machinātē: exitialis uita deseruit.
 Hæc est lenta illoꝝ paganorū pœna: sed certa. Hinc sani insaniūt. Hinc nō uul-
 nerati cōpungunt. Hinc ridētes gemūt. Hinc uiuētes deficiūt. Hinc secreto ex-
 cruciant: quos nemo psequit. Hinc iā paucissimi remāserunt: qui nūq̄ aliquo p-
 sequēte puniti sunt. Verūtāmē qualis tunc psecutores illos: de quorū impunitate
 nō solum gloriari: sed etiā insultare conant: finis mansit: expediā. Constantino in
 Gallis strenuissime rēp. pcurāte prætoriani milites Romæ Maxentiū filiū Her-
 culii: qui priuatus in Lucania morabat: Augustū nuncupauerūt. Maximianus
 Herculus iam ex Augusto priuatus: & adhuc publicus psecutor occasione filii
 sollicitatus: qui imperiū abiecerat: arripuit tyrānidē. Galerius Augustus Seueræ
 Cæsarē aduersus Maxentiū Romā mittit cū exercitu. Seuerus cū urbē obside-
 ret militū suorū scelere desertus & pditus atq; ex eo fugiēs Rauēnæ interfectus ē.
 Herculus psecutor & ex Augusto tyrānus cōfirmatū iā in impio filiū ueste ac-
 ptate regia spoliare conatus est. Cōuiciis autē ac tumultib; militū palā cōterritus
 in Galliā pfectus est: ut Cōstantino genero æq; dolis iunctus auferret impiū. sed
 per filiā deprehēsus & pditus: deinde in fugā uersus Massiliæ oppressus & inter-
 fectus est. Porro Galerius occiso Seuero Lyciniū impatorē creauit. Cūq; psecu-
 tionē a Dioclitiano & Maximiano missam ipse atrocioribus edictis accumula-
 uisset: ac postq̄ per annos. x. omni genere hoīum exhaustis puincias: putrefacto
 introrsum pectore: & uitalib; dissolutis: cū ultra horrorē humanæ miserix etiā
 uermes eructaret: mediciq; ultra iam fetorē nō ferētes crebro iussu eius occide-
 rentur: a quodā medico cōstantiā ex desperatione sumente increpitus irā dei esse
 pœnā suam: atq; a medicis ideo nō posse curari edictis late missis christianos de
 exiliis reuocauit. Ipse autē cruciatus nō sustinēs uim uitæ suæ attulit. Ita tūc res-
 publica sub nouis. iiii. principib; fuit. Costantino & Maxētio filiis Augustorū:
 Lycinio autē & Maximino hoibus nouis. Cōstantinus pacē ecclesiis post. x. an-
 nos: quæ a psecutoribus uexabant: indulgit. Deinde inter Constantinū & Maxē-
 tium bellū ciuile exortū est. Maxētius sæpe multis præliis fatigatus ad pontem
 Miluiū ultimo uictus & interfectus est. Maximinus psecutionis christianorū in-
 centor executorq; infestissimus apud Tharsum: dum ciuile bellū cōtra Lyciniū
 disponit: interiit. Lycinius repētina rabie suscitatus oēs christianos e palatio suo
 iussit expelli. Mox bellū inter Lyciniū ipsum & Cōstantinū efferbuit. Sed Cōstā-
 tinus Lyciniū sororis suæ uirū in Pānonia primū uicii. Deinde apud Ciualas op-
 pressit. Vniuersa Græcia potitus Lyciniū crebris bellis terra mariq; assurgētē &
 repressū: tadē ad dditionē coegit. sed Herculi Maximiāni soceri sui mot; exē-
 plo: ne iteꝝ depositā purpurā i pnciē reip. sumeret: priuatū iussit occidi: cū oī-
 bus iā ministris nefariæ psecutiōis extinctis: hunc quoq; inq̄tū exercere potuit:
 psecutionē digna punitio flagitaret: Cōstātini filii Crispus & Cōstātinus & Ly-

cinius adolescens Lycinii Augusti filius: Constantini autem ex sorore nepos Cæsares sunt creati. His diebus Arrius Alexandrinæ urbis presbyter a ueritate fidei catholice deuias: exitiale plurimis dogma constituit. Qui primus simul ut Alexandriae uel notus uel notatus inter confusos uulgo sectatores insectatoresque factus est: ab Alexandro eiusdem urbis tunc episcopo pulsus ecclesia est. Cumque homines: quos in errore seduxerat et in seditionem excitaret apud Nicæam urbem Bithyniæ conuetus. cccxviii. episcoporum factus est: per quos Arrianum: dogma exitiale & miserum est euidentissime deprehensum palam perditum ac reprobatum est. Sed inter hæc latet causa: cur uindicæ gladium & destinata in impios punitionem Constantinus imperator et in proprios egit affectus. Nam Crispum filium suum & Lycinium filium sororis suæ interfecit. Præterea multas gentes diuersis præliis subegit. Urbem nomine suo Romanorum regum uel primus uel solus instituit: Quæ sola ex idolorum ad hoc breuissimo tempore condita a christiano imperatore puecta est: ut sola Romæ tot sæculis miserisque puectæ: forma & potentia merito possit æquari. Tum deinde primus Constantinus iusto ordine & pio uicem uertit edicto: siquidem statuit citra ullam hominum cædem paganorum tēpla claudi.

Hic Constantinus imperator iubet tēpla claudi.

Mox Gothorum fortissimas & copiosissimas gentes in ipso barbarici soli sinu: hoc est in Sarmatarum regione deleuit. Calochæ quædam in Cypro aspirantem nouis rebus oppressit. tricenalibus suis Dalmatium Cæsarem legit. Cumque bellum in Persas moliret in uilla publica iuxta Nicomediā: dispositam bene rempublicam filiis tradens die obiit. Anno ab urbe condita. M. lxxxvii. Constantinus. xxxv. cum Constantino & Constante fratribus suis adeptus impiū. xxiiii. annis tenuit. Fuit autem inter successores Constantini & Dalmatius Cæsar fratris filius. sed continuo militari factione decerptus est. Interea maligna semper aduersus deum ueræ insectatio diaboli: quæ ab initio mundi usque ad nunc a sincero tramite fidei religionisque infusis errorum nebulis lubrica hominum corda perturbat: postquam christianis imperatoribus summam regiam potestatis in meliora uertentibus ecclesiam christi zelo idolatriæ perseque destitit: aliud namentum: quo per eosdem christianos imperatores christi ecclesiam uexaret: inuenit. Fuit igitur Arrio noui erroris auctori cæterisque discipulis ipsius ad familiaritatem Constantii imperatoris promptus aditus & facilis uia. suadet Constantio: ut quosdam in deo gradus credat. & qui per ianuam ab errore idolatriæ fuerat egressus: reuersus in sinum eiusdem in deo deos querit & tanquam per Pseudotyrum inducit. Peruerso igitur zelo potestas arma illusa. & sub nomine pietatis uis persecutio agitatur. De noui nominis electione contendit: ut Arrianorum potius ecclesiarum quam catholicorum sint. Sequitur terræ motus horribilis: qui plurimas orientis urbes solo strauit. Constantius dum Constantem fratrem bello insectat: incauta petulantia piculis sese offerens a ducibus eius occisus est. Constantius aduersus Persas & saporē: qui Mesopotamiam uastauerat nouem præliis parum prospere decertauit. Seditione nouissime atque intemperantia militum nocte adoriri pugnam coactus: patratam pene uictoriam insuper uictus amisit. Postquam se Constantius intolerandis uitiis dedisset: ac poena puincialium fauorem militum compararet: Magnētii dolis in oppido cui Helena nomen est in proximo Hispaniæ interfectus est. Magnētius enim apud Augustudunum arripuit impiū: quod continuo per Galliam & Africam Italiisque porrexit. In Illyrico autem ueteranionem ætate graduum imperatorem sibi milites creauerunt: uirum natura simplicem: cunctisque iocundum: sed qui ne prima quidem unquam litterarum

LIBER SEPTIMVS

elementa didicisset. Itaq; cū primas litteras: litterarūq; syllabas imperator senex
 interdū inuitus meditare: a Constantio: qui tunc in Magnentiū ultione fratris
 accensus bellū parabat: deponere iussus: imperiū abiiciēs cum litteris purpuras:
 cōtentusq; priuatis feriis: palatium simul scholamq; dimisit. Nepotianus deinde
 Romæ Cōstātini sororis filius: gladiatorū manu fretus inuasit imperiū: qui dein
 de cū improbus ac per hoc inuisus cunctis esset: a Magnētianis ducib9 oppres-
 sus est. Sequit' bellum illud horribile inter Cōstantiū Magnētiūq; apud Nursiā
 urbē gestū: in quo multa Romanorū uirium pfligatio etiā in posterum nocuit.
 Magnētius tamē uictus aufugit: ac nō multo post apud Lugdunū ppria se ma-
 nu interfecit. Decentius quoq; frater eiusdē: quē Cæsarē Gallis præfecerat: apud
 Senonas laqueo uitā finiuit. Cōstantius cōtinuo Gallū patruī filiū Cæsarē legit:
 quē rursus crudeliter ac tyrānice agentē paulo postq; creauerat: occidit. Siluanū
 quoq; per Gallias rebus nouis iuhiantē mature circūueniendū opprimendumq;
 curauit. Igitur Siluano interfecto Iulianū patruēlem suū Galli fratrem Cæsarem
 creatū misit ad Gallias. Itaq; Iulianus Cæsar euerfas oppressasq; ab hostib9 Gal-
 lias strenuissime integrū restituit. Alemānorū paruīs copiis magnā multitudinē
 fudit. Rheno Germanos reuinxit. His elatus successibus fastigiū usurpauit Au-
 gusti & mox Italiā Illyricumq; puadens Constantiū Parthiis præcelsis occupatū
 regni parte priuauit. Cōstantius Iuliani scelere cōperto: dimissa expeditiōe Par-
 thorū dum ad ciuile bellū reuertit': in itinere inter Ciliciā Cappadociāq; defun-
 ctus est. Ita ille qui discissa pace & unitate fidei catholicæ christianos aduersus
 christianos amās ciuili: ut ita dicā: bello ecclesiæ mēbra dilacerauerat: totū inq;
 tum tēpus impii sui molestūq; spatiū uitæ suæ bellis ciuilib9 etiā per ppinquos
 & cōsanguineos excitatis exercuit. exegit: expedit. Anno ab urbe cōdita. M. xvi
 Iulianus iādudū Cæsar: post aut. xxxvi. ab Augusto regno potitus. anno uno &
 mēsibus octo impii summā solus obtinuit. christianā religionē arte potius q̄ po-
 testate infectatus: ut negaret fides christi & idolorū cultus suscipere: honoribus
 magis puocare: q̄ tormētis cogere studuit. Apto tamē præcepit edicto neq; chri-
 stianus docēdorū liberaliū studiōq; pffessor esset. Sed tamē sicut a maiorib9 nris
 cōpertū habemus: oēs ubiq; ppemodū præcepti cōditiones amplexati: officiū: q̄
 fidē deserere maluerunt. Iulianus aut bellū aduersus Parthos parās cū Romanas
 uires cōtractas undiq; ad destinatā secū retraheret pditionē: christianorū sangui-
 nem diis suis uouit: palā psecuturus ecclesias si uictoriā potuisset adipisci. Nā &
 amphithearū Hierosolymis extrui iussit: in quo reuersus a Parthis episcopos: mo-
 nachos: omnesq; eius loci sanctos bestiis etiā arte sæuiorib9 obiiceret. spectaretq;
 laniādos. Ita postq; a Ctesiphonte castra mouit: dolo cuiusdā transfugæ in deserta
 pductus: cū ui sitis & ardore solis atq; insup labore harenarū cōfectus p̄iret exer-
 citus: impator tanto rez piculo anxius: dum per uasta deserti incautius euagat':
 ab obuio quodā hostiū equite cōto ictus iteriit. Sic misericors deus impia cōsi-
 lia impii morte dissoluit. Anno ab urbe cōdita. M. lxxxvii. Iouinian9. xxxvii.
 Impator in summo rez discrimine ab exercitu creatus: cū & locorū iniq̄tate car-
 ptus & hostibus circūseptus nullam euadendi facultatē nancisceret: cœdus cum
 sapore rege Persarū: & si parū putant dignū: satis tamē necessariū pepigit: q̄ppe
 ut tutū & incolumen Romanū exercitū non solum ab incurso hostiū: uerū etiā

PAVLI OROSII

a locorum periculo liberaret. Nisibiæ oppidum & partē superioris Mesopotamiæ Persis cōcessit. Inde dum Illyricum rediēs per Galatiā iter agit cū in cubiculum quoddā nouū sese cubitum recepisset: calore prunarū & nitore parietū nuper calce illitorum aggrauatus & suffocatus octauo demū mense q̄ impare cœperat: uitam finiuit. Anno ab urbe cōdita. M. lxxxviii. Valentinianus. xxxviii. apud Niceā cōsensu militū impator creatus est. Mansitq; in eo annis. xi. qui cū christianus integra fide sacramētū militiæ gereret: & sub Iuliano Augusto tribunus scutariorū iussus ab impatore sacrilego aut imolare idolis: aut militia excedere. fideliter sciens & grauiora dei esse iudicia & meliora pmissa: sponte discessit. Ita parua interiecta mora: Iuliano interfecto: ac mox Iouiniano mortuo: qui pro christi noīe amiserat tribunatū: retribuēte christo in locum psecutoris sui accepit imperiū: qui postea fratrem suū Valentē participē fecit imperii. & p̄copium tyrānū pluresq; postea Satellites eius occidit. terræmotus per totum terrarum orbē factus ita turbatum quoq; pelagus excussit ut per uicinas terrarū cāpestriū partes refuso mari plurimæ insularū urbes cōcussæ & subrutæ perisse referant. Valens ab Eudoxio episcopo Arriani dogmatis assertore & baptizatus & psuasus in sauiissimā hæresim declinauit. sed malignā insecutionē diu textit. nec uolūtati potestātē admiscuit: quoad uiuētis fr̄is auctoritate cōpressus est. Contēplabat̄ enī de eo q̄tā uim in ulciscēda fide impator posset exercere: qui tātā cōstatiā pro retinēda quōdā miles habuisset. Hoz̄ anno imp̄ii tertio Gratianus Valentiniani filius impator est factus. Eodem anno apud Atrebatas uera lana de nubibus pluuiæ mixta defluxit. Præterea Athanaricus rex Gothoz̄ christianos gente sua crudelissime psecutus plurimos Barbaroz̄ ob fidē interfectos ad coronā martyrii sublimauit: quoz̄ tamē plurimi in Romanū solū nō trepidi uelut ad hostes sed certi: quod ad fratres pro christi cōfessione fugerent. Valentinianus Saxonū gentē in oceani littoribus & paludibus inuiis sitā uirtute atq; agilitate terribilem piculofam Romanis finibus: eruptionē magna mole meditantē in ipsis Frācoz̄ finib; oppressit. Burgundionū quoq; nouoz̄ hostiū nouū nomen qui plus q̄. lxxx. M. ut ferunt armatoz̄ ripæ Rheni fluminis insederūt: hos quōdā subacta interiore Germania a Druso & Tiberio adoptiuis filiis Cæsaris Augusti p̄ castra dispositos aiunt in magnā coaluisse gentē: atq; ita etiā nomē ex ope præsumpsisse: quia crebra per limitē habitacula cōstituta Burgos uulgo uocat: eorūq; esse præualidam & p̄niciosam manū: Galliæ hodie quæ testes sunt: in qbus præsumpta possessione cōsistunt quis p̄ uidentia dei oēs christiani modo facti catholica fide: nostrisq; clericis qbus obedirēt receptis blande mansuete inocēterq; uiuāt: nō quasi cum subiectis Gallis: sed uere cum fratrib; christianis. Anno autē. xi. imperii sui Valentinianus cū Sarmatæ gentes sese p̄ Pannonias distudissent: easq; uastaret: bellum in eos parās: apud Brigitionē oppidum subita effusione sanguinis quod Græce apoplexis uocat: suffocatus & mortuus est. Post quē Gratianus filius eius occidentis imperiū tenuit: Valente patruo in orientis partibus cōstituto. Valentinianum etiā fratrem suū paruū admodū sociū creauit imperii. Anno ab urbe cōdita. M. c. xxviii. Valens. xxxix. imperiū. iiii. annis Valētiniano mortuo tenuit: qui solus cū impie ageret: & posset erubescere: ilico ueluti effrenata liber audacia legē dedit: ut monachi. i. christiani: qui ad unū fidei opus dimissa sæculariū

LIBER SEPTIMVS

rerum multimoda actione se redegerant: ad militiam cogentur. Vastas illas tunc Aegypti solitudines: harenaeque diffusae: quas propter sitim ac sterilitatem periculosissimamque serpentium abundantiam conuersatio humana non nosset: magna habitantium monachorum multitudo compleuerat. Hic tribuni & milites missi: qui sanctos ac ueros milites dei alio nomine persecutionis abstraherent: interfecerunt: ibi agmina multa sanctorum: quae autem per diuersas ubique prouincias his similibusque iussis aduersus ecclesias catholicas & rectae fidei populos gesta sint: satis significatum ipsa reticendi electione sufficiat. Interea in Africae partibus Firmus sese excitatis Mauroregentibus regem constituens: Africam Mauritaniamque uastauit. Caesarem urbem nobilissimam Mauritaniae dolo captam: deinde caedibus incendiisque completam Barbaris in praedam dedit. Igitur comes Theodosius Theodosii qui post impio praefuit: pater a Valente missus effusas Mauroregentes multis proeliis fregit: ipsumque Firmum afflictum & oppressum coegit ad mortem. Post cum experientissima prouidentia totam cum Mauritania Africam meliorem pristinis legibus reddidisset: instigante & obrepente inuidia iussus interfici: apud Carthaginem baptizari in remissione peccatorum praecipit. At postquam sacramentum christi quod quaesierat assecutus est: post gloriosam saeculi uitam: etiam de uitae aeternitate securus percussori iugulum ultro praebuit. Gratianus interea imperator admodum iuuenis cum inestimabilem multitudinem hostium Romanis infusam finibus cerneret: fretus christi potentia longe impar militum numero sese in hostem dedit: & continuo apud Argentariam oppidum galiarum formidolosissimum bellum incredibili felicitate contempsit. Nam plus quam .x. .x. M. Alemanorum minimo Romanorum detrimento in eo proelio interfecta narrantur. Tertio .x. autem anno imperii Valentis: hoc est paruo tempore postea quam Valens per totum orientem ecclesiarum lacerationes sanctorumque caedes egerat radix illa miseriae nostrae copiosissimos simul fructus germinauit. Siquidem genus Hunnorum diu inaccessis seclusa montibus repentina rabie percita exarsit in Gothos: eosque sparsim conturbatos ab antiquis sedibus expulit. Gothi transito Danubio fugientes a Valente sine ulla foederis pactione suscepti: ne arma quidem quo tutius Barbaris crederetur: tradidere Romanis. Deinde propter intolerabilem auaritiam maximi ducis fame & iniuriis adacti in arma surgentes: uicto Valentis exercitu per Thraciam sese miscetes simul omnia caedibus: incendiis: rapiniisque fuderunt. Valens egressus de Antiochia: cum ultima infelicis belli sorte traheretur: sera peccati maxima poenitentia stimulatus episcopos caeterosque sanctos reuocari de bellis impauit. Itaque .xy. impii sui anno lachrymabile illud bellum in Thracia cum Gothis iam tunc exercitatione uirum rerumque abundantia instructissimis gessit: ubi primo statim impetu Gothorum perturbatae Romanorum equitum turmae nuda peditum deseruere praesidia. Mox legiones peditum undique equitatu hostium cinctae: ac primum nubibus sagittarum obrutae: deinde cum amictus metu sparsim per devia cogentur: funditus caesa gladiis insequentium: contisque perierunt. Ipse imperator cum sagitta saucius uersusque in fugam aegre in cuiusdam uillulae casam deportatus lateret: ab insequentibus hostibus deprehensus: subiecto igne consumptus est: & quo magis testimonium punishmentis eius & diuinam indignationis terribili posteris esset exemplo: communi caruit sepultura. Consoletur se & in hoc peruicacia miseriaque gentium: quia temporibus & regibus christianis tantae simul congestae clades praesentem rei. pro onerare ceruicem: euerse prouinciae: deletus exer-

citus imperator incensus. Magnum re uera hoc est ad nostrum dolorem magisque miserum quo magis nouum. Sed quid hoc ad consolationem proficit paganorum: qui palam prouident & in his quoque persecutorem ecclesiarum fuisse punitum? Unus deus unam fidem tradidit: unam ecclesiam toto orbe diffudit: hanc aspicit: hanc diligit: hanc defendit. Quolibet se quisque nomine tegat: si huic non sociatur alienus: si hanc impugnat inimicus est. Consolentur se gentiles inquam uolunt Iudaeorum Hæreticorumque suppliciiis tantum & unum deum esse: & eundem personarum acceptorem non esse: uel ex hac potissimum ualentis extincti probatione fateantur. Gothi antea per legatos supplices poposcerunt: ut illis episcopi: a quibus christianæ fidei regulam discerent: mitterentur: Valens imperator exitiabili prauitate detectus doctores Arriani dogmatis misit. Gothi primæ fidei rudimentum quod acceperunt tenuerunt. Valens catholicæ fidei normam: quam prius habuerat derelinquens: peruerso Arrianorum dogmati sese illexit. Itaque iusto dei iudicio ipsi eum uiuum incenderunt: qui propter eum etiam mortui uitio erroris arsi sunt. Anno ab urbe condita. M. c. xxxii. Gratianus. xl. ab Augusto post mortem Valentis sex annis imperium tenuit: quousque iam dudum antea cum patruo Valente & cum Valentiniano fratre regnaret qui cum afflictum ac pene collapsum rei. p. statum uideret: eadem prouisione qua quondam legerat Nerua Hispanum uirum Traianum: per quem respublica reparata est: legit & ipse Theodosium æque Hispanum uirum: & restituendæ rei. p. necessitate apud Syrmum purpuram induit: orientisque & Thraciæ simul præfecit impio hoc perfectiore iudicio: quia cum in omnibus humanæ uitæ uirtutibus iste par fuerit: in fidei sacramento religionisque cultu sine ulla comparatione præcessit: siquidem ille persecutor: hic propagator ecclesiæ. Ita illi ne unus quidem proprius filius: quo successore gauderet: indultus est: huius autem orienti simul atque occidenti per succiduas usque ad nunc generationes gloriosa propagatio dominat.

Creatus imperator Theodosius a Gratiano Constantinopolim intrauit uictor.

22
 Itaque Theodosius afflictam rem. p. ira dei: reparandam credidit misericordia illius omnemque fiduciam sui ad opem christi conferens maximas illas Scythicas gentes formidatasque cunctis maioribus: Alexandro quoque illi magno: sicut Pompeius Corneliusque testati sunt: euitatas: nunc aut extincto Romano exercitu: Romanis equis armisque instructissimas: hoc est Alanos. Hunos: & Gothos incunctanter aggressus magnis multisque preliis uicit. Urbem Constantinopolim uictor intrauit: & ne parua Romani exercitus manu assidue bellando detereret: foedus cum Athanarico Gothorum rege percussit. Athanaricus autem continuo ut Constantinopolim uenit: die obiit. Vniuersæ Gothorum gentes rege defuncto aspicientes uirtutem benignitatemque Theodosii Romano sese impio dederunt. In his etiam diebus Persæ: qui Iuliano interfecto aliisque imperatoribus sæpe uictis: nunc etiam Valente in fugam acto recentissime uictoriæ satietatem cruda insultatione rucebant: ultro Constantinopolim ad Theodosium misere legatos: pacem suppliciter postulantes. Ictumque tunc foedus est: quo uniuersus orientis usque ad nunc tranquillissime fruitur. Interea cum Theodosius in oriente subactis Barbarorum gentibus Thracias tandem ab hoste liberatas reddidisset: & Arcadium filium suum consortem fecisset imperii: maximus uir quidem strenuus & pius atque Augusto dignus: nisi contra sacramenti fidem per tyrannidem emerisset in Britannia inuitus propemodum ab exercitu imperator creatus in Galliam transiit: ubi Gratianum Augustum subita incursione perterritum:

LIBER SEPTIMVS

atq; in Italiam transire meditantē dolis circūuentum interfecit: fratremq; eius Valentinianū Augustū Italia expulit Valentinianus in orientē refugiens a Theodosio paterna pietate susceptus: mox etiam imperio restitutus est.

Nno ab urbe cōdita. M. c. xxxviii. Theodosius. xli. interfecto a Maximo Gratiano imperiū Romanī orbis obtinuit: māsitq; in eo ānis. xi. cū iam in orientis partibus. vi. annis Gratiano uiuente regnasset: itaq; iustis necessariisq; causis ad bellum ciuile permotus: cū e duobus Augustis fratribus & ultionē unius interfecti sanguis exigeret: & restitutionem miseria alterius exultantis oraret: posuit in deo spem suā: seq; aduersus Maximū tyrannum sola fide maior. Nam longe minor erat uniuersa apparatus bellici coparatione: pripuit. Aquileiā tunc maximus uictoriæ suæ spectator infederat. Andragatius uero comes eius summā belli administrabat: qui cum largissimis militū copiis: ipsaq; magnæ copiarū fortitudine præcellente consilio omnes incredibiliter alpium ac fluminū aditus cōmunisset: ineffabili iudicio dei: nauali expeditione dū incautum hostē præuenire & obruere parat: sponte eadē: quæ obstruxerat claustra: deseruit. Ita Theodosius nemine sentiēte: ut non dicam repugnante: uacuas transmisit alpes: atq; aquileiam improuisis adueniens hostē illum magnū maximum trucē & ab immanissimis quoq; germanorū gentibus tributa ac stipēdia solo terrore nominis exigentē sine dolo & cōtrouersia clausit: cepit & occidit. Valentinianus recepta Italia potitus impio est. Andragatius comes cognita. Maximi nece præcipitē sese e nauī in undas dedit ac suffocatus est. Theodosius in cruce tam uictoriā deo procuratē suscepit. Ecce regibus & tpibus christianis qualiter bella ciuilia cū uitari nequeunt: transigunt. Ad uictoriā peruentū est: irrupta est ciuitas: correptus Tyrānus. & hoc parū est. Ecce a parte alia uictus hostilis exercitus atq; ipso Tyrāno truculentior comes Tyrāni ad mortē coactus tantæ dissolutæ elusæq; insidiæ: tanti apparatus exinaniti sunt: & tñ nullus dolos struxit: nullus acie disposuit: postremo nullus. s. gladiū de uagina extulit. Formidolosissimū bellū sine sanguine usq; ad uictoriā & in uictoria duorū morte cōfectū est. Et ne hoc quisq; casu factū putet: quo magis potētia dei qua dispēsant & iudicant uniuersa: propalato sui testimonio declarat: obstrepentiū mētes uel ad cōfusionē uel ad fidē cogat: dico rem ignotā omnibus & oibus notā. Post hoc bellū quo Maximus interfectus est multa utiq; sicut oēs recognoscimus: Theodosiūq; filiū eius Honorīū usq; ad nunc externa bella & ciuilia cōsecuta sunt: & tñ oia pene usq; in hodiernū diem equidē cū fructu simplicis sanctæq; uictoriæ: uel nullo uel minimo sanguine quieuerunt. Igitur Valentinianus iunior regno restitutus extincto Maximo: cuiusq; filio uictore: quē imperatorē gallis Maximus relinquens præfecerat: ipse in galliā transiit: ubi cum rrāquilla rep. in pace ageret: apud Viennā dolo Arbogastis comitis sui: ut ferunt: strangulatus atq; ut uoluntariam sibi cōsciuisse mortem putaretur: laqueo suspensus est.

Arbogastes Valētiniano ipatore occiso statim Eugeniū tyrānū fecit ipatorē.

Ortuo Valentiniano Augusto Arbogastes Eugeniū tyrānū mox creare ausus est Legitq; hoīem: cui titulū impatoris iponeret ipse acturus imperiū uir barbarus: aīo: cōsilio: manu: audacia: potentiaq; nimiꝰ cōtraxitq; undiq; innumeras inuictasq; copias uel Romanorū præsidiis uel auxi-

liis Barbarorū: alibi potestate: alibi cognatione subnixus. Historiā notam etiā oculis plurimorū quā melius qui spectauere nouerunt. Dilatari nō opus est uerbis: potētia dei nō fiducia hominis uictorem semper extitisse Theodosiū Arbogastes iste præcipuum in utroq; documētum est: qui & tūc cū Theodosio paruit tantis instructum præfidiis Maximū ipse minimis cepit: & nūc cum aduersus eundem Theodosiū collectis Galloꝝ Francorūq; uiribus exūdauit: nixus etiā præcipuo cultu idolorū magna tamē facilitate succubuit. Eugenius atq; Arbogastes instructas acies cāpis expedierāt: arta alpium latera atq; ineuitabiles transitus præmissis callide insidiis occuparāt: ut etiā si numero ac uiribus impares forent: sola tamē belli dispositiōe uictores. At uero Theodosius in summis alpibus cōstitutus: expers cibi ac somni sciēs q; destitutus suis: nesciēs q; clausus alienis: dñm christum solus solum: qui posset oīa: corpore humi fusus: mente cœlo fixus orabat. Dehinc postq̄ insonē noctem precū cōtinuatione transegit: & testes p̄p̄modū quas in preciū præfidiū cœlestis appēderatus lachrymarū lacunas reliquit fiducialiter arma corripuit solus. Sciēs uero se esse nō solum signo crucis tuēdū sed & uictoriā adepturū: signo crucis se muniēs signum uictoriæ dedit: ac se in bellum etiā si nemo sequerēt: uictor futurus imisit. Prima salutis uia extitit. Arbitrio hostiliū partiū comes qui cū ignarū imperatorē circūpositis excepisset insidiis: cōuersus ad reuerentiā præsentis Augusti non solum periculo liberauit. Verū etiā instruxit auxilio. At ubi ad cōtigua imiscendæ pugnæ spacia peruentum est: cōtinuo magnus illæ & ineffabilis turbo uentorū in ora ostiū ruit. Ferebantur per aerem spicula nostrorū: atq; ultra mensurā humani iactus per magnū inane portata nūq; p̄p̄modum cadere priusq; impingerēt sinebant: Porro turbo aut cōtinuus ora pectoraq; hostium nūc illis grauius scutis euerberabat: nunc impressis ptinaciter obstructa claudebat: nūc auulsis uolēter destituta nudabat: nūc oppositis iugiter in terga trudebat: tela etiā quæ ipsi uehementer intorserāt: excepta uentis impetu supinata: ac retrorsum coacta ipsos infeliciter cōfigebāt. Prospexit sibi humanæ conscientiæ pauor. Nam cōtinuo sese parua suorū manu fusa uictori Theodosio hostilis strauit exercitus.

Eugenius tyrānus captus est & occisus.

Eugenius captus atq; interfectus est. Arbogastes sua se manu perculit.

Ita & hinc duorū sanguine bellum ciuile restinctum est absq; illis. x.

M. Gothorū: quos præmissos a Theodosio Arbogastes deesse funditus fertur:

quos utiq; perdidisse lucrum: & uinci uincere fuit. Non insulto obrectatoribus

nostris. Vnum aliquod ab initio urbis: cōditæ bellum p̄ferant tam pia necessi-

tate susceptum: tam diuina foelicitate cōfectum: tam clementi benignitate sopi-

tum: ubi nec pugna grauem cadem: nec uictoria cruentam exegerit ultionem:

& fortasse concedam ut non hæc fidei christiani ducis concessa uideantur: quā-

uis ego hoc testimonio non laborem: quādo unus ex ipsis poeta quidē eximius:

sed paganus puicacissimus huiusmodi uersibus & deo & homini testominiū tu-

lit: qbus ait. O nimiū dilecte deo tibi militat æther: & cōiurati ueniūt ad classica

uēti. Ita cœlitus iudicatū est inter partē et sine p̄sidio hoīum de solo deo humi-

liter sperantem: & partē arrogātissime de uiribus suis & de idolis præsumētē.

Theodosius aut cōposita trāglataq; re. p. apud Mediolanū cōstitutus diē obiit.

LIBER SEPTIMVS

Arcadius & Honorius regnum imperii Romani susceperunt.

Nno ab urbe cōdita. M. c. xlix. Arcadius Augustus: cuius nunc filius

a Theodosius oriētem regit: & Honorius Augustus frater eius: cui nūc res. p. īnititur. xlii. loco cōmune imperiū: diuisis tantū sedibus tenere ceperūt: uixitq; Arcadius post patris excessum annis. xii. impiiq; summā Theodosio filio suo paruo admodū moriēs tradidit. Interea Gildo comes qui in initio regni eorū Aphricā præerat: simul ut defunctum Theodosiū cōperit: siue ut quidā ferūt: quadā p̄motus inuidia Aphricā orientalis imperii partibus iungere mollitus est: siue ut alia tradit opinio: minimā in paruulis spem fore arbitratus: præsertim cū absq; his nō facile antea quisq; pusillus in impio relictus ad maturitātē uirilis ætatis euaserit: istiq; propemodū soli inueniant: quos ob gratiā prius ac suā fidē & diuisos & destitutos christi tutela p̄uexerit: Aphricā excerptam a societate rei. p. sibi usurpare ausus est gentili magis licētia cōtentus: q̄ ambitu regni affectionis inflatus. Huic Mascezel frater fuit: qui nouarū rerū molitiones in fratre perhorrescēs cū filiis adolescētibus in Italiā rediit. Gildo & absentia fratris & presentia filiorū eius suspectam habēs: adolescētes dolo circūuētos interfecit. Ad hūc iam ut hostē bello insequēdū Mascezel frater missus est: quē idoneum p̄curādæ reip. fore p̄priae orbitatis recēs dolor pollicebat. Igit̄ Mascezel iam inde a Theodosio sciēs: q̄tū in rebus despatissimis oīo hoīs per fidē christi a clemētia dei impetraret: caprariā insulā adiit: unde secum sanctos seruos dei aliquot p̄motus precibus suis sumpsit: cū his orōnibus ieiuniis: psalmis dies & noctes cōtinuās sine bello uictoriā meruit: ac sine cæde uindictam ardalio fluminis nomē est: quod fluit inter Thebastē & Metriderā ciuitates: ubi cū parua manu: hoc est cū. v. M. ut aiunt: militū cōtra. lxx. M. hostiū castrametatus: cū interiecta mora excedere loco: oppositasq; præiacētis uallis angustias transgredi uellet: intercurrēte nocte. b. Ambro. episcopū Mediolani paulo ante defunctū per somnium sibi uidere uisus est: significātē manu & impacto ad humū ter baculo dicentē: hic: hic: hic. Quod ille prudēti cōiectura intellexit: merito annūciantis fidem uictoriæ: uerbo locū: numero diem significari. Substitit ac tertio demū die post noctē orōnibus hymnisq; puigilem munitus ipsis cœlestiū sacramētōz mysteriis in hostē circūfusum p̄cessit. Et cū ad eos qui primi occurrerant pia pacis uerba iactaret: signiferū quēdam insolenter obsistentē: iam iāq; pugnā excitantē gladio percussit in brachio: eumq; manu debilem ipso uulnere coegit pronū inclinare uexillum. Quo uiso reliquæ cohortes deditiōnē iam fieri priorū estimantes: certatim sese ad Mascezelem signis tradere cōuersis. Barbari quorū magnam multitudinem Gildo ad bellum deduxerat defectu militum destituti in diuersa fugierunt.

Gildo occisus est.

g Gildo & ipse fugā mollitus arrepta nauis: ut in altum prouectus: ac deinde reuocatus in Aphricā est: post aliquot dies strangulatus interiit. Periclitaremur sub tantorū miraculorū relatu: quasi præsumpta mētiē di impudētia: si adhuc uocē nostrā cōsciētia eorū qui interfuere nō præcurreret. Nullæ agunt insidiæ: nulla corruptio & lxx. M. hostiū uincunt. Pene sine pugna fuit uictus ad tēpus: ne plus audeat uictor iratus. Transportat̄ in diuersum locū: ut nescias a fratre occidi: quo uindicētur occisi. Sane idē Mascezel elatus

reꝝ secūdarꝝ insolentia: post habito sanctorꝝ cōsortio cū q̄bus antea deo militans
 uicerat: etiā ecclesiā temerare ausus est: atq; ex ea quosdā nō dubitauit extrahere.
 Secuta est p̄cna sacrilegū. Nā iisdē supstitibus atq; insultatibus: quos ab eccle/
 sia ad p̄cna p̄traxerat: post aliquātū tēpus solus ipse punitus est: p̄bavitq; in se
 uno ad utrūq; semp diuinū uigilare iudiciū: quādo & cū sperauit adiutus & cū
 cōtempserit: occisus est. Interea cū a Theodosio impatore senior singulis potissimis
 infantū cura & disciplina utriusq; palatii cōmissa esset: hoc est Rufino oriētalīs
 aula: Stiliconi occidētalīs imperii qd uterq; egerit: quidue agere conatus sit: exi/
 tus utriusq; docuit cum alius sibi: alius filio suo affectās regale fastigiū: ut rebus
 repēte turbatis necessitas reipublicæ scelus ambitus tegetet: gentes Barbaras ille
 imisit: hic fouit. Taceo de Halarico rege cum Gothis suis sæpe uicto: sæpe con/
 cluso: semperq; dimisso. Taceo de infelicibus illis apud Polentiā gestis cū Bar/
 baro & pagano duce: hoc est Sauli cui summa belli cōmissa est: cuius improbi/
 tate reuerentissimi dies: & sanctum pasca uiolatū est: cadentiq; hosti p̄pter reli/
 gionē: ut pugnaret exortū est: cum quidē ostēdente in breui iudicio dei: & quid
 fauor eius posset: & quid ultio diuina exigeret: pugnātes uicimus: uictores uicti
 sumus. Taceo de ipsoꝝ inter se Barbaroꝝ crebris dilacerationibus cū se inuicē
 Gothoꝝ cunci duo deinde Halani atq; Hūni uariis cædibus populabantur.

Rhedagaius hostis Italiam intrauit & occisus est cum gente sua.

Hedagaius omniū antiquoꝝ præsentiuq; hostium lōge immanissimus
 repētiuo impetu totā inūdauit Italiā. Nā fuisse in populo eius plus q̄
 .cc. M. Gothoꝝ ferūt. Hic supra hāc incredibilē multitudinē indo/
 mitāq; uirtutē paganus & Scytha erat: qui ut mos est Barbaris huiusmodi gēti/
 bus oēm Romani generis sanguinē diis suis p̄pinare deuouerat. Hoc igit̄ Ro/
 manis arcibus iminēte fit oīum paganorꝝ in urbe cōcursus clamantiū: hostē esse
 cū utiq; uiriū copia tū maxime præsidio deoꝝ uincendū: potentē urbē aut̄ ideo
 destitutā & mature piturā: q̄a deos & sacra p̄diderit: magnis querelis ubiq; agit̄:
 & cōtinuo de repetēdis sacris celebrādīsq; tractat̄. Fruet̄ tota urbe blasphemiarū
 uulgo nomē christi tāq; lues aliqua præsentiu tēpoꝝ p̄bris ingrauat̄. Itaq; ineffa/
 bili iudicio dei factū est: ut quoniā in p̄mixto populo piis gr̄a impiis p̄cna de/
 bebat̄: oportebatq; p̄mitti hostes: qui insuasibilē in plurimis: & cōtradictē ciui/
 tatē scuerioribus solitos flagris coarguerēt: nō tñ eos q̄ indiscrete cunctos intem/
 perata cæde delerēt: duo tūc populi Gothoꝝ cū duobus potētissimis regibꝯ suis
 per Romanas puīcias baccharent̄: quoꝝ unus christianus p̄priorq; Romano po/
 pulo: & ut res docuit: timore dei mitis in cæde: alius paganus Barbarus & uere
 Scytha: qui non tñ gloriā: aut prædā: q̄ tū inexaturabili crudelitate ipsam cædē
 amaret. In cæde & hic iā receptus sinu Italiæ Romā e p̄ximo tementē terrore
 quassabat. Itaq; si huic ultionis potestas p̄mitteret̄ quē Romani ob hoc præci/
 pue timēdū arbitrabant̄: q̄a fauorē deoꝝ sacrificioꝝ obsequiis inuitaret: & imo/
 deratior cæde sine fructu emēdationis a s̄scent: & error nouissimus peior priore
 creuisset: q̄nqdē in pagani & idolatrae manus incidisse non solū paganis residuis
 de restaurādo cultu idoloꝝ esset indubitata psuasio: sed & christianis piculosa p̄/
 suasio cū & hi præiudicio terrerent̄: & illi cōfirmarent̄ exēplo. Quamobrē iu/
 stus dispēsator humani generis d̄s p̄ire paganū hostē uoluit: & christianū præ-

LIBER SEPTIMVS

ualere permisit: ut pagani blasphemantesque Romani & illo confunderentur perditio: & hoc punirentur in misso: maxime cum imperatoris Honorii admiranda in rege cōtinētia & sanctissima fides non parum diuinæ misericordiæ mereret. Cōcedunt quod aduersus immanissimum illum hostem Rhedagaium aliorumque hostium turmæ cum copiis suis inlantur ad auxiliū eorum animi. Atiunt Vldinus & Sarus Hunorum & Gothorum duces præsidio Romanorum: sed non finit deus re potētiæ suæ uirtute hominum & maxime hostium uideri. Cōterritū diuinitus Rhedagaium in Fesulanos montes coegit: eiusque secundū eos quæ parcissime referunt. cc. M. hominum inopum cōsiliū & cibi in arido & aspero motis iugo urgente undique timore cōcludit: agminaque quibus dudum angusta uidebat Italia latēdi ipse in unum ac paruū uerticē trudit. Quid multis morer? Non disposita in bellū acies fuit: non furor timorque incerta pugnae prætulit: non caedes acta: non sanguis effusus est: quod felicitati postremo loco deputari solet: dāna pugnae euentu cōpēsata uictoriae: edētib⁹ bibētib⁹ ludētib⁹que nostris tāti illi tāque imanes hostes esuriētes & sitiētes: languētesque cōfecti sunt. Parū hoc est: nisi captū & cathenatū ac subiugatū sciāt: quē timere Romani: illumque idolatrā suū: cuius sacrificia se magis pertimescere quam arma fingeant: sine proelio uictū ac uinctū sub iugo cathenisque despiciāt. Igitur rex Rhedagaius solus spem fugae sumēs clamā suos deseruit: atque in nostros incidit: a quibus captus & paulisper retentus ac deinde interfectus est. Tanta uero multitudo captiuorum Gothorum fuisse fertur: ut uilissimarum pecudum modo singulis aureis passim greges hominum uēderentur. Sed nihil superesse deus de eodem populo finit. Nam ilico cunctis qui emebant morientibus: quod improbi emptores eorum non impedierunt turpiter precibus: expēderunt misericorditer sepulturis. Igitur ingrata Roma: quæ sicut nunc sensit non ad remittendā sed ad reprimendam idolatriæ præsumptionē iudicis dei obliquā misericordiā: ita cōtinuo propter uiuorum mortuorumque sanctorum piā recordationē dei irā passura non plenā: si forte cōfusa pœniteat: & per experiētiā fidem discat: ab incurso Halarici regis & hostis: sed christiani aliquātulo ad tēpus spacio differtur.

Stilico uoluit usurpare imperiū Romanū pro filio.

¶ Interea comes Stilico Vuandalorum imbellis auaræ perfidæ & dolosæ gentis genere editus: paruipēdensque sub imperatore impabat: Eucherium filiū suū: sicut a plerisque tradit: iam inde christianorum psecutionem a puero priuatoque meditantē in impio quoquo modo substituere nitebatur. Quamobrē Halaricū cunctaque Gothorum gentē pro pace optima & quibuscūque sedibus suppliciter ac simpliciter orantē: occulto fœdere fouens: publicæ autē & belli & pacis copia negata ad terendam terendamque rem. p. reseruauit. Præterea gentes alias copiis uiribusque intolerabiles: quibus nunc Galliarum Hispaniarumque prouinciæ premuntur: hoc est Halarorum Sueuorum Vuandalorum: ipsoque simul motu impulsorum Burgundionum ultro in arma sollicitans deteriso semel Romani nominis metu suscitauit: eas interim ripas Rheni quaterere & pulsare Gallias uoluit: sperans miser sub hac necessitatis circumstantia: quia & extorquere imperiū genero posset in filium: & gentes Barbaræ tam facile cōprimi quam cōmoueri ualerēt. Itaque ubi imperatori Honorio exercituique Romano hæc tantorum scelerum scæna patefacta est: commoto iustissime exercitu occisus est Stilico: qui ut unum puerum purpuram indueret: totius generis humani sanguinem dedit. Occisus est

& Eucherius qui ad cōciliandū sibi fauorē paganorum restitutione templorum & euerfione ecclesiarum imbuturum se regni primordia minabat: pauciq; cum iisdē Satellites tantarum mollitionum puniti sunt. Ita minimo negocio paucorumq; pœna ecclesiæ christi cum imperatore religioso & liberatæ sunt & uindictatæ. Itaq; post hæc tanta augmēta blasphemiarum nullamq; puram ultima illa diuq; suspensa urbem pœna consequitur.

Halaricus urbem expugnauit Romam: & deprædatus est.

XX VIII
 A Dest Halaricus: trepidam Romā obsedit: turbat irrumpit: dato tamē præcepto prius: ut si qui in sancta loca præcipueq; in sanctorum apostolorum Petri & Pauli basilicas cōfugissent: hos in primis inuiolatos securosq; esse sinerēt. Tum deinde inquātum possent prædæ iuhiātes a sanguine temperarēt: accidit quoq; quo magis illa uerbis irruptio indignatione dei acta: q̄ hostis fortitudine probaretur: ut. b. Inno. Romanæ ecclesiæ episcopus: tāq̄ iustus Loth subtractus a Sodomis occulta prouidētia dei apud Rauēnam tūc positus peccatoris populi nō uideret excidium. Discurretib; itaq; per urbem Barbaris forte uñus Gothorum idemq; potēs & christianus sacram deo uirginē iam ætate prouectam in quadam ecclesia domo repperit. Cūq; ab ea aurum argētumq; honeste exposceret: illa fideli cōstantia esse apud se plurimum & mox proferēdum spondit: ac protulit. Cūq; expositis opibus attonitum Barbarum magnitudine & pondere ac pulchritudine ignota & uasorum qualitate uideret: uirgo christi ad Barbarū ait. Hæc Petri apostoli sacra ministeria sunt: præsume si audes de facto tu uideris. Ego quia defendere nequeo: cōtendere nō audeo. Barbarus uero ad reuerentiam religionis timore dei & fide uirginis motus ad Halaricum hæc per nuncium rettulit qui continuo reportari ad apostoli basilicam uniuersa ut erant: uasa imperauit: uirginem etiam simulq; omnes qui se adiungerēt christianos: eodemq; cum defensione deduci. Ea domus sanctis sedibus longo ut ferunt: & medio interiectu urbis aberat. Itaq; magno spectaculo omnium disposita per singulos singula & super capita lata palam aurea atq; argentea uasa portantur: exertis undiq; ad defensionē gladiis pia pompa munitur: hymnus deo Romanis Barbarisq; cōcinentibus publice canitur: personat late in excidio urbis salutis tuba: omnesq; etiā in abditis latētes inuitat: ac pulsat: cōcurrūt undiq; ad uasa Petri: uasa Christi. Plurimi etiam pagani christianis p̄fessione si nō fide admiscēt: & per hoc tamē ad tempus: quo magis confundantur: euadunt. Quāto copiosius aggregātur Romani cōfugiētes: tanto auidius circūfunduntur Barbari defensores. O sacra & ineffabilis diuini iudicii discretio. O sanctum istud & salutare flumē: quod per arua exortum dum beato alueo in sanctorum sedes tendit: oberrantes periclitantesq; animas in sinum pia rapacitate peruexit. O præclara illa christianæ militiæ tuba: quæ generaliter cūctos dulcissimo ad uitā modulamine inuitās: quos ad salutē inobediētes non suscitauit: inexcusabiles reliquit ad mortē. Mysteriū hoc quod in transferendis uasis: dicēdis hymnis: ducendis populis fuit: tāq̄ magnū cribrum fuisse arbitror: per quod ex cōgregatione populi Romani tāq̄ ex magna massa frumēti per oīa ex uniuerso ambitu ciuitatis laterarū foramina effluxere grana uiua siue occasione siue ueritate cōmota oīa: tamē de præsentē salute credentia ex horreo dominicæ præparatiōis accepta sunt.

LIBER SEPTIMVS

Reliqua uero sicut stercore: & uelut paleæ ipsa uel incredulitate uel inobedien-
 tia præiudicata ad exterminium atq; incendium remanserunt: quis hæc perpen-
 dere plenis miraculis: quis prædicare dignis laudibus queat: Tertia die Barbari
 q̄ ingressi urbem fuerat: sponte discedunt: factò quidem aliquatarum ædium in-
 cendio: sed ne tanto quidem quatum .dcc. conditionis eius anno casus effecerat.
 Nam si exhibitam Neronis impatoris sui spectaculis inflamationem recenseã:
 p̄culdubio nulla cõparatione æquiparabitur secũdum id: quod excitauerat lasci-
 uia principis: hoc quod nũc cõtulit ira uictoris. Neq; uero Galloꝝ meminisse in
 huiusmodi collatione debeo: quã continue pene per anni spatium incensæ urbis
 attritos cineres possederũt. Et ne quisquã forte dubitaret ad correptionẽ supbæ
 lasciuiæ: & blasphemix ciuitatis hostibus fuisse p̄missum: eodẽ tpe clarissima ur-
 bis loca fulminibus diruta sunt quæ inflãmari ab hostibus nequiuerunt. Anno
 itaq; ab urbe cõdita. M. c. lxxiiii. irruptio urbis per Halaricũ facta est: cuius rei
 q̄uis recens memoria sit: tamẽ si quis ipsius populi Romani & multitudinẽ ui-
 deat & uocem audiat: nihil factum: sicut etiã ipsi fatẽtur: arbitrabitur nisi aliquã
 tis adhuc existẽtibus ex incẽdio ruinis forte doceatur. In ea irruptione Placidia
 Theodosii principis filia: Arcadii & Honorii impatoris soror: ab Atthaulfo Ha-
 larici p̄pinquo capta est atq; in uxorem assumpta: quasi eã diuino iudicio uelut
 sp̄ale pignus obsidẽ Roma tradiderit. Ita iuncta Barbari potẽtissimi regis cõiu-
 gio multo rei. p. cõmodo fuit. Interea ante biẽniũ Romanæ irruptiõis excitatæ
 per Stiliconem gẽtes Halanoꝝ: ut dixi: Sueuoꝝ: Vuandalooꝝ: multaq; cum his
 aliæ Francos proterũt: Rhenũ transeũt. Gallias inuadũt: directoq; impetu Pyre-
 neum usq; pueniũt: cuius obice ad tẽpus repulsæ per circũiacentes puincias re-
 fundunt. His per Gallias bacchãtib9 apud Britãnias Gratianus municeps eius-
 dem insulæ tyrãnus creat: & occidit. Huius loco Cõstantinus ex infima militia
 p̄pter solã spẽ nois sine merito uirtutis eligit: qui cõtino ut inuasit imperiũ in
 Gallias trãsiit. Ibi sæpe a Barbaris incertis fœderib9 illusus detrimẽto magis rei
 p. fuit. Misit uero in Hispanias iudices: quos cũ puincia obediẽter accepissent
 duo fr̄es iuuenes nobiles & locupletes Didymus & Verianianus nõ assumpsere:
 ne aduersus tyrãnũ qdẽ tyrãnidẽ: sed ip̄atori iusto aduersus tyrãnũ & Barbaros
 tueri sese patriãq; suã molliti sunt. Quod ipso gestæ rei ordine patuit Nã tyrã-
 nidẽ nemo: nisi celeriter maturatã secreto iuadit: & publicæ arma cuius summa
 est: assumpto diademate ac purpura uideri ante q̄ sciri. Hi si uero plurimo tpe
 seruulos tãtũ suos ex p̄priis præsiidiis colligẽtes ac uernacula alentes sumptibus:
 nec dissimulato p̄posito absq; cuiusq; inq̄titudine ad Pyrenei claustra tendebant:
 aduersus hos Cõstantinus Cõstantẽ filiũ suũ: p̄hdolor: ex monacho Cæsarẽ factũ
 cũ Barbaris qbusdã qui quondã in fœdus recepti atq; in militiã allecti Honoria-
 ci uocabãtur: in Hispanias misit. Hinc apud Hispanias prima malì labes. Nam
 interfectis illis fratrib9 qui tutari priuato præsidio Pyrenei alpes molliabantur:
 his Barbaris quasi in preciũ uictoriæ primũ prædandi in Palatinis cãpis licẽtia
 data: dehinc supradicti montis claustrorũq; eius cura p̄missa est: remota rustica-
 noꝝ fideli & utili custodia. Igit̄ Honoriaci imbuti præda & illecti abũdantia:
 quo magis scelus ipunitũ foret: atq; ipsis sceleris plus liceret: p̄dita Pyrenei cu-
 stodia claustrisq; patefactis cunctas gẽtes: quæ p̄ Gallias uagabant: Hispaniaꝝ